

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**GILGAMIŞ DESTANI'NIN PSİKANALİTİK EDEBİYAT KURAMI İLE
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra Nur AKBABA

1302030452

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem KAYA

HAZİRAN 2022

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**GILGAMIŞ DESTANI'NIN PSİKANALİTİK EDEBİYAT KURAMI İLE
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra Nur AKBABA

1302030452

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem KAYA

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Muharrem KAYA

Doç. Dr. Shurubu KAYHAN

Dr. Kayhan ŞAHAN

HAZİRAN 2022

ÖN SÖZ

Gılgamış Destanı, her milletten insanın ortak problemi olan ölüm anksiyetesini anlatmaktadır. Destan evrensel bir sırrı açıklar: Yarı tanrı bir kral olsanız bile ölüm her insan için kaçınılmaz bir sonudur.

Ömrünü ölümsüzlük arayışı ile heba eden Gılgamış aslında her çağdan insanın temsilidir. Destanın bu denli sevilmesinin sebebi idealize edilmiş bir kahramanın aksine yorulan, sevinen, üzülen, şöhret olma arzusuna sahip olan, nevrozları olan, anksiyetleri olan gerçek bir insanın hikâyesini bizlere sunmasıdır. Bu eseri çalışma fikri Gılgamış'ın bu denli 'gerçek bir insan olmasından' doğmuştur.

Bu çalışmada Kahraman Gılgamış'ın tekamül evresine yolculuğu anlatılmıştır. Gılgamış'ın psikonevrozları işlenmiştir bunlar: Ölüm anksiyetesi, oedipus kompleksi, narsist kişilik bozukluğudur. Bu nevrozların uyanma deneyimi sonrası ortadan kalkması ve Gılgamış'ın tekamül evresine ulaşması yer alır. Enkidu'nun kültürlenme sürecine yer verilmiştir. Destandaki rüyalar incelenmiştir. Destanda kadere imanın prototipi ve uyku-ölüm eğretilmesinin ilk örneği görülür. Fetiş, totem, tabu kavramları ve bu kavramların destan kahramanlarındaki psikolojik etkileri işlenmiştir.

Üniversitedeki eğitim hayatımın ilk gününden itibaren beni destekleyen, yüreklendiren, yolumu aydınlatan danışman hocam Prof. Dr. Muharrem KAYA'ya, anneme, bu hayalin gerçekleşmesinin mimarı olan dedeme, teyzeme ve halama çok teşekkür ederim.

Esra Nur AKBABA

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	VI
GİRİŞ.....	1
1. Psikanalizin Tanımı, Uygulama Alanları ve Sigmund Freud.....	3
2. Psikanalitik Edebiyat Kuramı Üzerine.....	5
3. Türkiye’de Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi	7
I. Bölüm: Sümer ve Gılgamış Destanı	8
1. Eski Mezopotamya Tarihi	8
2. Gılgamış Destanı’nın Yazıldığı Tabletlerin Öyküsü	10
3. Destanın Yazıldığı Tabletlerin Özetleri	11
3.1. Birinci Tablet	11
3.2. İkinci Tablet	12
3.3. Üçüncü Tablet	12
3.4. Dördüncü Tablet	13
3.5. Beşinci Tablet	13
3.6. Altıncı Tablet	14
3.7. Yedinci Tablet	14
3.8. Sekizinci Tablet	15
3.9. Dokuzuncu Tablet	15
3.10. Onuncu Tablet	16
3.11. On Birinci Tablet	16
3.12. On İkinci Tablet	16
II. Bölüm Tematik Olarak Gılgamış Destanı’nın Psikanalitik Tahlili.....	17
1. Kahraman: Gılgamış	17
2. Sümer Kaynaklarında Rüyalara	18
3. Rüya Yorumculuğunun Tarihi	18
3.1. Psikolojik Olmayan Rüya Yorumculuğunun Tarihi Süreci	18
3.2. Psikolojik Rüya Yorumculuğunun Tarihi Süreci	20
4. Sigmund Freud, Carl Gustav, Alfred Adler, Helbert Silberer ve Erich Fromm’un Rüya Üzerine Düşünceleri	24

5. Gılgamış'ın Rüyalari	29
5.1. Gılgamış'ın Öleceğini Bildiren Rüyası	29
5.2. Gılgamış'ın Gördüğü Diğer Rüyalari	31
6. Destandaki Rüyalari İncelenmesi	34
7. Ölüm Anksiyetesi	41
8. Bir Uyanma Deneyimi Olarak Ölüm	44
9. Ölüm- Uyku Eğretilemesinin İlk Örneği	47
10. Yas	50
11. Kadere İmanın Prototipi	55
12. Yeniden Doğuş Üzerine	56
13. Tekamül	58
14. Arketipler ve Bilinçdişı	60
15. Oedipus Kompleksi	62
16. Narsizm	66
17. Toplumsal Cesaret	68
18. Efendisiz İnsan Enkidu	69
19. Fetiş	70
20. Totem	73
21. Tabu	75
22. Gılgamış Destanı'nda Kutsal Kadınlar: Mabet Fahişeleri	77
23. Sayı Sembolizmi	80
23.1. 7 Rakamı	81
23.2. 3 Rakamı	82
24. Sedir Ormanı	85
25. Hatalı Eylemler	85
SONUÇ	88
KAYNAKLAR	94
GÖRSELLER	96

ÖZET

Bilinen en eski edebi metin olan Gılgamış anlatısı batı kaynaklarında Gılgamış Epiğı olarak adlandırılır. Kahraman merkezci (heroic) bir destandır. Gılgamış Destanı, tür olarak mit olmamakla birlikte mit ile alakalı birçok arketipsel unsuru barındırmaktadır. Kullanılan dil sanatsaldır, konusu seçkin ve evrenseldir. Destanın tamamı yaklaşık olarak üç bin dize olmasına karşın bugün üçte ikisinden daha az bir kısmı mevcuttur. Bu kalan parçalar şans eseri olarak anlatının tamamını anlamamıza yeterlidir.

Psikolojinin ve edebiyatın odak noktası insandır. İnsan davranışlarını odak noktası olarak kabul eden bu iki bilim dalı birbirlerini beslemişlerdir. Edebi anlatıların psikanaliz bakış açısı ile değerlendirmesine Sigmund Freud öncülük etmiştir ve ardılları tarafından desteklenmiştir. Bu çalışmada Gılgamış Destanı psikanalitik edebiyat kuramı ile incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Gılgamış Destanı, Psikanalitik Edebiyat Kuramı, Sigmund Freud.

ABSTRACT

The text of Gilgamesh, known as the oldest text, is also known as the Gilgamesh Epic in Western sources. It is heroic text. Gilgamesh is not a myth but it includes archetypes factor. The language is poetic. The topic is original and universal. Verses are consisting of 3000 lines but only 2/3 remained so far. The remaining parts are luckily sufficient for us to understand the main theme.

Human is the main point for psychology and literature. Psychology and literature which are integrated, focus on human behaviour. Sigmund Freud led to evaluate the literature texts with psychoanalysis. Freud was also supported by his successors. This work examined the Gilgamesh Epic with the point of theory of Psychoanalysis.

Key Words

The Epic of Gilgamesh, Psychoanalysis Literature Theory, Sigmund Freud.

GİRİŞ

Eski Mezopotamyalılar bu metinleri namkuzu (Sümerce) olarak adlandırmışlardır. Bu sözcüğün Akad dilindeki karşılığı nemekudur. Nemeku, sır bilgisi demektir. Buradaki sır ölümün varlığı gerçekliğidir¹. Anlatının adlandırılışı bile içeriğindeki sır hakkında bilgi verir. Sır şudur: Ölümsüzlük sadece tanrılara mahsustur. Tanrılar dışında hiçbir canlı ölümsüz değildir. Destan tüm insanlığın evrensel sırrını açığa çıkarmıştır. Ölümlülüğün karşısında her çağdaki insanın nasıl çaresiz olduğunu gösterir. Destan, bir hayat dersi verirken tarihsel açıdan önemli bilgiler sunar, mit ve arketipsel unsurlar bakımından zengindir.

Gılgamış'ın yaşadığı olaylar yüzyıllar boyunca ağızdan ağıza geçtikten sonra çiviyazısıyla destan halinde tabletlere yazılır. Kazılardan çıkarılan bu tabletlerde kırıklar nedeniyle birçok yerde boşluklar vardır. Bu yüzden dış ülkelerde destanın çevirileri genellikle akademik ortamda okunur.

Gılgamış Destanı'nın ilk olarak Babilcesi bulunur. Babiller Sümerlilerin bu kahramana ait öykülerini bir araya getirerek bir bütün oluştururlar. Bu arada da kendilerinden de eklemeler yaparlar. Geçen yüzyıl Nineve'de bulunan Asurbanipal kütüphanesine ait bütün tabletler İngiltere'ye götürülür. Bu tabletler orada okunmaya başlanır, ilk olarak 1862'de George Smith bunlar arasında Tevrat'taki tufan öyküsü gibi bir tufan öyküsünün bulunduğunu söyler. Bu haber büyük bir heyecan yaratır çünkü bu konunun ilk olarak Tevrat'ta yazılı olduğuna ve tanrı tarafından yazdırıldığına inanılır. Daha sonra bu destana ait çeşitli yüzyıllardan pek çok parça bulunur. Destanın Hitit ve Hurru dillerine çevirileri de ele geçer. Bu durum destanın yüzyıllar boyu okunduğunun bir göstergesidir. Yakındoğu ulusları tarafından alınır ve işlenir².

“Babilliler bu destanı, Yunanlıların ulusal destanı İlyada'yı oluşturmasından çok önce, eski kavimlerde görülmeyen bir yapıt olarak ortaya koymuşlardır. Mısırlılarda, Etilerde Gılgamış düzeyinde bir destan yaratamamışlardır. İsrailoğullarının dünya tarihine bıraktıkları ize rağmen büyük öykülerinde Gılgamış Destanı'nda görülen görkem ve deyiş yoktur. Önasya'da Babillilerden başka destan tekniğini geliştiren biricik kavim Fenikelilerdir. Ancak bunların destanı da yüksek bir sanat yapıtı izlenimi

¹ Kürşat Demirci, Klasik Düşünce Okulu (Gılgamış Okumaları 3. Seminer)

² Çiğ Muazzez, Gılgames, İstanbul 2020, s. 13.

vermediği gibi Babillerin destanındaki güzellik ve deyişten yoksundur. Babillilerin bu farklı sanat gücünü gösterebilmeleri, kendilerine miras kalan düşüncüyü verimli bir şekilde kullanabilmiş olmalarındandır’’³.

Bu destan Babilcedir fakat içinde geçen isimler özellikle Gılgamış ve tanrı adları başka dile aittir. Bu sebeple destanın ana kaynağı üzerine çalışmalar yapılır. Güney Mezopotamya’da yapılan kazılarda çıkan Sümerce tabletler arasında Gılgamış’a ait destanlar ortaya çıkar. Böylece Babil destanının Sümerlilerden alındığı anlaşılır. Sümerliler Gılgamış’a ait öyküleri ayrı ayrı yazarlar. Babilliler onları birleştirir ve kendilerinden ekleme yaparlar⁴.

‘‘Türkçedeki ilk Gılgamış çevirisi, pek çok klasik eser gibi, zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel döneminde yapılmıştır. Muzaffer Ramazanoğlu çevirisi ile dilimize kazandırılan (Gılgamış Destanı 1941) Gılgamış mitosunun ikinci çevirisi, 1973 yılında Hürriyet Yayınları tarafından basılan N.K. Sanders'ın Gılgamış Destanı kitabıyla gerçekleşmiştir. S. Kutlu ve T. Duralı çevirisi ile yapılan bu baskıdan sonra uzun bir sessizlik dönemine girilmiştir. Son yıllarda pek çok mitolojik materyal gibi Gılgamış da popüler hale gelmiştir. 2005 yılında önce Yapı Kredi Yayınları tarafından J. Bottero'nun Gılgamış Destanı, Ölmek istemeyen Büyük insan adlı eseri Orhan Suda'nın çevirisi ile Türkçe'ye kazandırılmıştır. Hemen ardından bu kez Arkadaş Yayınevi P. Jackson'ın Gılgamış Destanı adlı eserini Ahmet Antmen'in çevirisi ile basmışlardır. Bu arada değişik yayınevleri tarafından basılan ve orijinal metinlerden yararlanılarak yazılmış romanlar da bulunmaktadır. Bu eserler arasında Bottero'un çalışması, Gılgamış mitosuna ile ilgili bütün tabletlerin bir çevirisini içerirken, diğer eserler metni bir destan gibi görerek okuyucuya sunmuşlardır’’⁵.

Bu tezde destanın her anlamda en geniş versiyonu olan Ninova Versiyonu üzerinden incelemeler yapılmıştır. Bu versiyon destanın standart versiyonudur. Diğer versiyonlar daha kısadır, eksiktir, konu iç içe geçmiş bir şekilde ele alınmamıştır. Destanın diğer uygarlıklara etki eden asıl nüshası Ninova Versiyonudur. Tezde Eski Mezopotamya tarihi konusunda uzmanlaşmış, Asur bilim profesörü Jean Bottero’nun ‘‘Gılgamış’’ okuması kullanılmıştır.

³ Ramazanoğlu Muzaffer, Gılgamış Destanı, İstanbul 1998, s.13-14.

⁴ Çığ Muazzez, Gılgames, İstanbul 2020, s. 13.

⁵ Gezgin İsmail, Gılgamış, İstanbul 2009, s. 14.

Tabletlerden alınan bölümlerin okuması ile ilgili açıklamalar:

Ayraçlar metinde olmayan fakat doğru anlaşılmasını sağlamak için gerekli parçaları içerir. Kırıklardan dolayı metinden yok olmuş sözcükleri, cümleleri ya da sözcük kümeleri köşeli ayraç içerisinde gösterilmiştir.

1. Psikanalizin Tanımı, Uygulama Alanları ve Sigmund Freud

Psikanalizm, Sigmund Freud'un çalışmaları üzerine kurulmuş, bilinçdışının karanlık noktalarına ulaşabilmeyi amaçlayan kuram ve yöntemler ailesidir. Freud, bilinçdışına ulaşmak ve travmaları çözüme kavuşturabilmek için bebeklik ve çocukluk döneminin önemine vurgu yapmaktadır. Bu kuram ilerleyen dönemlerde kolektif yapının ürünleri olan mitlere, masallara, ninnilere, halk hikâyelerine uygulanmıştır. Bu sayede ortak bilicinin derinliklerine ulaşmak amaçlanmıştır.

Freud kişilik gelişimini şöyle açıklar: "Birey çocuklukta yaşadığı psikolojik rahatsızlıklarını yaşamının ileriki safhalarına taşır. İnsanların davranışlarının arkasında cinsel bir faktör arayan Freud, bireyin kişilik gelişimini etkileyen en önemli etken olarak psikoseksüel faktörü görmüştür. Psikoseksüel gelişimin ilk basamağı oral dönemdir. Bu dönem, doğumdan başlayarak 1-1,5 yaşına kadar olan süreçtir. Oral dönemde haz bölgesi ağızdır ve bebek meme emme yoluyla doyuma ulaşır. İkinci gelişim basamağı ise anal dönemdir. Anal dönem çocuğun dışkılama yoluyla haz almasına karşılık gelmektedir. Bu dönem 1-1,5 yaş ile 3 yaş arasındaki süreci kapsar. Üçüncü gelişim basamağı fallik dönemdir. Fallik dönem, 3-5 yaşın bitimine kadar olan süreçte yer alır. Bu dönemde haz bölgeleri cinsel uzuvlardır. Hem kendi cinsel uzuvlarını hem de karşı cinsin cinsel uzuvlarını tanımaya yatkın oldukları bir dönemdir. Bu dönemde Oedipus karmaşası yaşanır. Erkek çocuk, anneye; kız çocuk ise babaya karşı aşırı ilgi duyar. Bu dönem, Freud'un üzerinde durduğu ve kuramının şekillenmesinde önemli bir yeri kaplayan dönemdir. Birey bu dönemde Oedipus karmaşasını atlatamazsa sağlıklı bir kişilik gelişimi süreci yaşayamamaktadır ve bu durum nevrozlar ve saplantılar olarak dışa çıkacaktır. 6-11 yaş arasındaki dördüncü gelişim süreci ise latent yani gizil dönemdir. Cinsel olaylarda geçici durgunluk dönemidir. Birey bu dönemde daha çok hemcinsleri ile arkadaşlıklar kurar ve gruplaşma olarak gelişen arkadaşlıklar bu dönemde başlar. 11-13 yaş arasındaki

beşinci gelişim basamağını kapsayan dönem de genital dönemdir. Bu dönemde cinsel dürtüler başta olmak üzere bazı dürtülerin gücü çoğalır. ‘‘⁶

Bu gelişim süreçlerinin en önemli dönüm noktalarından biri, çocuğun cinsel farklılıkları algılamaya başlamasıdır. Preödüpal evrede çocuğun tüm ilgisi anneye yönelmiştir. Cinsel farklılıkların algılanmaya başlaması ile birlikte bu ilgi karşı cinsiyetteki ebeveyne yüklenir. Artık, çocuğun hayatına (çocuğun cinsiyetine göre) olumlu ya da olumsuz bir figür olarak algıladığı baba da dahil olur⁷.

Bilinç dışı, Freud tarafından öne sürülen psikolojik bir kavramdır. Bu kavram şu şekilde açıklanabilir: Bilinç iki yapıdan meydana gelir, açığa çıkan bilinç olaylarının derininde bilinç dışı vardır. Derinde yer alan bu bilinçdışı bilinci etkiler. Freud bilinçaltı ve bilinci açıklarken okyanus- buzdağı metaforunu kullanır. Buna göre bilinç okyanusta yer alan bir buzdağıdır suyun altındaki derinlikler ise bilinçaltıdır. Freud’a göre bilinçaltının yansıması rüyalarda açığa çıkar. Freud, bu sebeple psikoterapi seanslarında rüyaların analizine büyük önem verir.

Jung’a göre ise duyu organlarından gelen veriler akıl, duygular, his yoluyla bilinci oluşturur. Jung, içinde yaşadığımız toplumun bilincimizi bireyselleştirdiğini öne sürer. Jung’a göre önemli olan bilinç dışıdır, bilinç sonradan ortaya çıkar. Jung, bilincin geçmiş ile olan bağı üzerinde durur. Bilme, ona göre bir karşılaşma sürecidir. Belliğimize kazınan olaylar, durumlar, kişiler ona benzeyen bir örneği ile karşılaştığımız vakit ortaya çıkar. Günlük hayatta yaşanan bu bilme durumu aslında geçmişte fark etmeden öğrenilenlerin bir yansımasıdır. Jung, bu durumu açıklarken anahtar deliği benzetmesini yapar. Ona göre hayata bir anahtar deliğinden bakarız. Jung, öznel yaşanmışlıklardan, anılardan oluşan bilinç dışını bir okyanusa benzetir. Bu okyanusun tüm insanlığın oluşturduğu kolektif bir bilinçdışı olduğunu düşünür. Bilinçdışına yaklaşımı konusunda Freud’u eleştirir. Freud’un insana çocuk odasından baktığını oysa kendisi için bilinç dışının bir tarih deposu olduğunu söyler.

Bilinç ve bilinçdışı arasında bir ‘‘eşik değer’’ vardır. Yani ‘‘ağır’’ temalar su altında kalır. Bilincin kabul edemeyeceği gerçekler bastırılır (repression) ve bilinç yüzeyine çıkmaları engellenir. Bu aslında Freud’un ‘‘sansür’’ diye tanımladığı bir tür otokontrol

⁶ MEGEP, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Çocuğun Gelişimi, Ankara 2009, s.10-13.

⁷ Aydın Parmaksız, Freud Bana Masal Anlatsa, İstanbul 2020, s.22.

mekanizmasıdır. Ama rasyonel ve duygusal akıl tarafından tüm kabul edilemezliklerine rağmen, vakti geldiğinde tıpkı havuzun dibindeki çamur tabakasından yükselen hava kabarcıkları gibi, bazı bilinç dışı verileri bilince ulaştır. İşte bilinç dışı ile bilinç arasındaki bu münasebete Jung, “tamamlayıcı işlev der. Bir olayda bilsek de bilmesek de her bilinçli girişim ve algılamada bilinçdışı kendiliğinden devreye girer⁸.

Ian Craib, “Psikanaliz Nedir?” isimli eserinde psikanalizi şu şekilde açıklar:

1. “Esas olarak, güdülerin libido tarafından saptanmış olduğu varsayımına dayalı olan ve bunların dışavurumlarının libidinal dürtüler ve toplumsal öğreti arasında bir çatışmanın var olduğu bilinçdışı güçlerle denetlenen, Freud tarafından insan kişiliğini, motivasyonunu, düşleri ve hataları açıklamak amacıyla öne sürülmüş dinamik ve kapsamlı bir kuram”.
2. “Zihinsel bozuklukları tedavi etme yöntemidir. Hastaların düşlerini, fantezilerini, serbest çağrışımlarını, hatalarını ve davranışlarını yorumlayarak onlara bilinçdışının işleyişine ilişkin iç görüler verme girişiminde bulunur”⁹.

2. Psikanalitik Edebiyat Kuramı Üzerine

“Psikanaliz; psikolojik tedavinin farklı bir türü ve psikolojik işleyişin, insan gelişiminin, psikopatolojinin bir modelidir”¹⁰. Psikanalitik edebiyat kuramı sanatçının kimliği ve eserin ne olduğu konusu ile alakalı bir bakış açısı geliştirmek amacıyla Freud tarafından keşfedilen ve daha sonra psikanaliz ekollerin geliştirdiği kavramları, özellikle de bilinçaltının çalışmasına ilişkin ilkeleri kullanan disiplinler ailesidir. Psikanalizde kişinin ruhsal yapısının tesadüfi durumlara bağlı olmadığı, önceki olaylarla ilişkili olduğu belirtilir. Psikanalizin çıkış noktası bilincin sadece görünen değil, bir de görünmeyen kısmı olduğu ilkesidir. Freud’a kadar insan davranışlarının kökeni genel olarak fizyolojiyle ilişkilendirilir. Uzun çalışmalardan sonra Freud, insan davranışlarının temelinde fizyolojik durum ve rahatsızlıklar kadar, bilinçdışının da etkili olduğunu ortaya çıkarır¹¹.

⁸ Mustafa Merter, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, İstanbul 2014, s.37.

⁹ Ian Craib, Psikanaliz Nedir?, İstanbul 2011, s.63.

¹⁰ Safran Jeremy, Psikanaliz ve Psikanalitik Terapiler, İstanbul 2014, s.19.

¹¹ Cebeci Oğuz, Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İstanbul 2015, s.72.

Psikanalitik edebiyat kuramı destanlar, efsaneler, masallar, ninniler, türküler, çocuk oyunları gibi halk bilimi ürünlerindeki bireyin ve toplumun bilinçaltında biriktirdikleri dürtüleri, bastırılmış duyguları açığa çıkarmaya yarayan bir kuramdır. Freud, bastırmanın ve bastırılmış ruhsal malzemenin belirleyici etkilerinin önemini gören ve bunların değerini layıkıyla takdir eden ilk kişidir Freud, kolektif yapının oluşturduğu ürünlerin ortak bir bilinçaltından geldiğini düşünür, bu bilinçaltında cinsel dürtüler yer aldığını ileri sürer. Sigmund Freud şöyle söylemektedir: “Bir kez düş üzerindeki araştırmaların sağladığı görüş açısından, mitoloji ve masal gibi çeşitli ulusların hayal gücü ürünlerini incelemede pekâlâ yararlanılabileceği anlaşılmaktadır. ... Bu ürünlerde gizli bir anlamın saklı yattığı, çeşitli değişim ve dönüşümlerin bir örtü gibi bu anlamın üzerini örttüğü sezilmekte, söz konusu değişim ve dönüşümlerle bir an gelip karşılaşmaya her vakit hazırlıklı bulunmaktadır. Psikanaliz, düş ve masal gibi hayal gücü ürünlerindeki biçim değişikliklerinin izlediği teknik yolların nasıl bulgulanacağını, düş ve nevrozlar konusundaki çalışmalarla göstermiş, beri yandan pek çok mitin ilk anlamlarından uzaklaşmasına yol açmış etmenleri de gün ışığına çıkarmanın üstesinden gelmiştir.”¹².

İnsan davranışı ve zihni inceleyen bir bilim dalı olan psikoloji ile insana dair olay, düşünce, duygu ve hayalleri ifade etme biçimi olan edebiyat arasında entegratif bir etkileşim vardır. Psikanalitik edebiyat kuramı kahramanların karakterlerinin daha iyi analiz edilmesini, olayların daha anlaşılır olmasını sağlar. Özellikle anonim edebiyat ürünleri olan masal, destan, mit gibi türlerde kolektif bilinçdışının yansımaları gözler önüne serer. Bir edebî eserin tam mânâsı ile anlaşılabilmesi, yazarın bilinçaltını ortaya koyması bakımından psikanalitik edebiyat kuramı çok önemlidir. Freud, mitolojiden ve Dostoyevski’nin eserlerinden yaptığını incelemeler sonucunda bazı kuramlarına isim vermiştir. Oedipus kompleksi, Elektra kompleksi, narsizm mitolojik olaylardan ve şahıslardan ismini alan psikolojik durumlardır. Freud, psikanaliz kuramı doğrultusunda sanat eseri incelendiğinde sanatçının biyografisinden ve eserinden yola çıkarak yeniden yorumlanması anlayışı vardır. Bu anlayış psikobiyografi olarak adlandırılmıştır. Freud’un Leonardo Davinci hakkında yaptığı çalışmaları bu tür için öncü olmuştur. Bu tür eleştirilerin hedef noktası haline gelmiştir. Eleştirildiği husus

¹² Abraham Karl, Rüyalar ve Mitler, İstanbul 2017, s.98.

ise sanatçının özel hayatının teşhir edilmesi olmuştur. Birçok eleştirmen bu durumun etik dışı olduğunu savunmuştur.

Çağın en büyük psikanalitik edebiyat eleştirmenlerinden olan N. Holland'a göre sanat eseri yaratıcısının bilinçaltında bulunan fanteziden doğar. Bu nedenle, eğer sanat eseri gizli bir fanteziyi saklamaya rüyalarda olduğu gibi üzeri örtük bir biçimde dışa vurmaya hizmet ediyorsa yapının temelindeki unsurların ortaya çıkarılması bu oyunun bozulması sonucunu vererek yaratıcısını rahatsız edecektir.

Freud'un psikanalitik edebiyat eleştirilerine getirilen eleştiriler şu şekildedir:

1. Çıkarımlarını ileri derece de psikonevrozları bulunan bireylerden yola çıkarak yapması.
2. Bütün nevrozların bebeklik çağında oluştuğunu öne sürmesi.
3. Hemen hemen bütün psikolojik bozuklukları cinsellik ile açıklaması.

3. Türkiye'de Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi

“Psikanalitik edebiyat eleştirisi, ana hatlarıyla, asıl psikanalitik edebiyat eleştirisi ve denemeci psikanalitik edebiyat eleştirisi olarak ikiye ayrılır. Türkçe yazılan psikanalitik edebiyat eleştirisinin, iki gruptan da esinler taşıdığını ve genel olarak eklektik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Nurdan Gürbilek, Süha Oğuzertem ve Haluk Sunat için Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapıtları, Orhan Koçak'ın Tanpınar'a da kısmen değindiği Halit Ziya Uşaklıgil incelemesi, Bilgin Saydam'ın jungcu bir perspektif sergilediği Deli Dumrul'un Bilinci incelemesi, Saffet Murat Tura'nın hem Bilgin Saydam'ın Deli Dumrul incelemesini eleştirdiği hem de rüya yorum kuramlarına yaklaşımını gösteren Asiye Hatun Mektupları incelemesinin yer aldığı Şeyh ve Arzu kitabı, Nurdan Gürbilek'in modern Türk edebiyatının başlangıç dönemine değindiği ve bu dönem yazarlarına hakim olduğunu düşündüğü endişe kavramı üzerinde durduğu çalışması, Haluk Sunat'ın genel olarak fotoğraflardan ve bazı yağlı boya portrelerin Ahmet Hamdi Tanpınar üzerindeki etkisinden yola çıkarak yaptığı yorumların yer aldığı Freud'un Leonardo da Vinci incelemesini hatırlatan bir yöntemle kaleme aldığı eseri söylenebilir. Bilgin Saydam'ın Deli Dumrul'un Bilinci adlı çalışması, genel olarak Freudcu ve Lacancı yaklaşımların egemen olduğu psikanalitik eleştiri alanında, jungcu bir perspektifi yansıtması açısından önemlidir. Yapıt,

Dede Korkut'un Deli Dumrul adlı öyküsünü Jungcu bir araştırmacı olan Neumann'ın, bir dereceye kadarda, nesne ilişkileri kuramının günümüzdeki en önde gelen ismi Kemberg'le kendilik psikolojisinin kurucusu Kohut'un görüşlerinden yararlanarak çözümler’’¹³.

I. Bölüm: Sümer ve Gılgamış Destanı

1. Eski Mezopotamya Tarihi

’’Mezopotamya’nın ,bildiğimiz kadarıyla, ilk medeniyet merkezi Sümer ülkesiydi.’’¹⁴

Gılgamış Destanı’nın doğuşunun ve gelişiminin yer aldığı eski Mezopotamya tarihinin kısa özeti¹⁵.

IV. binyılda	Sümerler ve ’’Akkadlılar’’ Samiler Mezopotamya uygarlığını birlikte kuruyorlar.	
3000’e doğru	Yazının icadı Bağımsız Kent- Devletleri.	
2650’ye doğru		Gılgamış, ölümünden sonra ’’tanrılaştırılmış’’ ve efsane olmuş Uruk kralı
2330-2000	İlk Sami İmparatorluğu (Yüce Sargon). Sonra III. Ur Hanedanı Krallığı.	Sümerlerin Gılgamış efsaneleri yazılı hale getiriliyor.

¹³ Cebeci Oğuz, Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İstanbul 2015, s.454-455.

¹⁴ Teoman Duralı, Gılgamış Destanı, İstanbul 2014, s.5.

¹⁵ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020,s.14.

1750-1600	Babilli Hammurabi bütün ülkeyi gönençli tek bir krallığa dönüştürüyor.	Destan'ın Eski Versiyonu .
1600-1000	Uzun zaman Kasitler'in egemenliği altında kalan Babil, kurtuluştan sonra kendini kuzeyde, Asur karşısında buluyor. Ama ülkenin fikir merkezi olarak kalıyor ve her tarafa eserler ve buluşlar yaymaya devam ediyor.	Destanın değişik tanıtımlar ve versiyonlar halinde yayılması.
1000'e doğru	Asur'un üstünlüğü.	Sinleqe'unnenni, Gılgamış Destanı'nı yeniden yazıyor: onun Ninova versiyonu artık her yere yayılıyor.
609-130	Babil Asur Krallığı'nı ortadan kaldırıyor ve siyasi dizginleri ele geçiriyor ve zamanla, Aramilerin nüfuzu artıyor. 539 yılında ülke Pers İmparatorluğu'nun egemenliği altına giriyor; sonra 330'da İskender ve halefleri egemen oluyor. Mezopotamya uygarlığı yok oluyor ve yazısı, dilleri ve eserleri yavaş yavaş unutuluyor.	250'ye doğru Gılgamış Destanı'nın bilinen sonuncu el yazması.

2. Gılgamış Destanı'nın Yazıldığı Tabletlerin Öyküsü

Sümerler insanlık tarihinde yazıyı icat eden uygarlık olarak karşımıza çıkar. Önce resim şeklinde başlayan yazı taşlar üzerine kazınır. Fırat ve Dicle nehirlerinin getirdiği balçık yazı malzemesi olarak kullanılır. Sümer edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar geçen yüzyılın başlarından itibaren sürmesine rağmen, ancak yüzyılın ilk yarısından sonra birçok metnin anlaşılması ve tanımlanması mümkün olmuştur. Geride çalışılacak birçok metin vardır. Bu metinlerin bir kısmı müzelerde yayınlanmadan duran veya ne olduğu anlaşılmayan parçalar halindeyken bir kısmı ise hâlâ toprak altındadır.

Sümer edebi tabletlerinin en çok bulunduğu yer zamanın kültür merkezi olan Irak'ta ,Bağdat'ın güneyinde, yer alan Nippur şehri harabeleridir. Tabletler İstanbul Arkeoloji Müzelerine, ilk olarak Nippur kazılarında gelir. 1883 yılında Osman Hamdi Bey tarafından çıkarılan Eski Eserler Nizamnamesi'ne göre o tarihten sonra yapılacak kazılarda bulunan bütün eserlerin kazıyı yapanlarla Osmanlı Devleti arasında paylaşılması öngörülür. Daha önceki kazılardan çıkan bütün eserler Avrupa'ya özellikle İngiltere'ye götürülür. 1835 yılında çiviyazılarının ilk çözümü başlar. Çiviyazılarının okunup anlaşılması, bulunup İngiltere'ye götürülen Asurbanipal kitaplığı yoluyla çok ilerler ve Asuroloji bir bilim dalı haline gelir. Ancak o zamanlar Sümerliler hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnız Asur edebi metnlerinin bazılarındaki satırların altlarında başka dilde çevirilerin bulunması, özellikle Gılgamış Destanı'nda bulunan ve Asurca olmayan özel adlar, başka bir dilin varlığını kanıtlar niteliktedir. 1883 Nizamnamesi'ne göre ilk kazı Philadelphia Üniversite Müzesi tarafından 1889 yılında Nippur'da başlar ve 1900 yıllarına kadar ara ara süren kazılardan çıkan eserlerle tabletler İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile yarı yarıya paylaşılır. Üniversite Müzesi, Osman Hamdi Bey'e Irak'ta kazı yapabilecekleri 10 yer adı verir. Osman Hamdi Bey bunlar arasından Nippur'u seçer. Osman Hamdi Bey'in Sümer kültür merkezi olan Nippur'u seçmesini Muazzez İlmiye Çığ başarılı bir tercih olarak değerlendirir çünkü burası varlığını MÖ 2500 yıllarından başlayarak İsa'nın doğumuna kadar korur bu nedenle yıkıntılarda bütün çağlara ait belgeleri saklar. Bu kazılardan 14 bin kadar tablet Arkeoloji Müzeleri'nin payına düşer. Bir o kadar tablette Philadelphia Üniversite Müzesi'ne gider. Yapılan tasnifte Arkeoloji Müzesine gelen

tabletlerin 1500 kadarı Sümer edebi metnidir. Bir o kadarı da Üniversite Müzesi'ndedir. Bir kısmı ise daha sonraki kazılardan çıkmış, satılarak ya da kaçırılarak dünya müzelerine dağıtılmış tabletlerle birlikte, bütün Sümer edebi metinlerini kapsayan 5000 kadar tablet ve parça olduğu tahmin edilmektedir. Bunların yaklaşık üçte biri İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nde bulunmaktadır.

Edebi metinler genellikle uzun oldukları için büyük tabletlere yazılmışlardır. Bu tabletler toprak altında kaldıkları için parçalara ayrılırlar. Parçaların bir kısmı İstanbul'da kalırken bir kısmı ise Amerika'ya gider. Bu iki müzenin tabletleri bir arada işlenmediği sürece Sümer edebiyatının ortaya çıkması imkânsız bir hâl alır. Bu amaçla Philadephia'da bulunan tabletler üzerinde çalışan Samuel Noah Kramer 1937'de bir yıl, 1946'da kısa bir süre, 1951'de yine bir yılığına Arkeoloji Müzesi'ne gelir. 1951 yılında Samuel Noah Kramer'e çalışmalarında Muazzez İlmiye Çığ ve Hatice Kızılay eşlik eder. Böylece metinler daha kısa sürede yayımlanır ve bu metinlerin yayımlanmasında Türk uzmanlarında katkısı olmuş olur. Muazzez İlmiye Çığ ve ekibi metinlerin yarısını kopya eder. Kramer ve ekibi de metinleri kopya eder, bu metinler Türkçe- İngilizce açıklamalı olarak Amerika'da yayımlanır. Kramer'in sonradan yaptığı kopyalar ile Muazzez İlmiye Çığ'ın yaptığı kopyalar iki cilt halinde Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanır¹⁶. Böylece İstanbul metinleri diğer Sümerologların da çalışmalarına sunulur. Bu tabletler Sümer edebi kompozisyonlarına yeni konular katar ve eskiden yayınlanmış olduğu halde konusunun ne olduğu anlaşılmayan metinlerin anlaşılmasını sağlar ve konusu bilinen fakat bazı kısımları kırık olan metinlerin tamamlanmasını sağlar¹⁷.

3. Destanın Yazıldığı Tabletlerin Özetleri

3.1. Tablet 1

Kahramanın tanıtılması ile başlar. Gılgamış'ın kişiliği, iktidarının aşırılıkları anlatılır. Başından geçen serüvenlerden ve kahramanlıklarından kısaca bahsedilir. Tanrıların Gılgamış'a bir rakip aradığı, Enkidu'nun kişiliği, Enkidu'nun yosma ile

¹⁶ İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Sümer Edebi Tablet ve Parçaları, Vol I, Ankara, 1969; Vol II, 1976.

¹⁷ Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sümerliler I, İstanbul 2020, s. 39...41.

karşılaşması, Enkidu'nun ehlileşmesi, Gılgamış'ın gördüğü rüyalar ve bu rüyaların yorumları yer alır.

Uzun zaman I. Sütunun ikinci yarısından (20.satırdan 45.satıra kadar) yoksun kalan metin, Nippur'da bulunan ve 1975'te yayımlanmış olan bir parça sayesinde tamamlanmış olur¹⁸.

3.2. Tablet 2

Bu tablette karşılaşma ve dostluk anlatılır. Yosmanın Enkidu'yu kendisi ile birlikte Uruk'a gelmeye ikna etmesi, Enkidu'nun bir insan gibi davranması, Yosma ile Enkidu'nun Uruk'a gelmeleri ve burada Enkidu'nun Gılgamış ile mücadele etmesi, Gılgamış'ın Enkidu'yu annesi ile tanıştırması, Gılgamış ve Enkidu'nun Tanrıça Ninsun'un (Gılgamış'ın annesi) huzurunda dostluk antlaşması yapması, Humbaba'yı öldürme fikrinin ortaya çıkışı, Gılgamış'ın şöret arzusu, Gılgamış'ın silah ustalarına yaptırdığı silahlar, yaşlıların Gılgamış'ı Humbaba'yı öldürme fikrinden vazgeçirme çabası anlatılır.

Bu tableti oluşturduğu tahmin edilen iki yüz elli ile üç yüz kadar satırdan üçte biri bile kalmamıştır. Ninova'da bulunmuş, Rm 289 numaralı ve en az hasarlı bölümde – genellikle olduğu gibi altı sütundan ibaret- metnin dörtte üçü yitik; ilk beş sütun arasına dağılmış üç ya da dört bölüm geriye kalmaktadır. Fakat bu bile çok değerlidir, çünkü satırların her biri, burada anlatılan öykünün elde kalan son bölümünün hemen hemen tamamının bulunduğu Eski Versiyon'daki açıklamaya gerçekten oldukça benzediğini düşündürecek genel bir çerçeveyi ve de yeterli ipuçlarını sağlar. Böylece, Ninova Versiyonu'nun önemli bir parçasından bir başka önemli parçasına yönlendirecek bir tür sonuç çıkarılabilir¹⁹.

3.3. Tablet 3

Bu tablette hazırlıklar ve yola çıkış anlatılır. Yaşlılar Gılgamış'a ihtiyatlı davranması konusunda telkinde bulunurlar ve onu Enkidu'ya emanet ederler. Gılgamış ve Enkidu Tanrıça Ninsun ile vedalaşmaya giderler, Gılgamış'ın annesi ile konuşması, Ninsun'un Şamaş'a yakarışları, Ninsun'un Gılgamış'ı Enkidu'ya emanet etmesi, yaşlıların öğütleri ve yola koyulma anlatılır.

¹⁸ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020,s.63.

¹⁹ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020,s.82.

Hiçbiri pek bir şey açıklamayan bir avuç kırık parçadan oluşan bu tablet çok az bilinir. Altı sütun üzerine yazılmış olan bir ya da iki tablettten geriye kalanları düzene sokmak için iyi kötü bir araya getirilen birkaç parça kurtulmuştur²⁰.

3.4. Tablet 4

Bu tablette yolculuk anlatılır. Beş rüya ve bu rüyaların yorumları yer alır, Gılgamış'ın Şamaş'tan yardım istemesi, iki kahramanın Humbaba'nın bağırışını duyması ve korkması, Gılgamış'ın Enkidu'yu cesaretlendirmesi, ormanın önüne varış anlatılır.

Bu tablettten geriye metnin altı sütununun yayıldığı on kadar parça kalmıştır. Bunlarda metnin ancak üçte birini oluşturan, genellikle tamamlanmamış dizelerdir. Böylece elde edilen kimi ipuçları sayesinde, yolculuğun her biri üç günlük yürüyüş ve konaklamadan ibaret toplam altı aşamadan oluştuğu düşünülebilir. Varıştan önceki her aşama boyunca Gılgamış bir rüya görür, uyandığında Enkidu bu rüyayı ona açıklar. Yolculuk aşamalarının ve onların düşselliklerinin genel tanıtımının elde kalanlara bakıldığında aynı biçimde belirtmiş olduğu görülür. Bu da zedelenmiş metnin bir kısmını varsayımlara dayanarak eski haline getirmeye fırsat vermektedir²¹.

3.5. Tablet 5

Bu tablette kahramanlıklar ve zafer anlatılır. Gılgamış ve Enkidu'nun ormana ulaşmaları ve burada gördükleri, Humbaba'nın Gılgamış ve Enkidu ile konuşması, Gılgamış'ın Humbaba ile dövüşmesi, Şamaş'ın Gılgamış'a yardım etmesi, Humbaba'nın Gılgamış'a söz vermesi, Humbaba'nın öldürülmesi, Gılgamış ve Enkidu'nun sedirleri kesmesi, Enlil'le uzlaşmak için Enkidu'nun ona en büyük sediri vermeyi önermesi anlatılır.

Asurbanipal Kütüphanesi'nde yer alan Ninova Versiyonu'nda öykü bir önceki tablettten çok daha az korunmuştur. Tek bir tablet parçasında, sütun I. ve II'nin başlangıcında ve V ile VI'nın sonunda sadece yirmi kadar dize değişikliğe uğramadan kalmıştır. Gerisi tamamen kayıp; bir başka yazıttan geçerli sayılabilecek en ufak bir parça yoktur. Bu boşluk, Uruk harabeleri arasında bulunan yeni bir parça sayesinde doldurulur. V. tabletin W.22554s numaralı ve örselenmiş bir nüshası söz konusudur,

²⁰ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020,s.92.

²¹ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020,s.99.

bu nüsha ilk üç sütununun başlangıcında ve son üç sütunun sonunda yüz kadar dize içerir. Bununla birlikte, Ninova ve Uruk versiyonuna ait okunamayan iki bölüm, ne birbirini tamamlayabiliyor, ne de birbirlerine paralel gidiyor, en azından baş kısımlarında durum böyledir. Ninova nüshası, IV. tabletin son dizesinden sonra geldiği halde ve iki kahramanın, henüz içine girmemiş oldukları Sedir Ormanı'nın önünde geçirdikleri süre anlatıldığı halde, W. 22554s, destanın metnini farklı şekilde bölen ve düzenleyen başka bir derlemeye aittir. Tablet başlangıcında, henüz eyleme girişmemiş ve ormana girmemiş olan Gılgamış ve Enkidu Humbaba ile karşı karşıyadır ve konuşmaktadırlar²².

3.6. Tablet 6

Bu tablette Gılgamış'ın Uruk'a dönmesi, İştâr'ın Gılgamış'a aşık olması, İştâr'ın Gılgamış ile evlenmek istemesi, Gılgamış'ın İştâr'ı reddetmesi, Enkidu ve Gılgamış'ın boğayı öldürmesi, boğanın yüreğini Şamaş'a sunmaları, Enkidu'nun İştâr'ı aşağılaması, Enkidu ile Gılgamış'ın zafer gezisi yapmaları, Gılgamış'ın kendini ve Enkidu'yu övmesi, şenlik ve son olarak da Enkidu'nun rüyası anlatılır. Bu tablette Tammuz'dan, Gökkuşgun'dan bahsedilir.

Bu tablet tastamam bir dolu dizeden oluşur. Her şeyi kısa ve özlü anlatan yazar, ne iki kahramanın kente girişi, ne de onları görkemli karşılayış üzerinde fazla durmaksızın dramın can alıcı noktasını: İştâr'ın müdahalesine yol açacak yeni değişikliği belirtilir²³.

3.7. Tablet 7

Bu tablette Enkidu'nun ölümü anlatılır. Enkidu'nun rüyası, Enkidu'nun dostuyla birlikte Nippur'a gitmesi, Enkidu'nun Şamaş'a yakarışı, Enkidu'nun kendisini ilk hayatından ayırmış olan avcıya bedduaları, Enkidu'nun yosmaya bedduaları, yosmaya karşı nankörce davrandığı için Şamaş'ın Enkidu'yu kınaması, Enkidu'nun rüyaları, Enkidu'nun Gılgamış ile son konuşmaları, Gılgamış'ın kötümser düşünceleri, Enkidu'nun halsizliğinden yakınması ve Enkidu'nun ölümü anlatılır.

²² Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.112.

²³ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.123.

Bu tabletin yarısı kalmıştır. Bunlarda çoğu zaman birbirleriyle bağdaşmayan dağınık parçalardan ibarettir. Sümerologlar uzun uğraşlar sonucunda altı sütunlu bölümlere içinde belirli bir düzen sağlamayı başarmışlardır. Bu tablette satırlar tam değildir, eksik kısmı sezinleyerek yerli yerine oturtmak mümkün olmamıştır. Bazı tabletleri temize çekenler dizeleri satırlara göre düzgün bir biçimde ayırmayı gözetmediklerinden, birçok dize aynı satırda yer almış, bu da dizelerin sayımını güçleştirmiştir. Bununla birlikte, tüm aksaklıklara rağmen olayların seyri hakkında açık bir şekilde fikir edinmek mümkündür²⁴.

3.8. Tablet 8

Bu tablette Enkidu'nun cenaze töreni anlatılmaktadır. Tablette dostunun cenazesi başında duran Gılgamış'ın hissettiği derin üzüntü, Gılgamış'ın Enkidu'nun kökenlerini hatırlaması, Sedir Ormanı serüvenine dair anılar, Gökyüzü Boğası'na karşı kazanılan zaferlere dair hatıralar, bilinmeyen olgulara dair anılar, Enkidu'nun çevreye uyum sağlamasına dair anılar, Uruk'ta gerçekleşen düğüne dair anılar, Enkidu'nun ailesine seslenişi, Gılgamış'ın ağıtları, Gılgamış'ın Enkidu'ya hissettikleri, Gılgamış'ın umutsuzluğu, Gılgamış'ın Enkidu'nun heykelini yaptırması, Gılgamış'ın Enkidu'nun cenaze törenini düzenlemesi, Şamaş'a adanan adak, Enkidu'nun hayaletinin cehenneme çekilmesi anlatılır.

Bu tablet iyi korunmamıştır, üçte birinden daha az bir kısmı kalmıştır. II. sütunun ortalarından okunması çok zor birkaç parça, öykünün akışını az çok sezmemizi sağlar²⁵.

3.9. Tablet 9

Bu tablette Gılgamış'ın sonsuz hayat yolculuğu anlatılır. Tablette umutsuzluğa kapılan Gılgamış kendisini çöllere atar, ölümsüzlüğe ulaşan tufan kahramanını bulmaya karar verir, Gılgamış'ın rüyası, ikiz dağlar, insan akrepler, insan akreplerin Gılgamış'ı sorguya çekmesi, insan akreplerin Gılgamış'ı kendisini bekleyen zorluklar

²⁴ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.136.

²⁵ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.149.

hakkında uyarması, Gılgamış'ın yola çıkması, uzun ve karanlık geçitten geçmesi, değerli taşlar bahçesi anlatılır.

Bu tabletin üstte ilk üç sütun ve altta son üç sütun olmak üzere üçte birinden biraz fazlası kalmıştır. Olguların tamamına erişmek mümkün olmasa da en azından öykünün gelişimi anlaşılır²⁶.

3.10. Tablet 10

Bu tablette Gılgamış'ın tavernacı kadın ile tanışması ve aralarında geçen diyaloglar, Gılgamış'ın ölümden korktuğunu açıklaması, Gılgamış'ın Utanapişti'ye ulaşmaya çalışması, Gılgamış ile Utanapişti arasında geçen diyaloglar anlatılır.

Bu tablet önceki tabletlerden daha iyi korunmuştur. Bu tablette Gılgamış'ın konuşması üç defa tekrarlanır.

3.11. Tablet 11

Bu tablette Gılgamış'ın Utanapişti'ye ölümsüzlüğün sırrını sorması, Utanapişti'nin Tufan'ın öyküsünü anlatması, Enki'nin Utanapişti'ye Tufan'dan sağ kurtulmanın çaresini öğretmesi, geminin yapımı, geminin denize indirilmesi, Tufan, tanrıların tepkileri, Tufan'ın sonu, Tufan'ın etkileri, karaya çıkış, tanrılara şölen, Ea'nın sitemleri, Utanapişti'nin ölümsüzlüğe kavuşması, Gılgamış'ın sonsuz hayata kavuşamaması, Gılgamış'ın sonsuz hayat için yaratılmadığını anlaması, ölümlülüğü ile yüzleşen Gılgamış'ın mutsuzluğu, Utanapişti'nin Gılgamış'a öğütleri, gençlik bitkisi, bitkiyi arama serüveni, bitkinin kaybolması, Gılgamış'ın umutsuzluğu, dönüş yolculuğu, Uruk'a varış anlatılır.

Bu tablet birkaç sözcük hariç bozulmadan kalmıştır.

3.12. Tablet 12

²⁶ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020, s.161.

Bu tablet Enkidu'nun ölümünün bir başka versiyonudur. Tablette Gılgamış'ın ele geçirmek istediği iki tılsımın cehenneme düşmesi, Gılgamış'ın Enkidu'ya verdiği öğütler, Enkidu'nun bu uyarılara aldırması, Enkidu'nun cehennemde ölü olarak kalmaya mahkûm olması, Gılgamış'ın Enkidu için Enlil'e yalvarması, Gılgamış'ın Şin'e yalvarması, Gılgamış'ın Ea'ya yalvarması, Ea'nın yardım etmeye razı olması ve Enkidu'nun kısa bir süreliğine cehennemden çıkması, Gılgamış'ın cehennemdeki yaşama dair soruları, Enkidu'nun kendi kadavrasından söz etmesi bunun üzerine Gılgamış'ın dehşete kapılması, Gılgamış'ın ölülerin kaderine ilişkin soruları ve Enkidu'nun cevapları anlatılır.

Bu tablette boşluklar vardır.

II. Bölüm Tematik Olarak Gılgamış Destanı'nın Psikanalitik Tahlili

1. Kahraman: Gılgamış

Kahramanın isminin Giş, Bilgameş, Gişgamiş, Giş Bilgameş gibi telaffuzları vardır. Kahramanın isminin Sümerce telaffuzu Bilgameş'tir. Gılgamış ismi Akkadça telaffuzudur. Destanda Gılgamış Uruk kralı olarak tanıtılır. Bağdat- Basra yolu ortasında bulunan Uruk harabeleri Alman arkeologların 1912'den beri yaptıkları kazılar sayesinde gün ışığına çıkarılır. Uruk'un o dönemde ünlü olmasının nedenleri şöyle sıralanabilir: Çok eski bir geçmişi vardır, kültürel ve siyasi açıdan çok önemlidir.

Sümerlilerin Krallar Listesi Gılgamış ile ilgili bir hayli bilgi verir. Bu listeye göre, Gılgamış Uruk'ta Tufan'dan sonra iktidarı ele geçirmiş ilk hanedanın beşinci hükümdarıdır; bu hanedan, Kiş Kent Devleti'nde, daha kuzeye yerleşmiş tek bir kalabalık krallar soyuyla sıyrılır bu felaketten, ve son iki temsilcisi Mebaregesi ve onun hem oğlu hem halefi olan Akka ya da Agga'dır. Antik bir efsane Akka'yı Gılgamış'ın çağdaşı olarak tanıtır; öte yandan onun varlığının, Kiş Kralı ve Akka'nın babası Mebaregesi oluşunun kanıtı, Sümer mermerinden bir vazanın kenarına kendi adının kazınmış olmasıdır. Bugüne kadar bulunmuş en eski Mezopotamya kraliyet yazıtıdır ve bu bilgilere göre XXVII. Yüzyıla aittir. Aynı listede yer alan ve daha sonra gelen bazı hükümdarlar, özellikle Ur'da, yerel kralların bir yığın define ortasında törenle gömülmüş olduğu ve ölümden sonraki hayatta kendilerine eşlik etsin diye öldürülmüş saraylıların cesetleriyle çevrelendiğini ihtişamlı kraliyet mezarlığındaki

yazıtlarda görülür. Arkeologlar, Gılgamış'a atfedilen Uruk surlarının aynı dönemde inşa edildiğini belirtirler.

Sonuç olarak Gılgamış'ın 2650 yıllarına doğru Uruk şehrinde hüküm sürmüş bir kral olduğu büyük bir ihtimaldir²⁷.

2. Sümer Kaynaklarında Rüyalar

Rüyalar ve yorumları edebi ve dini metinlerde sık sık yer almıştır. Rüyaların edebi metinlerdeki kullanımına ait en eski örnekler Sümer kaynaklarında karşımıza çıkar. Sümer'de rüya yorumlayıcısı bir tanrıça vardır. Bu tanrıçanın yardımı ile mabetlerde rahipler ve rahibeler insanların rüyalarını yorumlamışlardır.

İnsanlık tarihinin ilk yazılı rüyası Lagaş şehir kralı Eannatum'a aittir. Lagaş kralı Eannatum'a ait olan bu iki rüya Akbabalar kabartmasında yazılmıştır. Tarihin ilk yazılı rüyasının konusu ise Lagaşlılar ve Ummalılar arasında yaşanan bir anlaşmazlıktır. Guedinna alanında sürekli bu iki topluluk arasında tarlalar ve otlaklar sebebiyle anlaşmazlık yaşanır. Kral Eannatum burayı Lagaş topraklarına dahil eder. Bunu haklı çıkarabilmek içinde bir rüya gördüğünü söyler.

3. Rüya Yorumculuğunun Tarihi

Rüya yorumculuğunun tarihsel gelişimi psikolojik olmayan rüya yorumculuğu ve psikolojik rüya yorumculuğu olarak iki başlık altında incelenebilir.

3.1. Psikolojik Olmayan Rüya Yorumculuğunun Tarihi Süreci

Bilim öncesi dönemlerde iyi ve yol gösterici olan rüyalara ilahi güçlerin kabuslara ise şeytani güçlerin sebep olduğuna inanılır. Bilimin ışığında bu mitolojik anlatımlar yerini psikolojiye bırakır.

Rüya yorumlamanın tarihçesi, rüyanın ruhun bedenden ayrılıp ses ve gürültü çıkarmasını düşünerek başlar. Sözelimi Ashantilerde bir erkek, rüyasında başka bir

²⁷ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020,s.23.

adamın karısı ile cinsel ilişkiye girerse zina suçu ile yargılanırdı. Bunun sebebi bu erkeğin kadının ruhu ile cinsel ilişkiye girdiğine inanılmasıdır. Britanya Yeni Ginesi inançlarına göre bir büyücü, bir insanın ruhunu rüya anında yakalayabilirse, o insan bir daha asla uyanamazdı. Başka bir inanca göre ise rüyalarımızda gördüklerimiz gerçeğin ta kendisidir. Rüya anında, ölümlerin ruhları rüyalarımızda ortaya çıkar ve kendilerini gösterir. Ölümler bu şekilde yaşayan insanlara yol göstermişlerdir. Örneğin; Mohave ve Yuma Kızılderililerinde, çok yakın zamanda ölen bir insanı rüyada görmenin çok tehlikeli olduğu söylenir.

Mukaddes kitaplarda müjde verici rüya kıssalarına yer verilmiştir. Bu rüyalar psikolojik olarak yorumlanmamış ilahi güçlerin habercisi olarak değerlendirilmiştir. Eski Ahit'te Firavun'un rüyaları yer alır. Firavun gördüğü rüyaları yorumlatabilmek için Mısır'daki tüm kâhinleri toplar. "Firavun onlara rüyalarını anlatır ama aralarında bu rüyaları yorumlayabilecek kimse yoktur". Firavun'un gördüğü rüyaları yorumlayabilecek tek kişi olan Yusuf ise şöyle söyler: " Firavun'un iyiliği için ben değil, Tanrı'nın kendisi cevaplayacaktır onu". Firavun bazı rüyalarını ikinci defa görür bu yinelenen rüyalar ise İlahi gücün çok yakında gördüğü şeyleri gerçekleştireceği ile yorumlanır. Psikolojik rüya yorumlayıcıları yani psikanalistler birden fazla kez görülen rüyaları bireyin önemli bir problemine işaret edebileceğini düşünmüşlerdir. Özellikle bu rüyalarda görülenlerin gelecekte gerçekleşme ihtimalinin yüksekliğine dikkat çekmişlerdir.

Firavun'un rüyalarını yorumlayan Yusuf'un gördüğü rüyaların nasıl olup gerçekleştiğini Erich Fromm şöyle açıklar kutsal kitaplarda Yusuf'un kişilik özelliklerinden bahsedilirken çok yetenekli bir insan olduğu vurgulanır. Fromm'a göre Yusuf uyanırken erkek kardeşlerinin üzerindeki baskısı sebebi ile yeteneklerini dışarı yansıtamamakta sürekli onlar tarafından aşağılanmaktadır. Bu sebeple yeteneklerini rüyalarında gösterir. Gördüğü rüyaları Yusuf'un hırsı ve yeteneklerinin bir karışımı olarak değerlendirir.

Hintliler ve Yunanlar rüyaların hastalıkların önceden mesaj yoluyla insanlara ilettiklerini düşünürler. Eski Hindistan ve Yunanistan'da bazı sembollerin hastalıkları önceden haber verdiği inancı yayılır. Erich Fromm bu durumu psikolojik bir yaklaşımla şöyle değerlendirir: Firavun'un gerçekleşen rüyalarında görülüşü gibi

uyku halinde uyanık halimizden daha algılayıcı bir güce sahibiz. Bedenimizde oluşan küçük değişimleri bile uyku halinde hissedebilir ve bunları rüya olarak görebiliriz. Böylece ileriki süreçte yakalanacağımız hastalıkları öngörebiliriz. Fromm bu yorumunun geçerlilik kazanmadığı belirtir. Daha önce rüyalarında geçirecekleri hastalıkları gören insanlar ile bir araştırma yapılırsa kesinlik kazanacağını vurgular²⁸.

İslam inancının rüyaya yaklaşımını görmek için ise Kur'an-ı Kerim'e bakmak gerekir. Kur'an-Kerim'de rüyalar ile ilgili geçen ayetlerde onların Allah'ın mesajı ve uyarısı olduğu görülür. Kur'an-ı Kerim'de geçen Yusuf Sûresi bu hususta önemli bir kaynak oluşturur.

Rüyaları çıkan insanların kalp gözü açık Tanrı'ya yakın kişiler olduğu görüşü bütün dinlerde yaygındır. İnsanlar üzerinde etki yaratabilmek ve saygınlığını artırabilmek için görmediği rüyaları görmüş gibi anlatan insanlar konusunda da dini kitaplar uyarıcı olmuştur. Söz gelimi, Eski Ahit'te insanlar uyarılmıştır. İslamiyet'te ise yalancı olarak görülmüştür.²⁹

3.2.Psikolojik Rüya Yorumculuğunun Tarihi Süreci

Psikolojiden bağımsız olan rüya yorumlarında rüyaların insan üstü güçlerin uyarısı olduğuna inanılan bir görüş hâkim olurken psikolojik rüya yorumlarında ise bilinçaltının yarattığı görüntüler olarak değerlendirilir.

Ortaçağ'a kadar olan dönemde bu iki yöntemin karması kullanılmıştır. Rüyaları dini olarak yorumlanması gereken rüyalar ve psikolojik olarak yorumlanması gereken rüyalar olarak iki kategoride değerlendirmişlerdir. Eski çağlarda yaşayan bir Hintli düşünür buna örnek vermiştir. Rüneyı gören altı değişik insan tipi vardır. Bu insan tipleri şunlardır:

1. Ateşli insanlar

²⁸ Erich Fromm, Rüyalar Masallar Mitler, İstanbul 2017 s.117-121.

²⁹ Özer Çetin, Dini Tecrübenin Anlaşılmasında Rüyanın Rolü: Yusuf Suresindeki Rüyalar Üzerine Psikolojik Bir Yorum, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21/ 2 (2012)s. 95.

2. Kolerik³⁰ insanlar
3. Flegmatik³¹ karakterli insanlar
4. Tanrı'nın etkisi ile rüya gören insanlar
5. Kendi alışkanlıkları doğrultusunda rüya gören insanlar
6. Bir kehanet olarak rüya gören insanlar

Rüyaları kategorize eden Hintli düşünür devamında bu rüyaların yalnızca sonuncusunun gerçek bir rüya olarak değerlendirilebileceğini söyler. Hintli düşünür bu tasnifi ile psikolojik rüya yorumu ve psikolojik olmayan rüya yorumunu birleştirmiştir. Rüyaların oluşumunda karakter özelliklerinin etkisine dikkat çekmiştir. Ateşli insanlar diyerek fizyolojik olayların da rüyalar üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Kendi alışkanlıkları doğrultusunda rüya gören insanlar kategorisi ise günlük hayatta yapılan şeylerin rüyalara olan tesirini ifade eder. Tanrı'nın etkisi ve kehanet sonucu görülen rüyalar ise psikolojik olmayan rüya yorumudur.

Yunan düşünür Homeros rüyaları şöyle değerlendirmiştir: Rüyalar ya akılcı ya da en az akılcı güçlerin etkisi sonucu oluşur.

Platon, Phadion adlı eserinde Sokrates'in rüya ile ilgili görüşlerine yer verir. Sokrates rüyaları vicdanın sesi olarak değerlendirir ve insanların bu sesi dinlemesi gerektiğini düşünür. Ölmeden önce yaptığı bir konuşmada bu görüşünü kendi hayatında nasıl uyguladığını anlatmıştır. “ Geçmişte kalmış olan hayatımda da aynı rüyayı değişik formlarda görmüştüm. Ve bu rüya bana hiç durmadan şunu söylemektedir: Sokrates hoş sanatlarla uğraş ve onları yarat! İlk önceleri bu rüyayı yaptığım işleri desteklemek ve bana güç vermek amacıyla gördüğümü sanmıştım. Onun için bu rüyadan güç aldım. Ve sanatların en iyisi ve en güzeli olan felsefe ile uğraşmaya devam ettim.”

Sokrates'in öğrencisi Platon rüyaların yorumu konusunda onunla görüş ayrılığına gider ve o yıllarda Freud'un rüya kuramının temellerini atacak görüşlerini ileri sürer. Platon tıpkı Freud gibi rüyaların akıl dışı arzuların tatmini olduğunu düşünür. Platon yalnızca bilge insanlarda bu durumun farklı olduğunu düşünür.

³⁰ Kararlı, güçlü, lider kişilik.

³¹ Hayattan zevk almayan, toplumda sivrilememiş kişilik.

Yunan filozof Aristoteles ise rüyalarda akılcılığa dikkat çeker. Ona göre uykumuzda fark edilmeyecek fizyolojik değişiklikleri hissedebiliriz. Uyku halinde planlama ve davranış kuralları yönümüzün daha gelişmiş olduğunu iddia eder. Bunun yanında rüyaların gelecekte haber vermek gibi bir yetisinin olamayacağını ve rastlantı sonucu oluştuklarını ileri sürmüştür.

Romalıların rüya kuramları Yunanlılar ile benzerlik taşır fakat Romalılar Aristoteles ve Platon kadar açık ve derin bir kuram ortaya koyamamışlardır. Lukrez (De rerum natura) eserinde Freud'un görüşüne benzer bir görüş ortaya koymakta insanların günlük yaşamda yaşadıklarının rüyalarda ortaya çıktığını öne sürmüştür.

Antik Yunan'da yaşamış olan Artemidorus ise rüyalar üzerine sistemli bir çalışma ortaya koymaya çalışmıştır. Ansiklopedik bir eser yaratmıştır. Onun rüya hakkındaki düşünceleri de Freud'un rüya kuramı ile benzerlik taşımaktadır. Ona göre rüyada beş temel unsur vardır. Bu unsurlar: Rüya, hayal, fantasma, kehanet, rüyanın yüzüdür. Bu beş unsur içinde Freud'un düşünceleri ile benzerlik taşıyan fantasmadır. Tanrı'nın mesajı olan rüyalar ise kehanet rüyalarıdır. Korku barındıran rüyaları ise hayal kategorisine koymuştur, bu rüyaların daha çok yaşlılar ve çocuklar tarafından görüldüğünü düşünür. Artemidorus rüyaların bireye özel olduğunu ve bireysel farklılıkların rüyalara tesir ettiğini öne sürer. Kişilerin rutin olarak yaptıkları şeylerin rüyalarının mahiyetini oluşturduğunu düşünür. Rüyaların simgesel bir dilinin olduğunu belirtir. Artemidorus rüyaların bireysel farklılıklar ve yaşam tarzına göre değişkenlik gösterdiği ve simgesel bir dili olduğu için kesin olarak yorumlanmasının mümkün olmadığını düşünür.

Romalı devlet adamı Cicero'nun rüya hakkındaki görüşleri ise şöyledir: O rüyaları kehanet olarak kabul etmeyi saçmalık olarak değerlendirmiştir.

Talmud'da göre ise İsa'nın yaşadığı dönemlerde Kudüs'te tam 24 tane rüya yorumcusu vardır ve rüya yorumculuğu çok ciddi bir iş olarak görülmüştür. Haham Chisda'nın rüyalar hakkındaki şu değerlendirmeleri dikkate değerdir. O, oruç sonunda görülen rüyalar hariç tüm rüyaların bir anlamı olduğunu ve yorumlanmamış bir rüyanın okunmamış bir mektuba benzediğini söylemiştir. Freud'un iki bin yıl sonra

ortaya koyacağı düşüncenin izlerini burada görmek mümkündür. Haham Chisda'nın oruçlu iken görülen rüyaları bu genellenin dışında tutması rüyaya psikolojik yönden yaklaşmanın habercisidir. Modern bilim ise rüyaların ruhsal sebeplerle ortaya çıktığını ve bu kuralın tek istisnasının ağır bedensel ve hastalıklı uyarımlar sonucu görülen rüyalar olduğunu öne sürer. Talmud hahamlarına göre bazı rüyalar da kehanet özelliği taşımaktadır. Haham Jochanan üç türlü rüyanın gerçekleşebileceğini söyler. Bu rüyalar bir arkadaşınızın sizin için gördüğü rüya, sabah rüyaları ve uyku sırasında yorumlanan rüyalar. Bazı hahamlar tekrar tekrar görülen rüyaların da gerçekleşeceğini söyler. Eric Fromm hahamların bu sınıflandırmasını şöyle açıklar: Gündüz uykuları daha hafiftir ve insanlar bilinçlerine daha egemen olurlar böyle bir durumda akılcı biçimde davranan karar verme yetisi rüya sürecini etkiler ve bu sebeple rüyaların gerçekleşebilme ihtimalleri artar. Bir arkadaşımızın gördüğü rüyanın gerçekleşmesini ise şöyle açıklamıştır: Dışarıdan bir göz bizi daha iyi değerlendirebilir. Fromm, uyku esnasında yorumlanan rüyaların gerçekleşmesi inancını ise şöyle açıklamıştır: Rüya sırasında olayların ardındaki gerçekleri daha iyi analiz edebiliriz. Hipnoz altında yapılan rüya yorumlama deneyleri bu düşüncüyü doğrular. Hipnoz altındaki denekler birçok rüyayı yorumlamış ve ardındaki sembolleri açıklamışlardır. Hipnoz anı bittikten sonra ise bu rüyaları anlamlandıramamış ve saçma olarak değerlendirmişlerdir. Bu deney her insanın sembol dili anlama kabiliyetinin olduğunu ancak hipnoz altındaki kontrol dışı durumlarda ortaya çıktığını gösterir. Sembollerin Talmud'daki yorumları ise dikkate değerdir. Çünkü Freud'un yöntemi ile benzerlik göstermektedir. Örneğin anlatılan bir rüyada, bir kişi zeytin ağacını zeytin yağı ile sular. Bu rüyanın yorumu Talmud'a göre ensesti simgeler. Cinselliği çağrıştırmayan sembollere cinsel bir nitelik kazandırmışlardır.

Antikçağın rüya hakkındaki düşünceleri neredeyse hiç değişmeden orta çağa yansıtılmıştır. Sireneli Synesius insanların uyurken daha doğru kararlar aldıklarını ileri sürmüştür. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda yaşamış olan ve Aristoteles'in etkisinde kalan bazı Musevi bilginlerin rüya hakkındaki görüşleri, Synesius'un görüşlerine çok benzer. Bu düşünürler içerisinde en tanınmış olanı Maimonides'e göre rüyalar kehanetler gibi uyku esnasında açığa çıkan hayal gücünün eseridir.

On yedinci yüzyıldaki rüya yorumculuğu orta çağın ve antik dönemlerin izlerini taşısa da, bazı yeni görüşlerin ortaya çıkmıştır. Rüyaların bazı hastalıkların belirtisi

olabileceği düşüncesi eski zamanlardan beri iddia edilmiştir. Hobbes ise bu düşüncüyü ileri götürerek rüyaların tümünün hastalıklı olayların etkisi ile oluştuklarını öne sürer. Modern psikolojide de çok yaygın olan bu görüş Freud'un düşüncelerine bir antitez olarak görülür.

Aydınlanma çağı düşünürleri rüyaların Tanrı'nın uyarısı olduğu inancına şüpheyile bakmışlardır. Voltaire göre rüyaların geleceği göstermek gibi bir işlevi söz konusu olamaz. Kant'ın rüya kuramı Voltaire'inkine benzer o da rüyaların Tanrısal uyarılar olabileceğine inanmamış, gelecekte haber vermelerinin mümkün olmadığını düşünmüştür. Kant ağır yenmiş yemekten sonra rüyaların görüldüğünü düşünür. Fakat buna ek olarak zihnimizin rüya esnasında uyanık haline kıyasla daha açık olduğunu düşünmüştür. Goethe'de uyku esnasında bilincin daha açık olduğunu düşünür.

Ralph Waldo Emerson'un rüya kuramı ise şöyledir: Rüyalar insanların kişiliklerinden bağımsız olarak ortaya çıkmak ile birlikte insanın rüyasında kendisinden izler görebilmesi de mümkündür. Rüyalar insanlara gelecekte haber verir. Rüyaların iki bilinci vardır. Bu bilinç nesnel ve öznel olarak ikiye ayrılır. Emerson kişilik ve rüya arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde dile getirmiştir. Ondan önce kimse bu ilişkiyi bu denli açık bir şekilde ortaya koyamamıştır.

Henri Bergson ise Nietzsche gibi bazı bedensel uyarımların rüyaları oluşturduğunu düşünür. Nietzsche'den ayrılan yönü ise uyarımların arzu ve ihtiras sonucu oluştuklarını düşünmemesidir. Bergson'a göre insanlar anı deposundan bedensel uyarımlarına göre uygun olanı seçer ve rüyasında görür. Bu düşünce Freud'un rüya kuramı ile benzerlik taşımaktadır. Bergson insanların hiçbir şeyi unutmadıklarını iddia eder³².

4. Sigmud Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Helbert Silberer ve Erich Fromm'un Rüya Üzerine Düşünceleri

³² Fromm, Rüyalar, Masallar, Mitler, İstanbul 2017, s.121-146.

Her millet rüya gördüğü için uyku-rüya olgusunun analiz ve araştırılması bir mesele haline gelmiş, Freud'dan önce de Freud'dan sonra da uyku-rüya ilişkisi ve yorumu rüya çalışmaları (Traumarbeit) apayrı bir çalışma alanı haline gelmiştir³³.

Sigmund Freud, rüyaları üç sınıfa ayırır. İlk sırada açıkça anlaşılan, yorum ve inceleme gerektirmeyen rüyalar yer alır. Bu rüyaların özellikleri kısa sürmeleri ve içerilerinde beklenmedik olayların yaşanmamasıdır. İkinci gruptaki rüyalar ise anlamlı ve tutarlı olan fakat bunun yanında içerilerinde tuhaflık barındıranlardır. Bu rüyalar gerçeklik ile bağdaştırılamaz Freud bu sınıflandırmadaki rüyaların “ Bu nereden aklıma geldi ? ” diye kendimize sorduğumuz rüyalar olduğunu öne sürer. Üçüncü grupta yer alan rüyalar ise anlamsız ve karmaşık olan rüyalar. Rüyaların çoğu üçüncü grubun özelliklerini taşır³⁴.

Rüyaların analiz edildiği takdirde mutlak suretle o gün ya da bir iki gün önce yapılan eylemlerle ilişkili olduğunu düşünür. Günlük hayatımızda çözemediğimiz sorunlar, kaygılar uyku halinde bile bilinçaltında varlığını sürdürür ve rüyalarımıza dönüşür. Bu bize Freud'un Aristoteles'in rüya tanımının doğruluğunu desteklediğini gösterir. Aristoteles rüyanın “Düşünmenin devamı” olduğunu söylemiştir. Bunun yanında anılarımızın da rüyalara kaynaklık ettiğini ileri sürer. Bu anılar daha çok erken çocukluk dönemine ait olanlardır. Rüyaların tıpkı bir şiir dili gibi alegorik bir anlatıma sahip olduklarını ifade eder. Ona göre rüyaların dili evrenseldir din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin bütün insanlarda ortaktır. Buna ek olarak bireylerin kendilerine özgü başka sembolleri de vardır. Rüyalardaki bu semboller tipik rüyalar ve tekrarlanan rüyaları açıklamak hususunda çok önemlidir. Freud'un sembol dilindeki sembollerin birçoğu cinsellikle alakalıdır. Freud'un sembol dilinin cinsellik üzerine kurulu olmasına karşın onun rüyalarını analiz eden Erich Fromm'a göre tutucu bir kişiliğe sahiptir. Pek çok insanın ahlak dışı olarak gördüğü Freud'u Fromm, ağır başlı ve geleneklerine bağlı bir insan olarak analiz etmiştir. Fromm'a göre bu Freud'un hayatındaki ikilemdir. Bu sembolizmin folklor ürünlerinde de var olduğunu düşünür. Erich Fromm Freud'un rüya yorumculuğundaki sembollerin evrensel semboller değil rastlantısal semboller olduğunu düşünür. Ayrıca Freud sağlıklı bireyler de unutkanlık, dil sürçmesi gibi hatalı eylemler ile rüyaların benzer zihinsel mekanizmaların ürünleri

³³ Ahmet Sarı, Cemile Ercan, Masalların Psikanalizi, Ankara 2008, s. 32.

³⁴ Sigmund Freud, Rüya Psikolojisi, Ankara 2018, s. 15.

olduklarını düşünmektedir. İnsanların rüyalarında sansürün var olduğunu hatta uyandıktan sonra bile bu sansürün devam ettiğini düşünür. Rüyaları unutmak bunu kısmen açıklar³⁵.

Freud'un rüya kuramının en genel özeti rüyaların arzuların tatmini olduğudur. Freud, bu düşüncesini şöyle formülize eder:

Bastırılmış bir arzunun gizlenmiş gerçekleşmesi = Rüya

Bazen bu arzular dolaylı olarak ve uzun zaman geçtikten sonra rüyalarda tatmin edilir. Ona göre her bireyin kendisine bile itiraf edemediği arzuları vardır. Bu arzular rüyalarda açığa çıkar. İnsanların rüyaları önemsiz ve saçma olarak değerlendirmesinin altında bu arzularla yüzleşmek istememe isteği yatmaktadır. Rüyaların arzuların tatmini olduğu tezine göre üç başlık altında sıralar. Birincisi bastırılmamış arzuları içeren rüyalar. Bu rüyalar yetişkinlerde çok az görülen çocukça rüyalar. İkinci grupta bastırılmış bir arzuyu örtülü olarak ifade eden rüyalar vardır. Bunlar rüyalarımızın büyük bir kısmını oluştururlar ve analiz gerektirirler. Üçüncü olarak ise baskının var olduğu fakat gizlenmenin olmadığı rüyalar. Bu rüyalar korku rüyalarıdır. Freud korku rüyaları hakkında şöyle düşünür: Geçmişte arzulanan şeylerin rüyalarda baskı ile korkuya dönüşür. Fizyolog Burdach bastırılmış arzuların içsel uyaranlar ile ilişkisine dikkat çeker. Ona göre bir annenin çocuğunun hırıltısına uyanmasının sebebi bu ilişkidir. Freud bu düşünceyi destekler.

Freud'un rüyaların arzuların tatmini olduğu düşüncesine karşı çıkanlar ve bu tezi çürütmeye çalışanlar olmuştur. Bunlardan bazıları Freud'un hastalarıdır. Rüyalarını anlatmışlar ve hiç istemedikleri olayların rüyada gerçekleşmesinin asla bir arzu tatmini olarak değerlendirilmeyeceğini söylemişlerdir. Freud her defasında bu kişilere rüyalarının hangi arzularının tatmini olduğunu açıklamayı başarmıştır. Bunu yaparken genellikle hastaların erken çocukluk anılarından yararlanmıştır. Freud, "Rüya Psikolojisi" isimli kitabında kendi tezine karşı çıkmak amacıyla rüyalarını anlatan bazı hastalarının rüyalarını analiz etmiştir. Freud'un kıvrak zekalı olarak tanımladığı bir kadın hastasının rüyası buna örnek olarak gösterilebilir. Bu kadın rüyasında on beş

³⁵ Fromm, Rüyalar, Masallar, Mitler, İstanbul 2017, s.65-115.

yaşındaki kızını bir kutu içerisinde ölü olarak gördüğünü, bunun Freud'un rüyaların arzuların tatmini olduğu tezine kesinlikle karşı olduğunu, kızını çok sevdiğini söyler. Freud, "kutu" sembolüne dikkat eder analizler esnasında kadının çalıştığı şirkette bir önceki gün kutu hakkında konuşulduğu ortaya çıkar. Fakat; Freud bunun yanında "kutu" sözcüğünün argoda kadın genital organı için kullanıldığını da göz önünde bulundurur. Bu bağlantı ile kutudaki çocuğun anne rahmini simgelediği kanısına varır. Terapi esnasında kadın hamile kaldığı anda kesinlikle mutlu olmadığını ve çocuğun doğmadan önce vefat etmesini arzuladığını itiraf eder. Freud, bu durumda tekrar tezini ispat etmiştir. Kadının rüyası geç kalmış bir arzunun tatminidir.

Rüyalarındaki nesnelerin, kavramların, olayların sembollerle ortaya konulması ile ilgili Havelock Ellis, tarafından bir itiraz dile getirilmiştir. Ona göre rüya sembolizmi nevrotik ruhun bir ürünüdür, normal insanlarda bulunmaz. Fakat yapılan psikanalitik araştırma normal ile nevrotik yaşam arasında temel değil yalnızca nicel farklar ortaya çıkarır. Bastırılan komplekslerin hem sağlıklı hem de hasta insanlarda aynı şekilde etkili olduğu rüya analizi, hem mekanizmalarında hem de sembollerinde ayrılık gösterir. Aslında sağlıklı insanların rüyaları nevrotiklerinkinden çok daha basit, daha akılcı ve daha tipik bir sembolizm içerir; çünkü nevrotiklerde sansürün daha etkili olmasının ve dolayısıyla daha kapsamlı rüya çarpıtmasının bir sonucu olarak sembolizm bulanık ve yorumu zordur³⁶.

"Zamanımızdaki klinisyenler Freud'un rüyalarda ifade edilen bilinçli ve bilinçdışı istekler arasındaki ayrımına nadiren dikkat göstermektedir. Freud bizlerden bilinçli arzulara önem vermemizi ancak bir bütün olarak analitik tedavinin bağlamı uygun olduğunda rüyaya ilişkin çalışmamızı bilinçdışı isteklerin arayışına vakfetmemizi ister. Rüyalar ne de olsa en çok bilinçdışı isteklere ulaşmamıza yardımcı olmakta faydalıdır"³⁷.

Freud, rüyaların zıtlık üzerine kurulduklarını ifade eder. Gördüklerimiz aslında tam tersini sembolize etmektedir. Söz gelimi; güzellik çirkinliği, zenginlik fakirliği vb. sembolize eder. Bu düşünce aklımıza halk arasında sıklıkla kullanılan "rüyaların tersi

³⁶ Freud Sigmund, Rüyaların Yorumu 2, İstanbul 2017, s.1 05.

³⁷ Fink Bruce, Psikanalitik Tekniğin Temelleri, İstanbul 2021, s. 136.

çıkar’’ lafını getirir. Misal bir kişi rüyasında öldüğünü gördüğünü söylediğinde ömrün uzamış diye rüyası yorumlanır.

Freud’un öğrencilerinden olan Jung ve Silberer hocaları Freud’un rüya yorumlama tekniğinde eksiklikler olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu teknik üzerinde bazı düzeltmeler yapmışlardır. Silberer ‘‘anagogik’’ ve ‘‘analitik’’ olarak rüya yorumunda bir sınıflandırmaya gitmiştir. Jung da ‘‘prospektif’’ ve ‘‘retrospektif’’ diye bir sınıflandırma yapmıştır. Jung ve Silberer’in savunduğu ortak görüş şöyledir: ‘‘Rüyalar, kaynakları geçmiş yıllara uzanan arzuları temsil eder ama rüyalar aynı zamanda geleceğe de yönelmişlerdir ve rüyayı gören kişinin hedef ve düşüncelerine ışık tutarlar. ‘‘ Onlara göre rüyalar hem analitik hem de anagogik bakımdan incelenebilir.

Freud öğrencilerinin onun kuramını geliştirmek maksadıyla sunduğu hiçbir yapıcı eleştiriyi kabul etmemiştir. Kuramında hiçbir değişiklik yapmayı kabul etmemiş ve bu konuda eleştiriye kapalı bir tutum sergilemiştir. Freud’a göre rüyalar tek bir şekilde açıklanabilir o da rüyaların akıldışı arzuların tatmini olduğudur. Freud’un bu tutumu öğrencisi olan Jung ile aralarında bir rekabet oluşmasına neden olmuştur. Jung kendi rüya kuramından Freud’a ait olan tüm kavramları çıkarır yerlerine kendininkileri koyar. Jung bu sırada kendi kuramını geliştirir ve Freud’un kuramından uzaklaşır. Jung’ın geliştirdiği kurama göre rüyaları bilinçdışında gizli kalan bilgiler oluşturur. Jung zamanla rüya hakkındaki düşüncelerini dinsel fenomenler olduğu yönünde geliştirir. Ona göre rüyalarda bizim dışımızda başka biri vardır. İnsanlar kendi zihinleri ile kavrayamazlar gerçek bilgi sahipleri onlara yol gösterir. Jung’ın bu görüşleri eleştirilere maruz kalmıştır.

Freud, rüyaların belleğimizdeki kaynakları ile ilgili şu sınıflandırmayı yapar:

1. Rüyalar, hemen önceki günlerin izlenimlerine ilişkin olarak net bir tercih sunar.
2. Rüyalar, seçimlerini uyanık belleğimizden farklı olan ilkeleri temel alarak yaparlar, çünkü temel ve önemli olanları değil, fark edilmemiş olanları hatırlar.

3. Rüyalar, çocukluğumuzun en eski izlenimlerine erişebilmekte ve yaşamımızın o döneminin bize yine önemsiz gibi gelen ve uyanırken uzun zaman önce unuttuğumuza inandığımız ayrıntılarını gün ışığına çıkarırlar³⁸.

5. Gılgamış'ın Rüyaları

5.1.Gılgamış'ın Öleceğini Bildiren Rüyası

Bu rüyayı anlatan metin çok uzundur, birçok kırık parçanın bir araya getirilmesi ile çeşitli Sümerologların yaptığı çalışmaların bir araya gelmesi sonucu ortaya konulmuştur. Bu rüyanın içeriği ise şöyledir: Gılgamış hasta olur, bir rüya görür. Bu rüyada tanrılar Gılgamış hakkında bir karar verirler. Gılgamış uyandığında aynı rüyadaki gibi tanrılar toplanmıştır ve onun ölmesini kararlaştırmıştır, Gılgamış'ın oğlu ona bir mezar yaptırır.

Gılgamış'ın altı gün boyunca hasta halde yatar, eli ayağı bile kıpırdamaz. Hastalık cini Namtar onun peşini bırakmaz. Gılgamış bu arada bir rüya görür. Bu rüyanın içeriği ise şöyledir: Bütün tanrılar toplanır, Gılgamış'ın durumuna üzülmüşler. Gök Tanrısı An, Hava Tanrısı Enlil ve Bilgilik Tanrısı Enki toplanır Gılgamış'ın büyük bir kahraman oluşundan, yaptığı faydalı işlerden, dolaştığı diyarlardan, ormandaki Huvava isimli canavarı öldürüp sedir ağaçlarını nasıl ülkesine getirdiğinden, yaptırdığı tapınaklardan bu tapınaklara gelecek nesillere miras kalması için diktirdiği heykellerden, Sümer'de unutilan meleri³⁹geri getirdiğinden, törenleri, ağız ve el yıkamayı bir düzene soktuğundan söz ederler. Tanrı Enlil tüm bu başarılarla imza atan Gılgamış'ın Tufan'ın insanları yok ettiği gibi yok olmasını istemediğini söyler. Buna cevap olarak Tanrı Enki çok eski günlerde kurulun tufana karar verdiğini ve bütün insanların yok olduğunu yalnızca bir kişiye Ziusudra'ya ölümsüzlük hakkı verildiğini söyler. O zaman Tanrı Enki gökteki ve yerdeki yaşam üzerine yemin eder ve bir daha kimseye ölümsüzlük hakkı vermeyeceğini söyler. Bunun üzerine Tanrı Enlil ve Tanrı An gözlerini Gılgamış'a çevirirler. Tanrı Enki Gılgamış'ın annesi Ninsun diye ona ölümsüzlük hakkı tanınmasının gerekmediğini söyler. Gılgamış'ın yer altına vali olmasını,

³⁸ Freud, Rüyaların Yorumu 1, İstanbul 2017, s.183-184.

³⁹ Sümerde tanrıların koydukları kanunlar bu isim ile adlandırılır.

orada ruhunun çok yüksek mertebede olmasını, konuştuğu zaman sözlerinin Ningișzida ve Dumuzi gibi önemli sayılmasını söyler. Orada annesinin, babasının, Enkidu'nun, rahiplerin, ordu kumandanlarının olduğunu belirtir. Orada Gılgamış'ı kız kardeşinin, bebeğinin ve şehrin yaşlılarının ziyarete geleceğini ve güneşin oğlu Sisig'in onu aydınlatacağını söyler. Gılgamış uykudan uyanır, gözlerini ovuşturur.

Rüyanın bu kısmından sonra okunamayan kırık yerler gelir. Kalıntılara göre Gılgamış bu rüyanın yorumunu şöyle yapar, hastalık cini kendisini esir almıştır, annesi bile ona yardım edemeyecek ve ölecektir. Rüya gerçek olur Tanrılar toplanır rüyadaki konuşmaların aynısını yaparlar. Gılgamış'ı onun için bütün ülkenin yas tutacağını ve heykellerinin yapılacağını söyleyerek teselli ederler.

Buradan sonra Gılgamış'ın nasıl öldüğünü bildiren satırlar kırıktır. Mezarının planı oğlu Urlugal tarafından çizilmiştir. Fıratın suyunu keserler ve ortasına taştan bir mezar yaparlar. Mezarın eşiğı, süngüsü ve ekseni diyoritten, bağlantıları altından olur üzeri altın ile Bilgameş'i bir daha kimse bulamasın ve göremesin düşüncesiyle kapatılır. Bilgameş'in cenazesine birinci ve ikinci karısı, çocukları, berberi, çalgıcıları, yardımcıları ve onu seven herkes katılır ağlamaktan saçlarını yolar, harap olurlar. Metinde ikinci karısının Gılgamış için ağladığını belirtilir fakat Çığ Sümerlerin ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğunu ama tek eşlilik yaptıklarını söyler. Erkek eğer kadının çocuğu olmazsa ya da kadınlık görevini yapamayacak kadar hasta olursa, karısının müsaade etmesi ile ikinci bir kadın ile evlenebilirdi. İkinci kadın ilk kadına saygı göstermeli gerekirse ayaklarını bile yıkamalıydı. Birinci kadına saygısızlık etmesi durumunda evden atılabilirdi⁴⁰. Muazzez İlmiye Çığ Sümer töresi ile metindeki çelişkiyi ise şöyle açıklar, ona göre metin sonra yazıldığı için yazan böyle düşünmüştür⁴¹.

Bu kırık metinlerden elde edilenler özetlenmiştir. Bu metinler Nippur kazılarında elde edilen tabletlerin parçalarıdır. Son yıllarda yeni adı Hadad, eski adı Meturan olduğu belirtilen yerdeki kazıda Nippur metninden biraz değişik ve

⁴⁰ İbrahim Peygamberin karısı Hacer oğlan doğrunca şımarır ve karısı Sara onu çöle atar. Muazzez İlmiye Çığ'a göre bu gelenekte Sümerlere dayanmaktadır.

⁴¹Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sümerliler II, İstanbul 2020, s.184-185.

hemen hemen 305 satıra ulaşan bir metin ortaya çıkar. Aradaki kırık satırlara rağmen 217 satır okunur.

5.2.Gılgamış'ın Gördüğü Diğer Rüyalar

Gılgamış'ın gördüğü diğer rüyalar MÖ 1200 yıllarında Akadça yazılmış olan Gılgamış Destanı'nda bulunuyor. Bu destanın Sümercesi kaynak olarak kullanılarak yazılmıştır. Bu Gılgamış'a ait Sümerce yazılmış olan beş şiir ile olan bağlantıdan anlaşılır. Bu şiirler birçok tablet parçasının Sümerologlar tarafından birleştirilmesi ve okunması sonucu ortaya çıkar. Fakat hala kırık ve okunamayan yerleri çoktur. Gılgamış Destanı'nda yazılı olan rüyalar bu metinde bulunmaz. Fakat buna karşın Babil destanı ile Sümerce yazılmış olan arasında büyük ölçüde benzerlik bulunmaktadır. Muazzez İlmiye Çığ, bu rüyaların Sümerce olanlarda da var olduğunu düşünür. Bu sebeple onlar da bu bölümde incelenebilir.

Gılgamış'ın kendisini yalnız hissettiği daha Enkidu ile yollarının kesişmediği zamanda gördüğü rüya, bu rüyayı yorumlaması için annesine anlatır. Gılgamış'ın gördüğü rüyanın içeriği şöyledir: Gılgamış annesine gökte yıldızların gözüktüğünü, bir gök taşının önüne düştüğünü, onu çevirmeye çağırdığını çok ağır olduğunu için bunu başaramadığını söyler. Bütün halkın o gök taşının başına toplandığını ve onu öptüklerini kendisinin de onu kucakladığını ve annesinin ayaklarına getirdiğini söyler. Annesi Ninsun bu rüyayı yorumlar. Bir gök taşı gibi yere düşen, çevirmeye çalıştığı, çok ağır olduğu için çevirmeyi başaramadığı ve bir kadın gibi kucaklayıp öptüğü kişinin ona gelen çok güçlü bir dost olduğunu söyler.

Gılgamış'ın gördüğü ikinci rüya ise şöyledir: Odasının kapısında bir balta vardır, tüm insanlar o baltanın etrafındadır. Tüm Uruk halkının etrafına toplandığı baltayı Gılgamış annesine getirir. Gılgamış onu sever ve bir kadın gibi ona sarılır. Annesi onu Gılgamış ile karşılaştırır. Gılgamış gördüğü bu rüyayı da annesi Ninsun'a yorumlaması için anlatır. Annesinin bu rüyaya getirdiği yorum ise şöyledir: Tüm Uruk halkının etrafına toplandığı ve annesinin ayaklarına gelen bu balta aslında bir erkektir. Bu erkek Gılgamış'a hakikatli bir dost olacak, çok güçlü biridir. Gılgamış bu yorumun üzerine öğüt veren ve Tufan'ı başlatan Enlil'in emrinin yerine geldiğini kendisine öğüt veren bir yol arkadaşı geleceğini söyler. Gılgamış'ın gördüğü bu rüyalar gerçek olur

ve Enkidu gelir. Gılgamış ve Enkidu ilk başta bir güç mücadelesine girişirler fakat sonrasında birbirlerine dost, yol arkadaşı, kardeş olurlar.

Gılgamış ve Enkidu ejderhayı öldürüp Uruk halkını rahata kavuşturmak üzere yola çıkarlar. Bu yolculuk esnasında Gılgamış rüyalar görür ve dostu Enkidu'ya yorumlaması için anlatır. İlk rüyasını içeren kısımların bir kısmı kırıktır. Bu kırık satırlardan anlaşılanlar ise şöyledir: Gılgamış rüyasında dağların üzerinden geçtiklerini, sinekler gibi kaçtıklarını görür. Enkidu bu rüyanın bir müjde rüyası olduğunu düşünür. Rüyadaki dağ Humbaba'yı temsil eder ve bu iki dost onu öldürüp cesedini kırlara atacaktır. Güneş Tanrısı Şamaş'tan güzel bir haber gelecektir.

Yollarına devam ettikleri sırada Gılgamış tekrar uyur ve bir rüya daha görür, bu rüyayı da yorumlaması üzerine dostu Enkidu'ya anlatır. Gılgamış rüyasında Enkidu ile birlikte kırlardaki yaban boğası ile boğuştuklarını ve onu yaraladıklarını ardından göğe doğru bir toz bulutunun yükseldiğini kendisinin onun önünde diz çöktüğünü kolunu tutup onu sardığını ve dilinin dışarı çıktığını, şakaklarının çok ağrıdığını ve su torbasından ona su verdiğini görür. Enkidu bu rüyayı şöyle yorumlar: Rüyadaki yabani boğa aslında Güneş Tanrısı Şamaş'tır. Rüyada Gılgamış'a su torbasından su veren ise Gılgamış'ın özel tanrısı Lugalbanda⁴²'dir. Birlikte Sümer'de yapılmayan bir şeyi yapmaları gerektiğini söyler.

Gılgamış yolculuk esnasında tekrar uykuya dalar ve bir rüya daha görür. Fakat bu rüyanın yer aldığı satırlar kırık olduğu için okunamamaktadır. Gılgamış'ın bu yolculuğun beşinci rüyasını da gördüğü kalan izlerden anlaşılır fakat ne yazık ki bu rüyanın içeriği okunamamaktadır.

İki dost yollarına devam ederler nihayet uğruna onca yol kat ettikleri Humbaba'yı bulurlar. Humbaba'yı öldürür ve başını bir sırığa geçirirler bu gurur, mutluluk ile Uruk'a geri dönerler. Gılgamış'ın bu cesareti ve başarısından çok etkilenen Tanrıça İnanna onunla evlenmek ister. Tanrıça İnanna'nın eşlerine yaptıklarını bilen Gılgamış onu reddeder. Tanrıça İnanna, Gılgamış gibi bir ölümlü tarafından reddedilmeyi kabullenemez, çok öfkelenir ve Gök Tanrısı olan babası Anu'nun yanına gider.

⁴² Bu rüyada Gılgamış'ın özel tanrısı olarak adı geçen Lugalbanda Mezopotamya edebiyatında Gılgamış'ın babası olarak yer alır.

Göklerin ve yerlerin kraliçesi olarak bir ölümlünün onu reddettiğini, intikam almak istediğini söyler ve gök boğasını getirir. Gılgamış ve Enkidu Gök Boğasını da alt ederler. Enkidu uykuya dalar ve bir rüya görür. Enkidu uyandığında gözyaşlarına hakim olamaz ve yorumlaması için rüyasını Gılgamış'a anlatır. Enkidu'nun rüyası ise şöyledir: Büyük Tanrılar bir araya toplanmıştır- Anu, Enlil, Şamaş-. Anu, gök boğasını öldüren kişilerden birinin öldüreceğini söyler. Enlil, ölmesi gereken kişinin Enkidu olması gerektiğini söyler. Şamaş, Enlil'e dönerek Humbaba'yı ve Gök Boğasını öldürme emrini onun verdiğini bu sebeple Enkidu'nun ölmesinin haksızlık olduğunu söyler. Bu bölümün ardından tablette 40 satır kırık yer vardır. Okunabilen kısım ise Gılgamış, Enkidu'nun bir hastalığa yakalanacağını söylemesi ile başlar. Tekrar okunamayan satırların ardından ise Enkidu'nun onu ormanda gören avcıya, sedir ağacından yapılan kapıya ve onu ehlileştirip Uruk'a getiren Şamhat'a yaptığı beddualar yer alır. Enkidu, hasta yatarken bir rüya daha görür ve uyandığında bu rüyasını da dostu Gılgamış'a anlatır. Enkidu'nun rüyası şöyledir: Gök gürler, yer ona cevap verir o esnada yüzü Anzu kuşuna⁴³, elleri aslan pençesine, tırnakları kartalın tırnaklarına benzer bir adam görünür. Enkidu'yu saçlarından yakalar, aralarında arbede geçer. Sonunda bu adam Enkidu'nun üzerine çıkar ve onu çiğner. Enkidu, o sırada yardım etmesi için Gılgamış'a bağırır fakat o korkar ve Enkidu'ya yardım etmez. Burada 4 satır okunamayacak halde kırıktır. Tekrar okunmaya başlandığında ise Enkidu'nun rüyasının devamını okuruz şöyledir: O adam Enkidu'yu bir güvercine çevirir ve kolları tüy kaplanır. Sonra adam Enkidu'yu yakalar ve İrkalla'nın⁴⁴ oturduğu yere götürür. İrkalla'nın oturduğu yer karanlık, yiyeceklerin ve içeceklerin çamurdan olduğu pis bir yerdir. Evde kuş giysilerine benzeyen giyecekler ve kral taçları vardır. Enkidu ülkede krallık yapmış insanların seslerini duyar. Bu krallar Tanrı Anu ve Enlil'e et sunarlar. Bu tozlu, pis evde yüce bir rahip ve ona yardım eden kişi vardır. Temizlik rahibi onun yardımcıları büyük tanrıların rahipleri vardır. Etana, Sumukan, Ereškigal otururlar. Beletseri diz çöker ve Ereškigal'a elindeki tableti okur. Beletseri başını kaldırır ve Enkidu'yu görür. Bu adamı kim getirdi diye sorar. Bu bölümden sonra 50 satır daha kırıktır ve okunamaz bu sebeple rüyanın devamını ve yorumunu bilinmez. Tekrar okunmaya başlayan yerde ise Gılgamış arkadaşına bu rüyanın bir

⁴³ Mezopotamya mitolojisinde başı aslana vücudu ise kartala benzer bir yaratıktır.

⁴⁴ Tanrıça İnanna'nın ablası ve Gılgamış tarafından öldürülen Gök Boğasının ilk eşidir. Yer altı dünyasında ölümlerin ruhlarını yöneten kişidir.

hastalık habercisi olduğunu, birlikte aştıkları zorlukları hiçbir zaman unutmamasını söyler. Enkidu ise bu rüyayı gördüğü gün ölür.

Tarihin ilk yazılı rüyasının sahibi olan Sümerler rüyalara büyük önem atfetmişlerdir. Yüzyıllar boyu ruhun anlamsız oluşumları olarak değersiz görülen çok sonra sistematik bir şekilde incelenemeye başlanan rüyalar Sümerlerin hayatlarına yön vermiştir. Yukarıda derlenen rüyalarda dikkat çeken ortak unsurlar ise şöyle sıralanabilir: Bu rüyaların hepsi rüyayı gören tanrılara, tanrıçalara, krallara yol gösterici olmuştur. Görülen rüyalar ve yorumları mutlaka gerçekleşmiştir. Rüyaları gören kişiler en yakınlarına yorumlatmışlardır. Sümer metinlerinde geçen bu rüyaların bazıları çok açık olmakla birlikte bazılarının ise sembolik bir dili vardır. Rüya yorumcuları bu sembolik dili çözümlemişlerdir.

Modern bilimin ışığında psikanalistler gördüğümüz bu somut gerçekliğe dayanmayan görüntülerin aslında insanın kişiliğinin somut gerçekliği olduğunu öne sürerler. Sümer rüyalarında sembol olarak görülen nesneler, olaylar aslında kahramanların kişiliğinden izler taşımaktadır. Yirminci yüzyılın başlarına doğru ortaya koyduğu fikirler ile eski rüya görüşüne karşı bilimsel yaklaşımı dile getiren Sigmund Freud rüyaları ve rüya yorumculuğunu “via regia” bilinmeyen anlamaya götürecek olan kral yolu olarak değerlendirir. İnsanların normal ve patolojik davranışlarını rüyalar üzerinden inceler. Bu kral yolunu yüzyıllar öncesinde keşfetmiş olan Sümerler rüyalar üzerinden olayları, kişileri bilimsel olmasa da açıklamaya çalışmış, rüyaların sembol dilini çözmeye çabalamışlardır⁴⁵.

6. Destandaki Rüyaların İncelemesi

Gılgamış Destanı’nı diğer destanlardan ayıran en önemli unsurlardan biri destan kahramanının rüyalarını ve bu rüyaların yorumlarını içermesidir. Rüyalarda bilinçaltının en karanlık noktaları açığa çıkar arzular tatmin edilir. Rüyalar, bireyin iç dünyası, nevrozları, anksiyeteleri, arzuları hakkında bizi aydınlatır. Bu sebeple Gılgamış’ı daha iyi okumak için rüyalarındaki sembol dili analiz etmek çok önemlidir.

⁴⁵ Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sümerliler I, İstanbul 2020, s.186.

Gılgamış'ın rüyalarını psikanalitik kuram ışığında inceleyen ilk kişi Prusyer ve Luke olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren pek çok araştırmacı Gılgamış Destanı'ndaki rüyaları analiz etme girişiminde bulunmuştur. Bu araştırmacılar rüyaları incelerken şu metotları kullanmışlardır: psikanalitik yöntem, bütüncül (entegratif) yöntem ve kültürel yöntem.

Gılgamış'ın gördüğü rüyaların kültürel yönlerini esas alan ilk ve önemli yorum girişimi Oppenheim (1956)'a aittir. Oppenheim, genel anlamda mitlerdeki rüyaların sadece edebi işlevleri olduğunu, birçoğunun gerçek bir kişi tarafından görülmemesi sebebiyle yorumlanmasının gereksiz olduğunu savunur. Oppenheim Gılgamış'ın rüyalarını muhteva yönünden değil kültürel yönden incelemiştir. Oppenheim'e göre Meopotamya kültürüne ait destanlardaki rüya anlatımları dört başlıkta incelenir:

1. Rüya gören kral
2. Rüyanın görüldüğü kutsal mekân
3. Rüyanın kendisi
4. Rüyaya getirilen yorum.

Noegel (2007), rüya yorumlamasının evrensel bir değeri olmadığını; ancak kültürel olarak spesifik bir çerçevede ele alındığında anlamlı olabileceğini iddia eder. Örneğin Gılgamış'ın rüyasındaki balta bu yaklaşıma göre doğum adetleriyle ilişkilidir. Sümerliler yeni doğan bir kız çocuğuna kadınlık sembolü olarak bir saç tokası; erkek çocuğunun eline ise erkeklik sembolü olarak bir silah verir. Noegel'e göre rüyadaki balta küçük bir çocuğun doğumunun işaretidir. Asur tarihçisi Kilmer, (1982) ise Gılgamış'ın rüyasındaki baltanın (haşşinnu) Enkidu'yu temsil ettiğini, haşşinnu sözcüğünün bir yandan Tanrıça İştar'ın tarikatına bağlı üçüncü cinsiyetten bir kişi anlamına gelen assinnu sözcüğü ile benzerlik taşıdığını, baltanın kesin olmamakla birlikte, Gılgamış ve Enkidu arasındaki muhtemel bir cinsel ilişkiyi imgelediğini düşünür⁴⁶. Enkidu'nun dünyaya geleceğini müjdeleyen rüyasındaki şu ifadeler:

[Bense] okşuyordum onu
Sanki karımmış [gibi].

⁴⁶ Kara,H. (2021) Dinlenen Ben Rüya ve Terapi Dergisi, Şubat 18 s. 1-10.

Gılgamış ve Enkidu arasında bir cinsel çekim olduğu düşüncesine neden olmuştur. Fakat genel kanı bu düşüncelerin spekülatif olduğu yönündedir. Bu eğretileme yapılırken aralarındaki dostluk ilişkisinin, sevginin gücünü göstermek amaçlanmıştır. Gılgamış'ın yaşadığı en yüksek hissiyat bir kadına hissettikleri olduğu için böyle bir eğretileme yapmıştır.

Rüya araştırmacısı bir psikolog olan Bulkeley (1993) Gılgamış'ın rüyaları üzerine disiplinler bir makale kaleme almış, bu makalede hem psikolojik hem de kültürel bir yorumlama gerçekleştirmiştir ve Bulkeley'e göre yalnızca kültürel olan ya da yalnızca psikolojik olan yorumlamalar eksik girişimdir.. Psikolojik ve kültürel disiplinleri bir araya getirdiği için Bulkeley'in yorumunu entegratif olarak değerlendirebiliriz. Bulkeley, Gılgamış'ın rüyalarını kültürel ve psikolojik bağlamda değerlendirdikten sonra Jung, Freud ve Erikson'a yaptığı atıflarla destandaki rüyaların aslında kabus sınıflandırmasında olduğunu söyler ve kabusların Gılgamış'ın psikolojisi adına ifade ettiği işlevlere odaklanır. Bulkeley, Gılgamış'ın annesi Tanrıça Ninsun'un yorumlarını başarılı, Enkidu'nun yorumlarını ise yanlış bulur. Çünkü Enkidu'nun Gılgamış'ın dağ rüyası hakkındaki yorumlarının geçerliliği, Gılgamış'ın daha şiddetli üçüncü rüyayı görmesiyle paramparça olur. Bulkeley'e göre Yakın Doğu rüya kayıtlarında üçüncü bir rüyanın görülmesi çok nadirdir. Bu itibarla üçüncü bir rüya görmek, ilk ikisinin mesajının anlaşılmadığının bir göstergesidir⁴⁷.

Freud'a göre Gılgamış ve Enkidu ilişkisi bir destan motifidir. Freud, Gılgamış'ın Enkidu için bir plasenta (anne ile bebek arasında besin, oksijen ve diğer maddelerin alışverişini sağlayan yapı) olduğunu savunur.

Destanda Gılgamış'ın Enkidu ile tanışmadan önce büyük bir yalnızlık ve buhran içinde olduğunu yazar. Destanın I. tabletinin 25. sütununun 70. dizesinde Gılgamış'ın aslında bilgin ve görgülü bir hükümdar olduğu fakat yalnızlıktan ötürü kişiliği ile ters düşen davranışlarda bulunduğu söylenir.

Bilge ve [görgülü (?)]

Çobanı

⁴⁷ Kara,H. (2021) Dinlenen Ben Rüya ve Terapi Dergisi, Şubat 18, s. 1-10.

Ve [uyruklarının kralı] ise de
Bırakmıyor
Bir yeniyetme kızı [anasına]
Kız bir yiğitle sözlü (olsa bile)!⁴⁸”

Gılgamış’ın bu halinden halkının rahatsızlık duyduğunu gören Anu, insanı yaratan Aruru⁴⁹’dan Gılgamış’a denk bir insan yaratmasını ister böylece Gılgamış’a arkadaşlık edecek Uruk halkıda huzura kavuşacaktır. Gılgamış bu bölümde dürtülerini kontrol etmekte zorlanan bir bireydir.

Gılgamış dostu, kardeşi olan Enkidu ile karşılaşmadan önce bir rüya görür; bu rüyasını annesine yorumlatır. Destanda geçen ilk rüya budur. Destanın I. Tabletinin 25. sütunun 220. dizesinde başlayan rüya şöyledir:

“Ve kalkar kalmaz yataktan
Rüyalarını anlattı anasına:
Ana,
Bu geceki rüyamı anlatayım sana:
Gökyüzündeki yıldızlar
(Çevrelerken beni)
Gök’ten (inmiş) bir göktaşı
Küt diye düştü yamacıma.
Davrandımsa da yerden kaldırmaya
(Mümkünü) yoktu kaldırmamın;
Yerinden oynatmaya yeltendimse de
Kımıldatamıyordum bile !
Başına toplanmıştı Uruk ahalisi:
[Halk]
[Kuşatmıştı] ç[evresini];
[İtişip kalkışırken (?) [kala]balık,
[Yiğitler]
Onu (görmek için) koşuşmuştu:

⁴⁸ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020,s.65.

⁴⁹ İnsanın yaratılmasında büyük rol oynayan tanrıcadır.

[Küçük bir çocuk]ukmuş gibi
Ayaklarını öpüyorlardı
[Bense] okşuyordum onu
Sanki karımmış [gibi].
[Sonra] ayaklarının dibine getirdim onu.
[Ve sen] [davran]dın ona
Hiç ayrım gözetmeden
Sanki benmişim gibi⁵⁰’.

Gılgamış’ın rüyası burada biter annesi Tanrıça Ninsun bu rüyayı I. tabletin 40. sütununun 235. Satırında yorumlar. Tanrıça Ninsun bu rüyayı hayırlı bir rüya olarak değerlendirir. Rüya da bahsi geçen kişinin Gılgamış’a gönderilecek olan güçlü, güvenilir bir dost olduğunu söyler.

Gılgamış, Enkidu’nun geleceğini müjdeleyen rüyasında o gece yıldızların parladığını görür. Önemli şahsiyetlerin doğumunda özellikle gökyüzünde gerçekleşen mucizevi olayların benzeri Enkidu’nun Uruk şehrine ayak basacağını müjdeleyen rüyada da görülmüştür. Bu rüyada gökyüzünde gerçekleşenler Hz. Muhammed’in doğduğu gün gerçekleştiği söylenen mucizeler ile benzerlik taşır. Hz. Muhammed’in doğduğu gecede yıldızların çok parlak olduğu ve gökyüzünün bambaşka bir hale geldiği anlatılır.

Gılgamış’ın büyük bir yalnızlık ve buhran içinde olduğu ruh hali ile kişiliğiyle örtüşmeyen davranışlar sergilediği hatta Uruk halkının Tanrı’ya onun yalnızlığını gidermesi için dualar ettiği destanın başlarında belirtilmiştir. Rüya lar arzuların tatminidir. Bu görüş Freud ve ardılları tarafından desteklenmiştir. Gılgamış her şeye sahip, kudretli, şöhretli, ve zengin bir hükümdar olmasına rağmen içindeki yalnızlık duygusunu yok edemez. Gılgamış’ın gördüğü rüya arzusunun tatminidir. Onun arzusu yalnızlığını giderecek ona yol arkadaşlığı yapacak bir dost edinmektir. Gılgamış gibi bir hükümdarın dostunun ise sıradan bir insan olması beklenemez. Dostu da onun kadar güçlü ve cesur olmalıdır. Rüya da gökyüzünde gerçekleşen olaylar ve yeryüzüne düşen göktaş bu dostun kudretli olması arzusunun sembolüdür. Rüya da Gılgamış’ın

⁵⁰ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020,s.78-79.

annesinin Enkidu'ya gösterdiği şefkat duygusu Gılgamış'ın dostu ile arzu ettiği yakınlığı gösterir. Gılgamış'ın gördüğü bu rüyadan da yola çıkarak rüyalarda sembolik bir dil kullanıldığını söyleyebiliriz. Enkidu- göktaş eğretilemesinin sebebinin Enkidu'nun medenileşme sürecine bir gönderme olduğu görüşü de yaygındır.

Destanda anlatılan Gılgamış'ın gördüğü ikinci rüya ise I. tabletin 10. sütununun 250. Satırında şöyle anlatılır.

‘‘[Gılgamış bir kez daha]
[Seslendi] anasına:
’’[Ana],
Bir rüya daha [gör]düm:
[Ağılı- Uruk'ta]
Bir nacak
Konmuştu yol ortasına
Herkesin ilgisini çekmişti.
[Uruk'un] [aha]lisi başına üşümüştü onun;
[Halk] başına üşümüştü
[Kalaba]lık koşuşturuyordu
Onu (görmek için)
[Bense]
Ayaklarının dibine koydum onu
[(Ve) seviyordum] ve
Okşuyordum sanki karımmış gibi
[Oysa] sen
Hiç ayrım gözetmeden davranıyordun ona
Sanki benmişim gibi!’’

Gılgamış'ın annesi ise rüyayı I. tabletin 20. sütununun 260. satırında şöyle yorumlar:

[Gılgamış'ın]
Her şeyi bilen [bil]ge anası,
Şöyle dedi oğluna
Her şeyi bilen
Bilge [Dişi Manda-Ninsuna]
Şöyle dedi Gılgamış'a:

‘‘Ey oğul, gördüğün
[Sevdiğin] ve
Sanki karınmış [gibi] okşadığın
Ve senden ayırt etmeden davrandığım nacak
Sana güçlü bir arkadaş
Yardıma koşan bir dost [olacak].
[Ülkenin] (en) [gü]çlüsü
(En) kuvvetlisidir O,
Gök’ten (inmiş) bir kaya gibi güçlüdür!’’
[Ve Gılgamış açtı ağzını]
Şöyle dedi anasına:
‘‘(Meğer) (ne kadar) talihliymişim ben!
[(Böyle) bir dosta, bir sır]daşa
Kavuşacakmışım demek!
[(Böyle) bir dost, bir sır]daştı
Kavuşmak istediğim’’
[Bunlardı işte Gılgamış’ın]
[(Anasına) açıkladığı] rüyaları.
Ve [Yosma] anlatıyordu Enkidu’ya
Gılgamış’ın bu (rüyaları)
Suvatın [kıyısında]
İkisi de [sürdürüyordu]
[O]kyaşılarını’’⁵¹

Bu rüyanın anlatımı ve Gılgamış’ın annesinin yorumu ile I. tablet sona erer.

Freud, rüyalardaki sembol dili davranışları ve nesneleri libido ile açıklamıştır. Freud’un kuramına göre rüyada görülen her şey tek tek semboller ile açıklanmalı ve her bir çağrışım ayrı olarak değerlendirilmelidir. Bu semboller daha çok güdüsel arzular ile açıklanır. Bu sebeple Freud her şeyi cinsellik ile açıklar.

Gılgamış Destanı’ndaki rüyaların gelecekte haber verme özelliği vardır. Freud bu anlayışın eskiden rüyaların kehanetine verilen önemin bir kalıntısı olduğu görüşünü

⁵¹ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.80-81.

öne sürer. Destanda Gılgamış önce bir göktaşını sonra nacak görür. Bu sembollerde anlatılan kişi Enkidu'dur. Gılgamış'ın annesi bu rüyanın yorumunda Gılgamış'a kardeş olacak birinin Uruk'a geleceğini söyler. Nitekim dediği gibi olur, Enkidu Uruk'a gelir ve Gılgamış'ın dostu olur. Sedir Ormanında Humbaba'yı öldürmek için giriştikleri serüvende ise zaferle dönecekleri rüyalarda müjdelendirilmiştir.

Gılgamış Destanı'ndaki rüyalar incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkar:

1. Rüyalar bilinçdışından kaynaklanır.
2. Rüyalar, latent bir içeriğe sahiptir.
3. Rüyalardaki kavramlar, nesneler yerine semboller kullanılır.
4. Rüyalar yorumlanırken bu sembollerle açıklanmıştır.
5. Rüyalar gerçekleşmemiş arzuların tatminidir.
6. Rüyalar tanrısal bir güç tarafından gösterilir.
7. Rüyalar gelecekte haber verir.

7. Ölüm Anksiyetesi

“Sen artık karanlıklar içindesin ve beni duyamaz oldun. Ben de öldüğümde Enkidu gibi olmayacak mıyım? Yüreğim umutsuzluk içinde. Ölümünden korkuyorum.”

Gılgamış

Freud anksiyetelerin, zihinsel sorunların neredeyse tamamının sebebinin bastırılmış cinsellik ile açıklar. Buna karşın ölüm anksiyetesi üzerine çok değerli çalışmaları olan Amerikalı psikanalist, psikiyatrist, yazar ve psikoterapist Irvın Yalom Freud'un bu görüşünün çok dar olduğunu düşünür. Yalom, zihinsel sorunların büyük bir kısmının bireyi ölüm anksiyetesine götürdüğünü savunur, hiçlikle ilgili anksiyetelerin bile aslında ölüm anksiyetesi olduğunu ve hızla kendini somut bir şeye bağladığını düşünür. Enkidu'nun ölümünden sonra büyük bir ölüm anksiyetesi yaşayan Gılgamış hepimizin temsilidir. Ölüm korkusu bazen kendisini gizler, genel bir huzursuzluk hâline bürünür. Bambaşka bir psikolojik bozukluk kılıfına girebilir. Irvın Yalom ölüm korkusu için güneşe bakmak metaforunu kullanır. Merak edersiniz fakat dosdoğru bakmaya da cesaret edemezsiniz.

Yalom, ölüm anksiyetesinin asla tam olarak bastıramayacağını savunur. Yalom'un zihinsel sorunların ölüm anksiyetesini ortaya çıkardığını savunmasına karşın Freud nevrozun kökenlerinin çeşitli bilinçdışı, ilkel ve içgüdüsel güçler arasındaki çatışmaya dayandırır. Ona göre bilinçdışında bir temsili olmadığı için ölümün nevrozun oluşumunda bir rolü yoktur. Bu görüşünü iki gerekçe ile açıklar: Birincisi ölümle ilgili kişisel bir deneyimimiz yoktur ve ikincisi var olmayışını düşünmek bir insan için mümkün değildir. Freud, I. Dünya Savaşı sonrası yazdığı “Ölüme Karşı Tutumlarımız” isimli kısa makalelerinde ölümden bahseder. Freud'un ölümü geleneksel psikanalitik kuram içinde Robert Jay Lifton'ın ifadesiyle etkisiz hâle getirmesi kendinden sonraki terapistleri büyük ölçüde etkilemiş, odak noktasını ölümden uzaklaştırmış ölümün bilinçdışında temsil ettiğine inandıkları şeye, özellikle terk edilme ve kastrasyon korkusuna yöneltmelerine neden olmuştur⁵².

Tarih boyunca filozoflar insanoğlunun ölümle uzlaşmasını sağlamaya çalışmış, ataraksiyaya ulaşması için ölüm üzerine aforizmalar söylemişlerdir. Günümüzde ise aynı görevi psikiyatristler yapar bireyin ölümün karşısındaki çaresizliğini ve yalnızlığını hafifletmeye çalışırlar.

Irvın Yalom, ölüm korkusunun tıpkı parmak izi gibi her bireyde farklı olduğunu savunur. Ona göre her insan ölümden kendi tarzında korkar. Çoğu insanı ise korkutan sebep geleceğin kaybı değil geçmişin kaybıdır. Dr. Yalom, aslında bunun hayatın içinde her an var olduğunu söyler. “Unutmak” bu da bir çeşit ölüm biçimidir.

Ölüm anksiyetesi rüyalarda da kendini gösterebilmektedir. Irvın Yalom'a göre her kâbus, ölüm anksiyetesinin gizlendiği yerden çıkıp kişiyi tehdit ettiği bir rüyadır. Yalom, ölümün rüyalarda sembolik bir biçimde görüldüğünü ileri sürer. Bu görüşünü “Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek” adlı kitabında ölüm anksiyetesiyle mücadele eden danışanlarının rüyalarını analiz ederek desteklemiştir. Bu rüyaların analizini yaparken sembol kavramlar Dr. Yalom'u hep ölüme götürmüştür.

Destanın dokuzuncu tabletinin 1. sütununun 1. satırında Gılgamış ölümden korktuğunu söyler.

⁵² Irvın Yalom, Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek, İstanbul 2019, s.25-26.

Gılgamış

Bozkırda

Acı gözyaşları döküyordu

Dostu Enkidu için:

“Ölmem mi gerek benim (de) ?

Enkidu’ya benzemeyecek miyim ben de ?

Bir kaygı

Kemiriyor içimi!

Ölüm korkusudur

Beni bozkırda koşturan!

Enkidu’nun cenaze töreninin anlatıldığı sekizinci tabletin III. sütunu ve V. sütununda da Gılgamış’ın ölümden sonraki hayattan duyduğu endişeyi anlatan satırlar yer alır.

III: 5 Tanyeri

[Ağa]rdığında

(Giysilerini) çıkardı Gılgamış

[]

10 Ve kırmızı⁵³ bir [] giyindi

[]

V. sütunun başlangıcı hemen hemen 40. dizeye kadar zedelenmiştir. İlk kalıntıda cehenneme imada bulunur. Cehennem tanrıları arasında bir ‘‘hâkim’’ sözcüğü geçer. Bu kısımda cehennem tanrıları derken Anunnakiler’den bahsetmiştir. Eski versiyonda, Bağdat Parçaları’nda ve Chicago Parçaları’nda Ennunaki diye yazılıdır. Bazen göklerdeki yüce tanrıları bazen de cehennem tanrılarının tümünü belirtir. Bunların tamamı kim olduğu bilinmeyen biri tarafından yapılan bir konuşmada yer alır⁵⁴.

Ölüm kaderdir. Hayatta kalma isteği ve yok olma korkusu hep var olacaktır. Bunlar protoplazmamıza yerleştirilmiş içgüdüsel duygulardır ve nasıl yaşadığımız üzerinde büyük bir etkisi vardır⁵⁵. Orta Çağ’da pek çok keşiş ölümün insana verdiği dersleri

⁵³ Sümer’de matem rengi kırmızıdır.

⁵⁴ Jean Bottero, Gılgamış Destanı, İstanbul 2020, s.91.

⁵⁵ Irvın Yalom, Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek, İstanbul 2019, s.105.

daha çok hatırlamak için odalarına kafatası koymuştur. Montaigne ise düşünceleri zenginleştirmek için çalışma odalarının mezarlığa bakması gerektiğini söylemiştir⁵⁶.

Gılgamış'ın tek gayesi ölümsüzlüğü elde etmek olmuştur. Enkidu'nun ölümü Gılgamış'ta bende bir ölümlüyüm farkındalığı oluşmasına neden olur. Neticede bu anksiyete onun uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkmasına vesiledir, artık tek hayat gayesi ölümsüzlüğü elde etmek olmuştur. Gılgamış, ölüm borcundan korkup yaşam kredisini reddeden bireylere dönüşmüştür.

Helenistik felsefenin en büyük isimlerinden Epikuros'a göre ölümsüzlük arzusunun kendini gizler şekilde kişiliğimizdeki yansımaları vardır. Ona göre çok zengin olmak için verilen büyük çabalar, toplumda saygın bir insan olma isteği, aşırı dindarlık, güç kazanmak için verilen uğraşlar aslında ölümsüzlük arzusundan kaynaklanır. Bu bağlamda Gılgamış'ın uyanma deneyimi öncesi Enkidu ile girdiği üstünlük mücadelesi, Humbaba'yı öldürüp şöhret kazanmak için yola çıkması, Boğa'yı öldürüp şan kazanmak için yola düşmesi, iktidarındaki aşırılıklar ölümsüzlük arzusunun kişiliğindeki izleridir. Enkidu'nun ölümü bu arzusunun açığa çıkmasını sağlamıştır.

8. Bir Uyanma Deneyimi Olarak “Ölüm”

“Hepimiz hayatımızın bir döneminde – bazen gençliğimizde, bazen daha sonra- uyanarak ölümlü olduğumuzu fark ederiz”⁵⁷. Bireyin hayatını etkileyecek bir olay sonrası yaşadığı dönüşümü Irvın Yalom “uyanma deneyimi”⁵⁸ olarak açıklar. Irvın Yalom bireyin uyanma deneyimi yaşamasına sebep olacak olayları şu şekilde listelemiştir:

Sevdiğiniz birinin kaybıyla duyduğunuz üzüntü

Hayati tehlikesi olan hastalık

Özel bir ilişkinin bitmesi

Büyük bir doğum günü (elli, altmış, yetmiş yaş) gibi dönüm noktaları

⁵⁶ Irvın Yalom, Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek, İstanbul 2019, s.37.

⁵⁷ Irvın Yalom, Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek, İstanbul 2019, s.131.

⁵⁸ Psiyatri literatüründe “sınır deneyimleri” olarak bahsedilir. Yalom, uyanma deneyimi olarak yeniden adlandırmıştır.

Yangın, tecavüz, hırsızlık gibi felaket travması

Çocukların evden ayrılması (boş yuva)

İşinizi kaybetmek veya kariyer değiştirmek

Emeklilik

Huzurevine taşınmak

Son olarak daha derin benliğinizden mesaj getiren etkileyici rüyalar⁵⁹.

Yalom, insan yaşamındaki bu önemli deneyimlerin bireyin hayatı anlamlandırmasında büyük bir etkisi olduğunu düşünür. Bu olayların bireylerdeki psikonevrozları tedavi ettiği görüşü Yalom tarafından desteklenmiştir. Uzun süre kanser hastaları ile çalışan Yalom özellikle kanserin büyük bir uyanma deneyimi olduğunu söyler. ‘‘Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek’’ adlı kitabında kanser hastası danışanlarının bu hastalıkla tanıştıktan sonra geçirdikleri dönüşümleri anlatmıştır. Bu dönüşüm, bireyin varoluş amacı üzerine daha çok düşünmesi ve uyanma deneyimi öncesinde var olan psikonevrozların ortadan kalkmasıdır.

Destanda uyanma deneyimi yaşayan kişi Gılgamış’tır. Gılgamış’ın uyanma deneyimi yaşamasına sebep olan olay ise hayatının merkezine koyduğu Enkidu’nun ölümüdür. Daha önceleri kapalı ölüm anksiyetesi yaşayan bu korku yalnızca rüyalarına sirayet eden Gılgamış uyanma deneyimi sonrası açık bir ölüm anksiyetesi yaşamaya başlamıştır.

Yalom, bir insanın uyanıp sıradan hâlden çıkararak ontolojik tarza girmesi için genellikle geri dönüşü olmayan deneyimlerin yaşanması gerektiğini düşünür. Ölüm ve yas kişinin kendi varoluşu üzerine düşünmesini sağlayan en etkili deneyimdir. Varoluş amacı, hayatın sonluluğu ve ölüm üzerine düşünmeyen birey yaşadığı kayıp sonrası uyanma deneyimi yaşar ve bu deneyim bireyin hayata bakış açısını zenginleştirir. Nietzsche’nin dediği gibi ‘‘Bizi öldürmeyen şey güçlü kılar’’.

Ölüm farkındalığı ile yaşamak ve ölümle uzlaşmak insanın düşüncelerini zenginleştirirken ölümlülüğü kabul etmemek psikonevrozlara sebep olur. Gılgamış’ın yaşadığı durum patolojik bir boyuta ulaşmıştır. Bir taraftan ölüm borcu korkusu ile

⁵⁹ İrvın Yalom, Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek, İstanbul 2019, s.40-41.

yaşam kredisini reddeden Gılgamış'ın diğer taraftan uyanma deneyimi öncesinde var olan psikonevrozları ortadan kalkmıştır. Yalom kanserin psikonevrozları tedavi etmede en güçlü ilaç olduğunu düşünür. Gılgamış'ın psikonevrozlarını tedavi eden ilaç ise ‘ölüm’ olmuştur. Gılgamış'ın uyanma deneyimi öncesi var olan psikonevrozları Gılgamış'ın kişiliğinin tanıtıldığı 1. tabletinin ikinci sütununda yer alır.

55Muhafızları her zaman
Tetikte bekliyordu emirlerini (?)!
(Ama) kendi [aralarında] korkudan
Tir tir titriyordu Uruk'un yiğitleri
(Diyorlardı) ‘‘Gılgamış bırak[mıyor]
Bir oğulu [babasına!]
[Gec]e ve [gündü]z kibrinden
[O] !
Her (ne kadar) [Gılgamış]
Ağ[ı]lı – Uruk'un
60[Güç]lü ve şa[nlı],
[Bilge ve görgülü (?)]
Çobanı ise de
Bırak [mıyor]
[Bir yeni yetme kızı anasına]
Kız bir yiğ[ite] sözlü [(olsa bile)]!’’

Enkidu'nun ölümünden sonra ölümsüzlüğe ulaşmak için yolculuğa çıkan Gılgamış'ın ruh hâlinde görülen değişim destanın 10. tabletinin I. Sütununun 40. satırındaki cümlelerde açıkça görülür. Bu sütunda yolculuğu sırasında Gılgamış, Tavernacı Kadın ile karşılaşır. Tavernacı kadın Gılgamış'ın yaşam öyküsünü, kahramanlıklarını dinledikten sonra ondaki değişimi fark eder. Onu bu kadar değiştiren olayın ne olduğunu sorar. Gılgamış, Enkidu'nun ölümü sonrası böyle bir dönüşüm yaşadığını söyler. Tavernacı kadın Gılgamış'ın kişisel alanına çok akıllıca sorular sorarak girer. Gılgamış, tüm hissettiklerini ve dönüşümüne neden olan olayı açık bir şekilde anlatır.

40 [Tavernacı şöyle dedi]

Gılgamış'a
‘‘[Madem ki sen öldürdün]
[Ormanın] Bekçisini
Sedir Ormanı’nda yaşayan
[(Bu) Humb]aba’yı,
Mademki sen öldürdün aslanları
Dağların [geçitlerinde]
O halde yanakla[rın niye çökük (böyle)?]
Yüzün niye süzgün böyle ?
45 [Hüzün dağlamış kalbini]
[(Niçin)] bağrına çöreklendi
[Böylesine bir kaygı]?

Gılgamış II. sütunun 1. satırında şöyle açıklar değişimin nedenini:

1 [Can dostum Enkidu’yu]
[(Bütün) insanların kaçınılmaz kaderi]
[Ölüm yere çaldı]!
Altı gün[n yedi gece gözyaşı döktüm onun için]
[Ve razı olmadım gömülmesine]
5 Ta ki [burnundan kurtçuklar düşene] kadar.
[(İşte o zaman) ölümden korkmaya]
[Ve Bozkırda başıboş dolaşmaya başladım]

Ölümcül hastalıklarla mücadele eden, yas süreci yaşayan, ölümle yaşamlarının bir döneminde daha yakın ilişkiler kuran insanlar bilgelik kazanırlar. Düşünceleri zenginleşir, varoluş amacımız üzerine daha çok düşünürler. Gılgamış da yaşadığı travmatik olay sonucunda kendi ölümlülüğü konusunda farkındalık kazanmıştır.

9. Ölüm - Uyku Eğretilmesinin İlk Örneği

Sekizinci tablet II. sütun 5. Satır
Nasıl bir şeydir
[Sen]i kapıp götüren bu uyku?

Karanlıklara karıştın
Ve [ben]i duymuyorsun artık!

Edebiyat tarihinin ilk büyük eseri kabul edilen ve yaklaşık 4000 yıllık tarihe sahip olan Gılgamış Destanı aynı zamanda ölüm sorunsalına ait ilk yazılı metin olma özelliği taşır⁶⁰. Daha sonra hep birlikte anılacak olan uyku-ölüm metaforuna da öncülük eder. Destanın pek çok yerinde ölüm ve uyku kavramları bir arada kullanılmıştır.

Enkidu'nun ölümü ardından derin bir yas yaşayan Gılgamış'ın içini bir ölüm korkusu kaplar. Destanın dokuzuncu tabletinde Gılgamış'ın peşine düştüğü bu sonsuz hayat serüveninden bahseder. Onuncu tablette tavernacı bir kadın ile karşılaşan Gılgamış onun yönlendirmesi ile Utanapiştî'ye güçlkle de olsa ulaşır. Destanın onuncu tabletinin beşinci sütununun yirminci satırında aralarında geçen diyaloglar yer alır.

20 Sonsuza dek sürer gider mi
Kin
Irmak taşar mı
Sonsuza dek?
Birdenbire
Hiçbir şey kalmaz geriye
Akarsuya karışan susineklerinden(?)⁶¹,
Güneşi gören yüzler(den)!

25 Uyuyan da birdir
Ölen de!

On birinci tablette Utanapiştî Tufan'ı ve nasıl ölümsüzlüğe kavuştuğunu Gılgamış'a anlatır. Ardından ölümsüzlük sevdasına kapılan Gılgamış'a sonsuz hayat için yaratılmadığını ispat etmek için bir görev verir.

200 Altı gün ve yedi gece
Gözünü kırpmadan uyumamayı dene (sadece)
Ama (Gılgamış)

⁶⁰ Bilgin Saydam ve Hakan Kızıltan, Psikomitoloji, İstanbul 2020, s.50.

⁶¹ Ömürlerinin kısalığına atıfta bulunur (ömürleri bir gündür).

Çömelir çömelmez
Uyku bir sis gibi
Bastırdı onu
Ve Utanapışti, şöyle dedi
Karısına:
Ölümsüzlüğe kavuşmaya çalışan
Şu yiğide bak
Uyku birdenbire
Bir sis gibi sarmaladı onu

Sonsuz hayata sahip olmak için yola çıkan Gılgamış uykuya yenik düşer. Ölümün aslında uzun bir uyku olduğu inancı bu satırlarda vurgulanır. Uykuya yenik düşmeyen insan sonsuz hayata kavuşabilecektir fakat ona bu görevi veren Utanapışti Gılgamış'ın bunu başarabilmesinin imkânsız olduğunu bilmektedir. Fizyolojik olarak insanın (yarı tanrı olsa bile) bunu başarması olanaksızdır. Utanapışti bu farkındalığı Gılgamış'ın kendisinin tecrübe ederek kazanmasını ister.

Uyku- ölüm metaforunu ilk kez okuduğumuz Gılgamış Destanı ile birlikte mitoloji ve dinlerdeki uyku ve ölüm temsillerini Hakan Kızıltan "Psikomitoloji" adlı kitabında listelemiştir.

Yunan mitolojisinde uyku tanrısı olarak adı geçen Hypnos (hipnoz sözcüğü bu isimden gelir) ve ölüm tanrısı olan Thanatos mezar tanrılarıdır. İkiz tanrılar olarak bilinirler uyku ve ölümün kardeşliğine, yakınlığına bir gönderme niteliği taşır. Kutsal kitaplarda ise ölüm ile uykunun benzerliği vurgulanmış ve bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de uyku ile ölümü özdeşleştiren en belirgin ifadelerden biri Zümer suresinin 42. Ayetinde karşımıza çıkar: "Allah (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belirli bir süreye (ömürlerinin sonuna) bırakır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." 9. Yüzyılda yaşamış Acem hadis alimi Tirmizi'nin naklettiği bir hadise göre ise Hz. Muhammed'in kendisine "Cennettekiler uyurlar mı ?" diye sorulduğunda şu cevabı verir "Uyku ölümün kardeşidir. Cennettekiler uyumazlar" denildiği aktarılır. Yahudi metinlerinde de ölüm derin ve sessiz bir uyku olarak karşılık bulur: " Yeryüzü toprağında

uyuyanların birçoğu uyanacak: Kimisi sonsuz yaşama, kimisi utanca ve sonsuz iğrençliğe gönderilecek.” Yalnızca ölüm uykuya benzetilmemiştir uyku ve ölüm arasında çift yönlü bir metafor vardır Talmud’da “ Uyku ölümün altmışta biridir.” der. Hristiyan inancına ait kutsal metinlerde de benzer örneklere rastlanır⁶².

Türkçede ölüm için kullanılan sözcüklerin etimolojik kökeninde uyku kavramı yer alır. Söz gelimi, Türkçeye “vefat etmek” olarak çevrilen “tüvüffiye” sözcüğü “yerine getirilme, teslim alınma, ifa edilme” anlamlarına gelir. Ölüm için kullanılan bu sözcük uyku için de kullanılır. Yine Arapçada uzun süreli uyku için “rukad” sözcüğü kullanılır. Örneğin Kur’an-ı Kerim’de Kehf suresinin 18. ayetinde Ashab-ı Kehf’in uzun uykusu için rukud sözcüğü kullanılır. Benzer biçimde, Kur’an’da mezar için rukad sözcüğünden türetilen “merkad” (Yasin 52) sözcüğünün kullanılması, ölümlerin mezarlarında dirilecekleri zamanı uzun bir uykuda bekledikleri inancına dayanır⁶³.

Ölüm- uyku metaforunun üç büyük dinin kutsal kitaplarında yer alacak kadar evrensel bir boyut kazanmasının sebebi insanoğlunun bilinçaltındaki ölüm inkarıdır. Destanda açık bir ölüm anksiyetesi yaşayan Gılgamış bu sebeple uyku- ölüm kavramlarını bir arada kullanır.

10. Yas

Yas her zaman, sevilen bir kişinin ya da onun yerine konmuş vatan, özgürlük, bir ideal vs. gibi soyut bir değerın kaybedilmesine gösterilen tepkidir⁶⁴. Bazen bu durumlarda yas ile birlikte melankolide yaşanabilir. Yas ve melankoli arasındaki fark yas doğal bir süreçtir. Psikanalistler yasin hastalıklı bir durum olmadığını dolayısıyla tedavi gerektirmediğini ileri sürerler. Hatta yas sürecine ket vurmak birey için oldukça zararlıdır. Buna karşın melankoli patolojik bir olgudur ve tedavi gerektirir.

Yas sürecinde gerçeklik sınaması artık sevilen nesnenin var olmadığını gösterir, bütün libidonun o nesneyle olan bağlantılarından çekilmesini ister. Bu talebe karşı

⁶² Bilgin Saydam ve Hakan Kızıltan, Psikomitoloji, İstanbul 2020, s.56- 58-59.

⁶³ Bilgin Saydam ve Hakan Kızıltan, Psikomitoloji, İstanbul 2020, s.58.

⁶⁴ Sigmund Freud, Yas ve Melankoli, İzmir 2020, s. 10.

anlaşılır bir direniş başlar. İnsanlar genel olarak libido pozisyonundan ayrılmaktan hoşlanmazlar. Direnme bazen öyle bir noktaya ulaşabilir ki kaybedilen kişinin aslında hâlâ hayatta olduğuna dair sanrısız psikozlar oluşur. İnsan gerçeklikten yüz çevirir ve nesneye tutunur. Normal durum, gerçekliğe saygı gösterip kabul etmenin galip gelmesidir. Fakat, gerçekliğin verdiği görevin yerine gelmesi mümkün değildir; çoğu zaman kateksis enerjisi harcanarak yerine getirilir; kaybedilen nesnenin varlığı bu sırada ruhsal zihinsel olarak devam ettirilir. Anıların ve beklentilerin her biri durdurulur, aşırı kateksis yüklenir ve libidonun ondan kopması gerçekleşir⁶⁵.

Ağır yas, yani sevilen bir insanın kaybedilmesine gösterilen tepki aynı acı veren ruh halini dış dünyaya olan ilginin (ölen kişiyi hatırlatmıyorsa) kaybolmasını, yeni bir sevgi nesnesi seçme (yası tutulan kişinin yerine başkasını koymak demektir) becerisinin yitirilmesini içerir. Egonun bu ketlenmesinin ve kısıtlanmasının tamamen yasa teslim olmanın ifadesi olduğunu, bu çerçevede geriye başka amaçlar ve ilgiler için hiçbir şey kalmadığı kolayca anlaşılır. Bu davranış patolojik değildir⁶⁶.

Tanıma olayı bir arzu ilişkisi içinde cereyan eder ki bu ilişkide her bilinç diğerrinin arzusunu arzular. Burada bilincin diğeri ile tutkulu bir ilişki kurduğu söylenebilir⁶⁷. Gılgamış'ın Enkidu'nun ölümü ardından yaşadığı yıkımın sebebi kurdukları tutkulu ilişki olmuştur. Bu iki dostun arzuları ortaktır. Humbabayı öldürüp kahraman ilan edilmek. Onları birbirlerine yaklaştıran şey bu arzu olmuştur.

Freud yastaki ruh halini acı veren olarak tanımlar dört bin yıl önce kil tabletlere yazılan destanda Gılgamış bu acı veren ruh hali ile yukarıda bahsi geçen ağır yas tepkilerini gösterir. Dış dünyaya olan ilgisi kaybolur. Bu durum Enkidu'nun cenaze törenini anlatan sekizinci tabletin üçüncü sütunun beşinci satırında anlatılır. Enkidu'nun ölümünü anlatan bölüm destanın yedinci tabletinde yer alır. Yedinci tabletin yarısı kalmıştır, bu kalan kısım birbiri ile alakasız parçalardır.

Destanın sekizinci tabletinin üçte birinden daha az bir kısmı bulunur. Enkidu'nun cenaze töreninden bahseder. Gılgamış'ın üzüntüsü, ağlaması, onunla olan güzel anılarını anımsaması, ağıt yakması, Gılgamış'ın umutsuzluğu, Enkidu'nun heykelinin

⁶⁵ Freud, Yas ve Melankoli, İzmir 2020, s.11.

⁶⁶ Freud, Yas ve Melankoli, İzmir 2020, s.10.

⁶⁷ Hüseyin Köse, Skolastik Fantazya, İstanbul 2015, s. 33.

yapılması, cenaze töreni, Şamaş'a adanan adak ve son olarak Enkidu'nun ruhunun cehenneme çekilmesi anlatılır.

[Yas tutacağım senin için],
[Uyruklar]ı(mın) en görkemlisi için!
Ve ben de, sen öldükten sonra
[Saçlarımı uzatıp]
Sadece [aslan] postuna bürünerek
[Dolaşacağım bozkırda]!
Tanyeri
[Ağa]rdığında
(Giysilerini) çıkardı Gılgamış
[]
10 Ve kırmızı⁶⁸ bir [] giyindi

Yas sürecinde birey ölen kişiyi anımsatan, onunla ilgili olan sosyal ortamlara dahil olmak ister. Ölen kişi ile ilgili olmayan sosyal ortamlara ket vurur. Bu arzusun ardında ölen kişi ile olan anılara tutunma isteği yatar. Gılgamış hayatındaki sevgi nesnesi olan dostu Enkidu'nun ölümün ardından onunla olan güzel anılarını anımsar. Destanın sekizinci tabletinin I. sütununun 1. satırında Enkidu'nun kökeni, 5. satırında Sedir ormanı serüvenini, 20. satırında Gökyüzü Boğası'na karşı kazandığı zaferi, 25. satırında Enkidu'nun çevreye uyum sağlamasından, 35. satırında Enkidu'nun Uruk'ta katıldığı düğüne dair anılar yer alır.

Destanın sekizinci tabletinin II. sütununda Gılgamış'ın ağıtı yer alır.

[Ben de]
Ağlıyorum sana Enkidu!
1 Dinleyin beni Uruk'un yaşlıları
[Dinle]yin beni
Gözyaşı döküyorum
[Dostum] Enkidu için,

⁶⁸ Kırmızı Sümer'de matem rengidir.

[İn]liyorum
Yas tutan bir kadın gibi!
(Ey Enkidu), yanımdaki baltamdın,
Ve kollarımın gücüydün!
5 Kılıçtın kınımnda,
Yüzüme kalkandın.
[],
Bayramlık giysimdin
Payandasıydın sevinçlerimin!
Zalim bir kader birdenbire
Ay[ırdı] benden seni!
[Ey Enkidu], ey gezgin Katırım.
Ey çölün Yabaneşegi.
Bozkırın panteri.
Birlikte
Tırmanmıştık [Dağ'a];
Yakalayıp [öldürmüştük]
Gökyüzü- Boğası'nı;
Yenmiştik
[Sedir] Ormanı'nda Humbaba'yı.

Gılgamış ağıtında Enkidu'yu anlatırken balta benzetmesi yapar. Balta Freud'un sembol dilinde erkek cinsel organını sembolize eder. Destanın I. tabletin 10. sütununun 250. Satırında Gılgamış Enkidu'nun gelişini müjdeleyen rüyasını anlatırken de aynı sembol kullanılır. Bu durum temelde Gılgamış'ın yaşadığı Oidipus Kompleksi ile alakalıdır. Babası ile iyi ilişkiler kuramayan, mücadele içinde olan Gılgamış hayatında güçlü bir erkek figür arzular. Bu erkek figür Enkidu olur.

Yas sürecinde görülen duygu durumlarından birisi de inkâr etme, kabullenmemedir. İsviçreli bir psikiyatrist olan Elisabeth Kübler- Ross Ölüm ve Ölmek Üzerine (1969) adlı kitabında ölüm teşhisi konan hastaların yaşadıkları duygu durumlarına dair bir sınıflandırma yapar. Bu teori psikoterapi seanslarında uygulanmıştır. Bu teoriye göre yasın ilk evresi kabullenmeme, inkâr etmedir. Gılgamış, Enkidu'nun ölümünü yukarıda yer alan ağıtta gözlemlendiği gibi kabul etmek istemez. Sekizinci tabletin ikinci

sütununun on beşinci satırı da bunu destekler. Zira bu kısımda Gılgamış acı gerçek ile yüzleşir. İnkâr etme süreci burada son bulur.

15 Ama (Enkidu)

Başını kaldırmıyordu (bile)!

Gılgamış kalbine koydu elini:

Durmuştu!

(Bunun üzerine) bir yeni gelinmiş gibi

Duvakla örttü dostunun (yüzünü).

Dört dönüyor[du çevresinde]

Bir kartal gibi,

Yav[rularını] yitirmiş dişi bir aslan gibi.

20 Saçını başını yoluyordu

Yırtıp yere atıyordu

Üstündeki süslü giysileri

Dehşete kapılmış gibi!

Bu kabullenişin ardından Gılgamış Enkidu'nun heykelinin yapılmasını emreder⁶⁹.

Destanın sekizinci tabletinin beşinci sütununda Enkidu'nun ruhunun cehenneme çekildiği anlatılır. Enkidu'nun kahramanlıklarının, cesaretinin, sadık bir dost oluşunun ve daha nice iyi özelliklerinin anlatılmasının ardından cehenneme gitmesi bir ambivalans içerir.

Sümer inanışına göre ölüler Kur denilen yeraltına gider. Kral giderken yeraltı tanrılarına, orada bulunan önemli şahıslara verilmek üzere sığır ve koyundan oluşan kurbanlar, silahlar, deri torbalar, giyecek, süs, eşyası, mücevher gibi çeşitli hediyeler konur. Kral, yeraltında ölüler tarafından selamlama ile karşılanır. Oturmaları için hazırlanan yer gösterilir ve yeraltının kuralları Gılgamış tarafından anlatılır. Götürülen hediyeleri yeraltının 7 tanrısı olan Nergal'e, tanrıçası Erşkigal'e, hastalık cini Namtar'a, Hubişag'a, Tanrı Dumuzi'ye, Gılgamış'a kendi saraylarında sunulur. Ayrıca Dimpimekug ve yeraltı katibi de hediyelerden alır. Yeraltında 6-7 gün bu

⁶⁹ Günümüzde Gılgamış ve Enkidu'nun heykelleri bulunmamaktadır.

merasimlerle geçtikten sonra, Sümer halkının ölünün arkasından ağlamaları ve haykırışları ölüye ulaşır⁷⁰.

11. Kadere İmanın Prototipi

Kadercilik ilahi bir güç tarafından önceden belirlenmiş çaba harcayarak bile değiştirmeyeceğine inanılan bir düşüncedir. Bu düşünce tarzı sosyolojik, psikolojik, teolojik açıdan incelemişlerdir.

Kadercilik temelde tek tanrılı dinlerde ön plana çıkan kader inancına dayansa da tek tanrılı din inancının olmadığı toplumlarda da gözlenmektedir. Bu olgu kaderciliğın sadece dini boyutta ele alınmaması gerektiğini göstermektedir. Kaderciliğın olayları bilme, açıklama ve yorumlama konusunda insanları boyun eğme ve sorgulamaya sevk edilebilmektedir. Bu yönüyle de bazı istenmeyen davranışları meşrulaştırması kaderciliğın olumsuz bir kavram olarak ele alınması sonucunu beraberinde getirmektedir⁷¹.

Destanın onuncu tabletinin beşinci sütununun yirminci satırđ:

Asla çizilmedi

Ölümün sureti:

(Yine de) ezelden beri

Tutsağıdır (?) (onun) insanoğlu!

[] den beri

[],

Ve bir araya geldi

Yüce – Tanrılar

30 Mammetum, Kader tanrıçası

Onlarla birlikte belirledi

İnsanların akıbetini.

Hayat da, ölüm de

⁷⁰ Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sümerliler I, İstanbul 2020, s.241.

⁷¹ Macit.M., Boyun Eğme- Başa Çıkma Sarkacında Kadercilik, İstanbul 2014,s.12.

(Bize) onlardan vergi.
Ama bilemeyiz
Ne zaman öleceğimizi.

Bir psikoterapi seansını anımsatan bu diyaloglar bize ölüm karşısında insanoğlunun takındığı kaderci yaklaşımında prototipini gösterir. İnsanoğlu kadere olan imanı acı veren olaylara karşı bir savunma stratejisi olarak kullanmayı o zamanlarda benimsemiştir.

Irvın Yalom, ölümlülüğün verdiği acının bütün dinlerin anası olduğunu düşünür. Bireyin bu kaderci yaklaşıma sahip olması ve devamındaki teslimiyet duygusu ölümlle baş etmesini kolaylaştırır.

12. Yeniden Doğuş Üzerine

Carl Gustav Jung, yeniden doğuş kavramı hep aynı anlamda açıklamamıştır.

Yeniden Doğuş Biçimleri

Ruh Göçü: “Yeniden doğuş kavramı çok katmanlıdır. Ruh göçü görüşüne göre, yaşam çeşitli bedenlerde devam eder ya da yaşam süreci çeşitli reenkarnasyonlarla kesintiye uğrar. Bu öğretinin büyük önem taşıdığı Budizm’de bile -Buddha çok sayıda yeniden doğuş süreci yaşamıştır.- kişinin sürekliliğinin sağlanıp sağlanmadığı bilinmemektedir. Başka bir deyişle, yalnızca karma sürekliliğini koruyor olabilir. Buddha henüz hayattayken öğrencileri ona ruh göçünde kişiliğin devam edip etmediğini sormuş, ama o asla net bir yanıt vermemiştir. Reenkarnasyon, yeniden doğuşun ikinci biçimi kişiliğin eoipso (kendiliğinden) sürdüğü reenkarnasyondur. Reenkarnasyonda insanın kişiliği ve anıları korunur, dolayısıyla insan vücut bulduğunda ya da doğduğunda daha önceki yaşamlarını bunların kendi yaşamları olduğunu yani eski yaşamlardaki “ben bilincinin” mevcut yaşamındakiyle aynı olduğunu anımsama potansiyeline sahiptir. Genellikle reenkarnasyonun anlamı, insan bedenlerinde yeniden doğuştur”⁷².

⁷² Gustav Jung, Dört Arketip, İstanbul 2017, s. 43

Diriliş (Resurrectio) : ‘‘Yeniden doğuşun üçüncü biçimi diriliştir. Bunun anlamı, insan varoluşunun ölümden sonra yeniden ortaya çıkmasıdır. Buna bir unsur daha eklenir: Dönüşüm transmutasyon ya da varlık değişimi. Dönüşüm köklü olabilir, yani dirilen varlık farklı bir varlıktır ya da dönüşüm köklü değildir ve yalnızca genel varoluş koşulları öncekinden farklıdır: insan başka bir yerde ya da farklı yapıdaki bir başka bedendedir. Hristiyanlıktaki varsayıma göre, dirilen beden, etten kemikten bir beden olabilir. Daha üst düzeyde bu süreç artık kaba maddeci anlamda kavranmaz, ölümler dirildiğinde yüceltilmiş bedenin çürümemiş olduğu varsayılır’’⁷³.

Yeniden Doğuş (Renovatio): ‘‘Yeniden doğuş ifadesi insanlığın ilk ifadelerinden biridir. Bu ilk ifadelerin temelinde Jung’ın ‘‘arketip’’ olarak tanımladığı şeyler yer alır. Duyu ötesiyle ilgili tüm ifadeler mutlaka arketipler tarafından belirlenmiştir. Bu sebeple de çok farklı halklar yeniden doğuş için aynı ifadeleri kullanmışlardır. Dördüncü biçim, tam anlamıyla yeniden doğuştur; yani bireysel yaşam süreci içinde yeniden doğmaktır. Almanca Wiedergeburt (yeniden doğuş) sözcüğünün İngilizce karşılığı rebirth sözcüğüdür. Fakat Fransızcada, yeniden doğuş sözcüğünün özel anlamını karşılayan bir kavram yoktur. Özel bir nüansı olan bu sözcük renovatio yenilenme hatta büyü etkisiyle düzelme fikrini de içerir. Yenilenen kişiliğin özü değişmemiş, yalnızca işlevleri, bazı kısımları iyileşmiş, güçlenmiş ve düzelmişse yeniden doğuş varlığın değişmediği bir yenilenme de olabilir. Nitekim, bedensel hastalıklar yeniden doğuş ritüelleriyle iyileştirilir. Yeniden doğuşun bir başka biçimi ise gerçek dönüşümdür, yani bireyin tümüyle yeniden doğuşudur. Buradaki yenilenme transmutasyon diye nitelendirebileceğimiz bir varlık değişimidir; ölümlü varlığın ölümsüz varlığa, bedensel varlığın ruhsal varlığa, insanın tanrısal varlığa dönüşmesi söz konusudur. Bu dönüşümün en bilinen örneği İsa peygamberin transfigürasyonu ve yücelmesi ya da Tanrı Anası’nı n ölümden sonra bedeniyle birlikte göğe yükselişidir. Benzer tasarımlar Faust’ta da vardır. Faust önce oğlan çocuğuna sonra da Doktor Marianus’a dönüşür’’⁷⁴.

⁷³ Gustav Jung, Dört Arketip, İstanbul 2017, s. 44

⁷⁴ Gustav Jung, Dört Arketip, İstanbul 2017, s. 45

Dönüşüm Sürecine Katılım: ‘‘Yeniden doğuşun beşinci biçimi, dolaylı yeniden doğuştur. Burada dönüşüm insanın bizzat ölümden ya da yeniden doğuştan geçmesiyle değil, onun dışında gerçekleşen bir dönüşüm sürecine dolaylı katılımıyla ya da tanık olmasıyla gerçekleşir. Başka değişle kişi bir dönüşüm ritine katılır ya da olur. Bu rit, tözün değişime uğradığı bir ayin, örneğın Aşai Rabbani olabilir. Birey rite katılarak Tanrı’nın inayetinden payını alır. Pagan ayinlerindeki tanrı dönüşümleri de buna benzerdir. Eleusis Gizemleri’nden de bildiğimiz gibi, bu ritlerdeki kutsallıktan sâlikte nasibini alır. Eleusis Gizemleri’ne katılan bir sâlikin ölümsüzlüğün kesinliği biçimindeki inayetle ilgili övgü dolu sözleri vardır’’⁷⁵.

Kişilik dönüşümleri sık sık görülen olaylardır, psikopatolojide önemli bir yere sahiptir. Gılgamış Destan’ında Enkidu ve Gılgamış Jung’ın bahsettiği dönüşüm sürecine dahil olmuşlardır.. Gılgamış’ın destanın başından sonuna kadarki kişilik özellikleri incelendiği vakit bir dönüşüm yaşadığı görülür. Bu dönüşüm Gılgamış için Enkidu’nun ölümü ile başlar. Enkidu’nun cenazesini gören Gılgamış hayatın sonluluğu ile tanıştığı vakit bir tekamül, dönüşüm süreci içine girmiştir. Jung’ın çoğalma anlamında dönüşüm olarak açıkladığı dönüşüm biçimi Gılgamış’ın geçirdiği dönüşümdür. Jung’ın bahsettiği çoğalma ile dönüşüm ganimet biriktirme ve zengin olma ile gerçekleşmez. Zaten bu dönüşüme dahil olmayı başarabilen bireyler maddi şeylere önem vermezler. İnsanda ruh zenginliği alımlama açıklığı ile gerçekleşir. Jung insanın görevinin büyüklüğü büyüdüğü ölçüde büyüdüğünü savunur. Gılgamış’ın ölümsüzlük arayışına çıktığı bu zorlu yolculuk büyümesini sağlamıştır. Gılgamış bu yolculuktan nevrozlarından arınmış bir şekilde dönmüştür.

Enkidu’nun dönüşümü ise bir medenileşme sürecidir. Destanın ilk tabletinde Gılgamış’ın rüyasında bir göktaşu olarak varlığını ortaya koyan Enkidu destanın ilerleyen bölümlerinde medeni bir kahramandır.

13. Tekâmül

Rüyaları Freudyen yaklaşım ile inceleyen Luke Gılgamış’ın rüyalarını bir gelişim süreci doğrultusunda incelendiği vakit destanın ilk bölümlerinde dürtülerini kontrol

⁷⁵Gustav Jung, Dört Arketip, İstanbul 2017, s. 43-49.

etmekte zorlandığını, Sedir Ormanı serüveninde ergenlik döneminde olduğunu son olarak ise olgunluk mertebesine eriştiğini öne sürer.

Kahramanın tanıtımının yapıldığı destanın birinci tabletinde Gılgamış'ın iktidarındaki aşırılıkları, narsist tavırlar sergilediği yer alır. Psikopatik bir bireydir yaptığı davranışların başkalarındaki etkilerini düşünmez, empati duygusu gelişmemiştir ve çevreye karşı duyarsızdır.

Gılgamış, bu bölümde dürtülerini kontrol edemeyen bir kişilik sergiler. Dürtüsel bozukluk bireyin çevresine ve kendisine zarar verme konusunda kendine hakim olamamasıdır. Bireyler çoğunlukla cinsel dürtülerini kontrol etmekte zorlanırlar. Gılgamış'ın cinsel dürtülerini kontrol etmekte problem yaşadığı destanda yer alır. Gılgamış'ın bu tavırlarından şikâyetçi olan Uruk halkı onu dinginleştirmek için çareyi tanrılara yalvarmakta bulur.

Destanın birinci tabletinin 15. Sütununun 60. satırı

Bırak[mıyor]

[Bir yeniyetme kızı anasına]

Kız bir yiğ[ite] sözlü [(olsa bile)]!

Gılgamış ve Enkidu'nun Sedir Ormanı'na yaptıkları seyahatin anlatıldığı bölümde ise Gılgamış dürtüsel bozukluklarından ve psikopatik özelliklerinden nispeten sıyrılmış ergen bir birey profili çizer. Bu bölümde Gılgamış'ın kontrolsüz cesareti dikkat çeker. Psikolojide genelleşmiş korku bozukluğu olarak adlandırılan olgunun tam tersi davranışlar sergiler.

Gılgamış Destanı esasında bir insanın tekamül evrelerini anlatır. Psikolojideki hayat boyu gelişim evreleri kuramına göre insanın gelişim süreci erken çocukluk ile sınırlı değildir. Erik Erikson'un sekiz tekâmül merhalesi, bu kuramı temsil eder.

Erikson'un tekamül evreleri:

- 1) Güven ve güvensizlik: Doğumdan itibaren
- 2) Özerklik ve utanç/ belirsizlik: 18 ay 3 yaş arası
- 3) Girişim ve suçluluk 3-5 yaş arası

- 4) Yapıcı girişim ve yetersizlik: 5-12 yaş arası
- 5) Benlik tanımlanması ve rol karmaşası: 12-18 yaş arası
- 6) Muhabbet- arkadaşlık ve yalnızlık
- 7) Diğerkâmlık ve enaniyet /duraklama: 25-65 yaş arası
- 8) Kemal / bütünsellik ve çaresizlik⁷⁶

Erikson'un kuramı insan hayatına yeni bir boyut getirmiştir. Sözelimi her merhale veya evre, bir öncekinin devamı olmayabilir, ancak bir öncekine göre değişik vasıfta olabilir. Bu değişim, bir kriz tarafından tetiklenebilir veya hayatı bir karar sonucunda meydana çıkabilir. Gılgamış'ın tekamül evresine erişip kemale ermesini tetikleyen olay dostu Enkidu'nun ölümü olmuştur. Enkidu'nun ölümü sonrası Gılgamış'ta radikal değişiklikler oluşmuştur. Psikopatik özelliklerinden tamamen sıyrılmış diğerkâmlık mertebesine erişmiştir. Hayatın sonluluğu karşısındaki çaresizliğini kabullenmiştir.

Destanın birinci tabletinin 5. satırı:

5 Dönünce çıktığı uzun yolculuktan

Bitkin, fakat yatış[mış] olarak

14. Arketipler ve Bilinçdışı

Arketip ilk kalıp anlamına gelir. Arketipler toplumların ortak bakış açısını taşıyan, kolektif bilinçdışının ürünü olan destanlarda, masallarda, mitlerde, efsanelerde ortaya çıkar. Psikolojik yönden bakıldığı vakit bireylerin düşünceleri, davranışları, hisleri yalnızca kendi bilinçdışının ürünü değildir. Kolektif yapının oluşturduğu bilinçdışında var olan bazı davranışların, düşüncelerin, duyguların bireydeki yansıması ile şekillenir. Arketiplerin, irsiyet yoluyla aktarılır ortaya çıkışı zorunludur. Bu davranış, düşünüş kalıpları zamana ve olaylara göre şekillenir. Bu herkesin ortak ürünüdür. Bu bağlamda anne arketipi dünyadaki her toplumda aynı sembolleri taşır. Bakıldığı vakit birbirinden kültürel, toplumsal olarak çok uzak olan toplumların müşterek bir arketipe sahip olduğu görülür.

⁷⁶ Mustafa Merter, Nefs Psikolojisi ve Rüyanın Dili, İstanbul 2014,s.323.

Mesela, tamamen değişik medeniyet alanlarında zuhur etmiş olmalarına rağmen, Antik Roma medeniyeti ile Türk tarihi arasında arketipsel bir benzerlik vardır. İkisinde de dost niteliği taşıyan en güçlü hayvan -yani kurt arketipi- bütün bir medeniyeti ve müşterek tarihi başlatan bir sembol olarak ön plana çıkar. Romus ve Romulus ikizleri, bir anaç kurt tarafından himaye edilirler ve sonrasında bu ikizler, Roma medeniyetinin temelini oluştururlar. Aslında kurtarıcı anne kurt sembolü Romalılara Etrüsklerden geçmiştir. Bazı genetik araştırmalar Etrüsklerin Türklerle akrabalığına işaret ediyor. Benzer şekilde Ergenekon Destanı'nın bize aktardığı gibi, Türk tarihi de bir bebeğin anne tarafından kurtarılması ile başlar. Bu iki destanda da gördüğümüz müşterek arketipler, insanla dost olan bilge hayvan ,yani kurt, mübarek çocuk ve anne tipleridir. Bilinçdışının bilinç üzerinde olan tesirini anlamak için bu örnekler çok önemlidir. Bu iki medeniyetin insanları, yani Avrupalılar ve Türkler bir kurda baktıklarında farkına varmadan bir bilinçdışı aktivitesi yaşayabilirler (toplumsal bilinçdışı aktivitesi veya enerji düzeyi artar) ve o kurt sadece bir hayvan olmaktan çıkar, birçok şey ifade eden bir sembol haline dönüşür. Yani anne hem müşfik bir koruyucu hem de bazı durumlarda bir kurt kadar tahripkâr ve parçalayıcı olabilir. Psikoterapide aşırı müdahaleci annelerin hem çocuklarının hem de bazen gelinlerinin veya damatlarının kişilik yapısında nasıl olumsuz bir rol oynadığı sıkça görülür. Bazı toplumsal arketipler yüzlerce sene 'uykuda' kaldıktan sonra, eğer şartlar da müsaitse, birden uyanıp tüm toplumu etkisi altına alabilir⁷⁷.

Bilinçdışı bir rüya sırasında, güpegündüz ya da delilik esnasında akla her türlü acayip yaratığı, korkuyu ve ürkütücü imgeyi gönderir; çünkü insan bilinç denilen şu görece düzenli küçük barınağın zemini altında, yaşamlarımıza katmaya cesaret edemediğimiz uygunsuz ya da karşı konulan psikolojik güçler vardır⁷⁸.

Sonuç olarak bireyin bilinç dışının yanında var olan toplumsal bilinç dışının oluşturduğu arketip kavramı 'anne' özelinde destanda diğer toplumlar ile aynı sembollere sahiptir. Olumlu arketip sembolleri toplumları medenileştirir. Modernizm etkisi ile olumlu arketipleri yok olan, kendi kültürel değerlerini yadsıyan toplumların arketipsel zenginlikleri yok olur ve sonuçta asimile olur.

⁷⁷ Mustafa Merter, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, İstanbul 2014, s.54.

⁷⁸ Joseph Campbell, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, İstanbul 2017, 17.

Bir toplum ki insanı asli arketiplerinden hadım eder, o toplum artık medeniyet adını taşıyamaz; olsa olsa hapishane veya ahırdır.

C.G.Jung

Bir toplum olumlu olan arketipsel sembollerini yitirirse bu durum toplumun psikolojik açıdan da Mustafa Merter'in tanımı ile "çölleşmeye" yol açar. Destanda anne, dostluk, güven, saygı unsurlarının toplumdaki yansımalarına bakıldığı vakit olumlu arketiplerin var olduğu, asimile olmuş bir toplum yapısının var olmadığı görülür. Tüm arketiplerde görüldüğü üzere anne arketipinin de değişik versiyonları vardır. Destanda adı geçen anne Tanrıça Ninsun "sonsuz evrensel anne" arketipinin yansımasıdır. Sonsuz evrensel anne arketipinde annenin konumu ilahi bir gücü barındırır. Din psikolojisinde de tanrısal tevhid aleminden dünyaya gelen bebek annenin sıcaklığında ve şefkatinde tevhid nurunu anımsadığı için annesini ilahi bir güç gibi görür ve bağlanır. Destanda Tanrıça Ninsun'a oğlu Gılgamış bir ilahi güç gibi bağlanmıştır.

15. Oedipus Kompleksi

Oedipus kompleksi Freud'un geliştirdiği psikanalitik teoriye göre 5 yaşlarındaki erkek çocuğun annesini sahiplenmesi onunla cinsel birleşme arzusu taşıması ve bu sebeple babasını saf dışı bırakma fantezisi olarak açıklanabilir. Bu teori ismini bir Yunan miti olan Oedipus'tan almıştır. Oedipus miti şöyledir: Kral Laios'un çocuğu olmaz bunun üzerine kral Apollon'un yanına gider. Apollon, bir oğlu olacağını ancak bu çocuğun ileride onu öldürüp annesi ile evleneceğini söyler. Apollon'un söylediği gibi kraliçe bir erkek çocuk dünyaya getirir. Kral Laios bu çocuğu öldürülmesi emrini verir. Kraliçe çocuğuna acır ve celladı onu öldürmemesi yönünde ikna eder. Bunun üzerine cellat bebeği ayaklarından bir ağaca asar. Bir çoban bebeği görür ve onu saraya götürür. Bu sarayın kraliçesi ayakları ağaca asılı kaldığı için şişen bebeğe Oedipus (ayağı şişen) ismini verir. Oedipus büyür ve gerçek ailesinin bu kral ve kraliçe olmadığını öğrenir. Apollon'un yanına gider, Apollon ona babasını öldüreceğini söyler. Babasını öldürmek istemeyen Oedipus ülkesinden çok uzaklara gider. Bu yolculuk sırasında bir çatışmaya karışan Oedipus öz babası olan Laios'u öldürür. Yolculuğu esnasında bir yaratıkla karşılaşan Oedipus yaratığın sorduğu bilmecelelere doğru yanıt verir. Zekası ile dikkat çeken Oedipus doğduğu kentin kralı olur ve öz

annesi olduğundan bihaber olduğu kraliçe ile evlenir. Kraliçe ve Oedipus'un dört çocukları olur. Bu duruma çok kızan tanrılar şehir üzerine müsibetler musallat ederler. Şehirde kuraklık, kıtlık ve fakirlik olur.

Anne ile cinsel birleşme yaşamak isteyen çocuk bu yüzden babası tarafından hadım edileceği kaygısı taşır. Freud, her insanın ilk aşkının karşı cinsteki anne ya da baba olduğu görüşünü ileri sürer. Freud, bu komplekse çok önem verir, her türlü nörozun temeli olduğunu düşünür. Gılgamış'ın, annesi ve Enkidu ile geliştirdiği ilişkiyi, nörozlarını açıklamak açısından ondaki bu kompleksin temeline inmek gerekecektir. Bu kompleksi başarılı bir şekilde çözen bireylerde, çocuk suçluluk duygularını aşar ve baba ile özdeşleşir. Baba ile özdeşleşme ve anne ile sağlıklı bir mesafe oluşturma, dengeli bir süper ego temeli atar. Süper ego, ben/ego idealinin oluşması ve çocuk narsisizminin aşılması için gerekli bir yapıdır⁷⁹.

Freud, Oedipus'u Sophokles merkezli okur. Halbuki Sophokles'in MÖ 420'li yıllarda yazdığı oyundan önce ve sonra da bir çok Oedipus versiyonu ve yorumu vardır. Freud'un Oedipus yorumuna gelen eleştiriler anlatıyı Sophokles merkezli okuduğu içindir. Miti ele alırken tek ve görece bir versiyona bağlı kalmış olması ve diğer kaynaklardaki farklı içerik ve ayrıntılar üzerinde durmaması eleştirilmiştir. Sophokles'ten önce Oedipus miti Homeros tarafından Odysseia'da anlatılmıştır. Homeros versiyonunda baba-oğul ilişkisinden daha çok anne-oğul ilişkisi ön plana çıkarılmıştır. Bu iki versiyon arasındaki farklılığın sebebi tarihsel ve sosyokültürel değişimin bir yansımasıdır. Sözelimi ana merkezlikten ataerkine geçişin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Homeros'ta daha ana merkezci, Sophokles'te ataerki bir eğilimin baskınlığının ön plana geçtiği söylenebilir. Sophokles versiyonunda parricide⁸⁰ teması ön plandadır ve Oedipus babasını öldürdüğü için cezalandırılır. Freud, kuramında baba-oğul ilişkisine ve kastrasyona ağırlık verirken sonra yazdığı yazılarında aynı mit üzerinden anne-oğul ilişkisine ve anneden gelecek olan kastrasyon tehditlerine yer verir⁸¹.

⁷⁹ Mustafa Merter, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, İstanbul 2014, s. 24.

⁸⁰ Baba katli.

⁸¹ Bilgin Saydam, Hakan Kızıltan, Psikomitoloji, İstanbul 2020, s. 68...72.

Freud'un Oedipus okuması öğrencisi olan Eric Fromm tarafından da eleştirir ve eleştirisini şöyle açıklar: Eğer Freud'un yorumu doğru olsaydı mitolojik olayların şöyle gelişmesi gerekirdi: Oedipus'un önce İokaste'ye rastlaması annesi olduğunu bilmeden ona aşık olması ve sonra yine bilmeyerek babasını öldürmesi beklenmeliydi. Ama mitos bize Oedipus'un İokaste'ye ilgi duyduğunu veya aşık olduğunu söylemiyor. Oedipus'un İokaste ile evlenmesinin tek nedeni tahta çıkanın tahtla birlikte ona da sahip olması gerekliliğidir⁸².

Freud'un Oedipus mitine yaklaşımına getirilen bir başka eleştiri de Sophokles anlatısında geçen bazı ayrıntıları göz ardı etmesi ile ilgilidir. Göz ardı edilen bu önemli ayrıntılar incelendiğinde Oidipal komplekse dair daha farklı yorumlara ulaşılabilir. Bunlardan özellikle en önemli olanı şudur: Oedipus'un üzerindeki lanet nereden kaynaklanmaktadır? Bu lanetin babası Laios ile ilintisi nedir? Sophokles'in anlatısı baba-oğulun birbirlerine karşı nasıl konumlandığına, ilişkisine odaklanmaz. Oedipus'a yönelik lanet nereden gelir, Laios kimdir, Oedipus ile ilişkisi nasıldır? Bu önemli sorular Sophokles'in anlatısında geri planda kalmıştır. Anlatının odağında Oedipus'un babasını öldüreceği ve annesi ile evleneceği kehaneti ve bu kehanetin gerçekleşmesi vardır. Freud'un Oedipus okumasında bu kısım yorumun merkezi olmuştur⁸³.

Destanın birinci tabletinin 1. sütununda kahramanın tanıtımı yer alır. Bu bölümde Gılgamış'ın saygın bir insan olduğundan, üçte ikisinin tanrı üçte birinin insan olmasından, eşsiz gücünden, şanlı, bilge ve görgülü olduğundan söz edilir. Destanın kahramanının tanıtımının yapıldığı bu bölümde Gılgamış'ın anne ve babasından söz edilmez. Destanın ilerleyen bölümlerinde annesi Tanrıça Ninsun Gılgamış için bir akıl hocası konumundadır. Destanda Gılgamış'ın annesi Tanrıça Ninsun ‘‘Her şeyi bilen, bilge ana’’ olarak tanıtılır. Enkidu ile karşılaşmasını müjdeleyen ilk rüyadan itibaren Gılgamış'ın gördüğü rüyaları yorumlar, onu yüreklendirir. Destanın genelinde sağlıklı bir anne-oğul ilişkisi vardır. Buna karşın baba figürünün eksikliği göze çarpar.

⁸² Eric Fromm, Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, İstanbul 1983, s. 58.

⁸³ Bilgin Saydam, Hakan Kızıltan, Psikomitoloji, İstanbul 2000, s.72-73.

Gilgamiş'ın gördüğü rüyalar incelendiğinde baba (erkek) figürün eksikliğini hissettiği görülür. Destanın birinci tabletinin 250. sütununda Gilgamiş'ın annesine yorumlatmak üzere anlattığı bir rüya yer alır:

Bir nacak
Konmuştı yol ortasına
Herkesin ilgisini çekmişti
[Uruk'un] [aha]lisi başına üşüşmüştü onun;
[Halk] başına [üş]üşmüştü
[Kalaba]lık koşuşturuyordu
Onu (görmek için)
[Bense]
Ayaklarının dibine koydum onu
[(Ve) seviyordum] ve
Okşuyordum sanki karımmış gibi

Psikanalize göre erkek çocukların ilk seçtikleri seksüel nesne yasaksevisel nitelik taşıyan anneye yöneliktir. Her şeye sahip olan büyük kral Gilgamiş baba eksikliği sebebiyle anormal davranışlar sergiler. Freud'un her türlü nevrozların sebebi olarak gördüğü bu kompleksin Gilgamiş'taki yansıması destanda açık şekilde ortaya konmuştur. Gilgamiş'ın sergilediği bu olumsuz davranışlarla baş edemeyen Uruk halkı çareyi ana tanrıça olan Arura'dan yardım istemekte bulur. Ulu Arura'ya Gilgamiş'a denk bir erkek yaratması için yalvarırlar.

Freud, rüyaları gerçekleşmemiş arzuların tatmini olarak açıklar. Freud'un sembol dilinde "nacak" erkek cinsel organını sembolize eder. Bu rüya sadece annesi ile olumlu bir ilişki gerçekleştirmiş olan Gilgamiş'ın baba eksikliğinin bilinçaltına bir yansımasıdır. Lacan, Oedipus kompleksine çok önem verir. Bunun kültürün ve insanın ortaya çıkması için zorunlu bir süreç olduğunu ileri sürer. Oedipus kompleksi simgesel bir komplekstir. Burada önemli olan babanın gerçekten çocuğun hayatında olup olmaması değil babanın çocuğun hayatındaki sembolüdür. Baba kültürel yapının temsilcisidir. Gilgamiş'ın destanın 1. tabletinde kültürel normların zıttı davranışlar sergilemesi ve babanın ondaki sembolü olan güçlü erkek bir dostun varlığı ile bu davranışları sergilemeyi bırakması bu cihetten çok önemlidir.

16. Narsizm

Narsizm terimi klinik tariften türemiş ve Paul Nacke tarafından 1899'da, kendi bedenine genellikle cinsel bir nesnenin bedenine davranıldığı gibi davranan, yani bedenine tam bir tatmin elde edene kadar bakan, onu okşayan, seven bir insanın tutumunu tanımlamak üzere seçilmiştir. Bu dereceye varmış narsizm, öznenin tüm cinsel yaşamını içine alan bir sapıklık anlamı taşır; sonuç olarak da tüm sapıkları incelerken beklenen temel özellikleri sergiler. Daha sonra psikanalistler yaptıkları çalışmalarda narsistik tutumun özelliklerini detaylı bir şekilde incelediklerinde pek çok kişide söz gelimi eşcinsellerde gözüktüğünü görürler. Sonuç olarak narsizmin bir sapıklık değil, kendini koruma içgüdüsünün bir tamamlayıcısı, her canlı varlığa bir ölçüde atfedilebilecek bir özellik olarak karşımıza çıkar⁸⁴. Narsizmi megalomani boyutuna ulaşan bireyler insanlardan ve çevreden uzaklaşırlar ve bu bireyleri psikiyatristlerin tedavi etmesi mümkün değildir.

Narsizmi incelerken Freud'un ortaya koyduğu bir diğer görüş ise kadın ve erkek cinsiyetlerindeki farklılıklar göz önünde bulundurularak bireylerin cinsel yaşamının izlenmesidir. Bebekler nesne seçimlerinde bakımını üstlenen ve onu besleyen kişiye anneyi ya da onun yerini tutan kişiyi ilk cinsel nesneleri olarak görürler ve ona bağlanırlar. Böylece Anlehnung diğer bir ifade ile yaslanma⁸⁵ olarak adlandırılabilir bu nesne seçimi ortaya çıkmış olur. Libidinal gelişiminde bozukluk olan bireylerde, sapıklarda ve eşcinsellerde gözlenen önemli özellik sevgi nesnesi seçimlerinde anneleri ya da kendilerine bakan kişiyi değil kendilerini aldıkları bilinmektedir. Bu bireyler sevgi nesnesi olarak kendilerini görürler. Bu bireyleri narsist olarak adlandırılır.

Freud, erkek ve kadın cinsiyetlerinde nesne seçimi bakımından farklılıklar olduğu görüşünü öne sürer. Yaslanma tipi nesne seçimi, erkekte fazlasıyla görülür. Kadınlarda ise daha hakiki bir süreç vardır. Ergenlik döneminde cinsel organın olgunlaşması ile narsizmin yoğunlaştığı görüşünü savunur. Özellikle de güzel kadınlarda sevgi nesnesi seçiminde çoğunlukla daha çok kendileri vardır.

⁸⁴ Sigmund Freud, Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası, İstanbul 2020, s.25.

⁸⁵ Çocuğun anneye olan bağımlılığını ifade eden psikolojik terim.

Bireyin nesne seçimine göre şu şekilde sıralanabilir⁸⁶;

Kişi:

“Narsistik tipe uygun olarak

Kendisinin olduğu şeyi (yani kendisini)

Kendisinin bir zamanlar olduğu şeyi

Kendisinin olmak istediği şeyi

Bir zamanlar kendisinin parçası olmuş şeyi

Yaslanma Tipine Uygun Olarak

Kendisini besleyen kadını

Kendisini koruyan erkeği”⁸⁷

Gılgamış’ın uyanma deneyimi öncesi narsist kişilik bozukluğa sahip olduğunu gösteren davranışları, iktidarındaki aşırılıklar destanın 1. tabletinin 1. sütununda yer alır. Kendi bedensel ve zihinsel benliğine aşırı hayranlık besleyen Gılgamış, başkalarının arzularını, hedeflerini umursamaz halkını rahatsız eden davranışlarda bulunur.

Irvın Yalom, uyanma deneyiminin bireylerdeki nevrozları ortadan kaldırdığını ileri sürer. Kanser hastaları ile uzun yıllar çalışan Dr. Yalom bu ölümcül hastalık ile ölüme daha yakından bakma deneyimi yaşayan bu bireylerin nevrozlarının ortadan kalktığını gözlemlemiştir. Dostu Enkidu’nun ölümü ile ölüm olgusu ile yüzleşen Gılgamış bu deneyimden narsist kişilik bozukluğundan arınmış olarak uyanır.

Bir boğa gibi ba[şı] dik

Uruk’un [surları arasında]

Gücünü belli ederek;

Ve sallayarak havada

Benzersiz (?)

Silahlarını

⁸⁶ Maddeler çoğaltılabilir.

⁸⁷ Sigmund Freud, Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası, İstanbul 2020, s.41.

(10)55 Muhafızları (her zaman)
Tetikte bekliyordu emirlerini(?)!
(Ama) kendi [aralarında] korkudan
Tir tir titriyordu Uruk'un Yiğitleri:
“(Diyorlardı)Gılgamış bırak[mıyor]
Bir oğulu [babasına!]
[Gec]e ve [gündü]z kibrinden
60 Bırak[mıyor]
[Bir yeniyetme kızı anasına]
Kız bir yiğ[ite] sözlü [(olsa bile)]
65 Bırakmıyor
Bir oğulu babasına
[Gece ve gündüz] kibrinden

17. Toplumsal Cesaret

Rollo May “Yaratma Cesareti” adlı eserinde yaratıcılığı çeşitli başlıklar altında sınıflandırır. May, cesaret kavramını psikolojik açıdan değerlendirir. Rollo May’e göre, cesaretin tanımı umutsuzluğa karşı umudunu kaybetmemektir. May eserinde cesaret için şu metaforu kullanır: Courage (cesaret) sözcüğü, Fransızca “kalp” anlamına gelen “coeur” sözcüğü ile aynı etimolojik kökene sahiptir. Kalp kan pompalayarak diğer organlara işlevsellik kazandırır. Cesaretle değerlere işlevsellik kazandıran şeydir⁸⁸.

May ilk olarak “fiziksel cesaret” kavramını ele alır. Fiziksel cesaret, cesaretin en basit çeşididir. İkinci olarak “moral cesaret” kavramı üzerinde durur. Bu cesarete sahip olan bireyler şiddete karşı dururlar. Bu bireyler başka insanların acıları ile empati kurma yetisine sahiptirler. May günümüz dünyasında moral cesarete sahip çok az sayıda insan olduğunu ileri sürer. Cesaretin üçüncü ve destandaki kahramanlar ile ilişkili cesaret türü “toplumsal cesaret” tir. Bu cesaret insanlarla iletişime geçme, yakınlık kurma cesareti olarak açıklar. Bu cesarete sahip bireyler anlamlı yakınlık kurma amacıyla kendilerini tehlikeye atarlar. Bu bağlamda Rollo May’in tehlike olarak bahsettiği şey bir kişi ile yakınlık kurduğumuzda onun psikolojimize olan

⁸⁸ Rollo May, Yaratma Cesareti, İstanbul 2013, s.40.

etkisidir. Bir kişiyle yakınlık kurmadan önce bizde yaratacağı etkiyi bilmemiz mümkün değildir. Rollo May, her karşılaşmanın bizi bekleyen bilinmez bir yazgının habercisi olabileceğı gibi, diğerk kişiyi otantik biçimde tanımanın heyecan verici tadına doğru bir uyarıcı da olabileceğini söyler. May'e göre toplumsal cesaret beraberinde iki korkuyu getirir bu düalite ölüm korkusu ve yaşam korkusudur. Bu düalite aslında her insanda var olan bağımlılık ve bağımsızlık çatışmasının bir sonucudur. Otto Rank ‘‘yaşam korkusu’’ ve ‘‘ölüm korkusu’’ nu şu şekilde açıklar: Yaşama korkusu hayatta bağımsız olarak var olabilme korkusudur. Başka bir bireyden destek alma ihtiyacı hissetmektir. Rollo May bu korkunun zıttının ölüm korkusu olduğunu söyler. Ölüm korkusu bağımsızlığın yitirilmesine karşı duyulan bir korkudur.

Bilinmez bir kaderin habercisi olan karşılaşma destanda Gılgamış ve Enkidu'nun karşılaşmasıdır. Oedipus kompleksi yaşayan ve bir erkekle anlamlı bir yakınlık kurmak isteyen Gılgamış bu yakınlığı Enkidu ile kurar. Bu karşılaşma Gılgamış için hem bir gelişim hem de bir yıkım olur. Çünkü Gılgamış ve Enkidu bu ilişkiyi tüm varlıkları ile kurarlar dolayısıyla bundan etkilenmeden çıkmaları mümkün olmaz. Gılgamış için bu karşılaşmanın gelişim olan kısmı uyanma deneyimi yaşaması ve bu deneyim sonunda bazı nevrozlarının ortadan kalkması olur. Enkidu için bu karşılaşmanın gelişim olan kısmı ise geleneksel denetimden ve toplumsal normlardan uzak efendisiz bir insanken ehlileşmesi, medenileşmesidir. Toplumsal cesaret gösterip Enkidu ile yakınlık kuran Gılgamış, Rollo May'in toplumsal cesaret devamında ölüm korkusunu getirir tezini gerçekleştirir nitelikte ileri düzeyde ölüm anksiyetesi yaşamıştır.

18. Efendisiz İnsan Enkidu

Destanın 1. tabletinin 36. Sütununun 81. satırında ve 40. sütunun 85. satırında Enkidu'nun yaşadığı çevre ve kişilik özelliklerinden bahsedilir.

(36) 81 Yabani bir hayvan gibiydi yaşantısı

Ceylanlarla birlikte otliyordu;

(40) 85 Su başına gidiyordu

Sürüsünün peşinden

Ve onlarla birlikte

Giriyordu suya.

Destanın 1. tabletinde Enkidu tanıtılır ve kişilik özellikleri aktarılır. Enkidu kırlarda yaşayan hayvanlarla birlikte otlayan, insanların görünce korktuğu ilkel bir insandır. Enkidu, kırlarda bir başına büyümüştür bu sebeple medeni insanın sosyal davranış kurallarını benimseyememiştir. Tıpkı hayvanlar gibi davranır, yer, içer.

Yazının bulunduğu ilk dönemlerde kil tabletlerin üzerine toplumsal denetim ile alakalı bilgiler kazınmıştır. Bauman, geleneksel gözetimden mahrum kalan, herhangi bir yere ait olmayan insanları ‘’efendisiz insan’’ olarak adlandırır. Denetimden yoksun kalan insan toplumsal normlardan da uzak kalır. Enkidu, geleneksel gözetimden dolayısıyla toplumsal normlardan uzak kalmıştır. Yosma, Enkidu’yu ehlileştirir ona yemeyi, içmeyi, giyinmeyi öğretir. Bu evrede yeme içme ihtiyaçlarını medeni insan gibi karşılamayı öğrenen Enkidu, yosma sayesinde oral meseleleri aşar.

2. tablet 1.sütun 10. satır

(Sonra) bir çocukmuşçasına (?)

[Elinden] tutarak [yönetti onu]

Pek çok toplumsal normun uzağında yaşayan adeta bir çocuk olarak karşımıza çıkan Enkidu preödipal evreden cinsel kimliğinin farkına vardığı ödipal evreye geçer. Ödipal evrede çocuğun yüzleşmesi gereken konular cinsiyetine göre farklılık gösterir. Erkek çocuklar için bu evrede güçlü bir rakip ortaya çıkar. Burada rakip Gılgamış olur.

19. Fetiş

Fetiş kelimesi Portekizce büyü anlamına gelen feiticodan gelir. Fetiş sözcüğü Charles de Brosses’in iki dini karşılaştırırken yaptığı çalışmalar sırasında 1757 yılında öne çıkar. Bir toplumda fetiş olabilmesi için dinsel gücün varlığı gerekli olmamakla birlikte büyüsel güce inancın olması gerekir.

“İçinde majik gücün ya da cinin bulunduğu inanılan taş, boynuz, .pençe, post, deri, bez parçası, figür vb. gibi objelerden yarar ummak amacı ile yapılan çeşitli pratiklere fetişizm, söz konusu objelere de fetiş denir. İlk olarak Batı Afrika’daki kabilelerin dini

inancı olarak kabul edilir. Fakat dinamist dünya görüşünün ileri derecedeki halidir. Batı Afrika'lı zenciler dinsel dünyalarını, içlerinde etkileyici güç olduğu sanılan birtakım objelere yaslandırmaktan çok, gelişmiş bir yüce varlık inancı ile atalar ibadetinde temellendirmek tedirler. Fetişler hiç bir zaman kendilerine tapınılan birer put ya da ilah olmamışlar, tersine amulet ve uğurluk olarak kullanılmışlardır, Fetişler cemaatin yararına kullanıldığı gibi tek bir kişinin yararına da kullanılır’’⁸⁹.

İnsan ve nesne arasında büyülü bir ilişkiyi içeren bu kavram psikanalistlerin ilgi odağında olmuştur. Fetişizmde, fetiş olarak kabul edilen nesneye insani özellikler ya da büyülü bir anlam yüklenmiştir. Auguste Comte, fetiş kavramından dinin evrimi kuramında söz eder. Hegel, Afrika kabileleri arasında yaptığı çalışmalarla onlardaki fetiş kavramı üzerinde durmuştur. Meta fetişizmi Marx'ın Marksist düşüncesinin en çok öne çıkan kavramlarından biri olmuştur. Ünlü Sosyolog Baudrillard fetiş nesnesinin maddi özelliklerden çok kıymetli olmasını sağlayacak başka özelliklere sahip olması gerektiğini öne sürer. Freud ise cinsel fetişizm üzerine yoğunlaşmıştır.

Meta fetişizmi, Karl Marx'ın üzerinde yoğunlaştığı bir kavramdır. Materyalist bireyleri tanımlarken fetiş ibadetçileri olarak bahseder. Toplum ilişkilerindeki metalaşmaya değinir. Metanın fetiş boyutuna ulaştığı yerde bireylerin kendi manevi değerlerinden uzaklaştıkları üzerinde durur.

Freud, cinsel fetişizm üzerine yoğunlaşmıştır. Freud, cinsel fetişizmi normal cinsel gayeden ayrılma ifadelerini kullanır. Cinsellik için normalde gerekli ve uygun görülmeyen bir nesnenin çok fazla önemsenmesidir. Freud'a göre cinsel fetişizm patolojik bir olgu değildir. Eğer cinsel fetişizm söz gelimi, ölümlerle cinsel ilişkiye girme isteği gibi bir boyuta ulaşıyorsa patolojik bir olgu olma özelliğine sahip olur dolayısıyla tedavi gerektirir.

Destanda fetiş olarak görülen obje kolektifin büyülü olarak algıladığı bir nesnedir . Bu nesne somuttur fakat zamanla toplum ve nesne arasında özel bir bağ oluşmuştur. Destanda fetiş olarak adlandırılan tütsü ve kutsal kapı majik bir özellik taşıyan nesnelerdir. İçinde kutsal ruhun olduğuna inanılan bu objelerin iyi şans getireceğine

⁸⁹ Sedat Veyis Örneş, İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul 1988, s. 46.

dair inanç vardır. Bu nesnelere zarar verenler nesnenin kutsal ruhu tarafından cezalandırılır.

Gılgamış ve Enkidu'nun yolculuğunun anlatıldığı 4. tablette Gılgamış dağın doruğuna çıkıp adak adar, tütsü yakar ve dağdan ona mutluluk vadeden bir rüya göstermesini diler.

IV. Tablet I. Sütun 5. Satır

...dunu [Dağı]na eriştiler.

[(O anda,) Şamaş'ın karşısında]

[Bir kuyu] [ka]zdılar

Ve içi[ne (?)]

[] yerleştirdiler.

Sonra Gılgamış

Dağ'ın doruğuna çıkıp

Tütsülük un boşalttı

[Şamaş için,(ve şöyle dedi)]:

‘‘Ey Dağ, mutluluk vaat eden,

Bir rüya görmemi sağla!’’⁹⁰

İlk medeniyetlerden itibaren tütsü yakma geleneği var olmuştur. Gerek tek tanrılı dinler de gerekse de çok tanrılı dinlerde olan bir ritüeldir. Etrafa güzel kokular yayan tütsünün olumsuz, şeytani olaylardan kişilerden uzak tutacağına inanılır. Bu sayede tütsü yakan kişi ve yakılan yer kötülüklerden uzak kalmış sayılır. Ölümsüzlük arayışında olan Gılgamış'ın bu ritüelleri dağda gerçekleştirmesinin sebebi dağın ölümsüz olmasıdır. Tütsü yakmak onda manevi bir rahatlamaya sebep olur. Bu sayede ona yol gösterecek rüyalar görür.

Tütsü yakma geleneği tanrıya adak verilen dini törenlerde doğmuştur. Tanrıya adak adayan ve tütsü yakma ritüelini gerçekleştiren bireyler hayatlarında olumsuzluklarla karşılaşmayacaklarına, işlerinin doğru gideceğine dair bir inanç duyarlar. Bu ritüelin psikolojik olarak insanı rahatlattığı baş ağrısı gibi fizyolojik rahatsızlıklara iyi geldiği

⁹⁰ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.100.

kanıtlanmıştır. Gılgamış, Humbaba'yı öldürme serüveninde gelecekte haber almak, işinin olumlu sonuç alacağından emin olmak için adak adar ve devamında tütsü yakar. Şamaş'a sunulan adak ve tütsü ritüelinin ardından iyi rüyalarla müjdelendir.

VII. tabletin I. sütununun 27. Satırı

27' Enkidu [açtı] ağ[zını]

[Söze başladı]

Ve şöyle dedi [Gılgamış'a]:

‘‘Gidelim, dos[tum],

[Nippur'a gidelim]!’’

30' Girişinde

[Enlil'in (?) tapınağının]

[Gördü (?)]

[bu tanrıya (?) adadığı Kapı'yı]⁹¹

Buradan sonra dört dize kaybolmuştur.

20. Totem

Pek çok araştırmacı totemizmin insanlığın gelişim sürecinde istisnasız olarak her yerde zorunlu geçirilmiş bir evre olduğu görüşünü savunmuştur. Totemizmin varlığı o kadar eskidir ki Tevrat'ta hayvanların konuşmasının totemizmin bir kalıntısı olduğu görüşü ileri sürülür. Freud totemi şöyle tanımlar: Genellikle eti yenilebilen, zararsız ya da tehlikeli ve korkulan bir hayvan, nadiren de bir bitki ya da yağmur, su gibi bütün klanla özel bir ilişki içinde bulunan bir doğa gücü olarak açıklanabilir. Totem soyun atası, ayrıca koruyucu ruhu ya da yardımcısıdır, soya gelecekte haberler iletir; soyun çocuklarını bilip tanır, bir tehlike durumunda onları kollayıp gözetir. Bunun karşılığında ise totemdaşlar totemlerini öldürmemek (yok etmemek), etini yememek ve ondan bir başka şekilde yararlanmamak gibi kutsallara uyulmaması durumunda otomatik olarak cezaya çarptırılacakları bir yükümlülüğü üstlenirler. Bu açıdan bakıldığında zaman aslında her totem bir tabudur. Çünkü doğaüstü özellik yüklenen varlığın zarar görmesi durumunda bir ceza sistemi devreye girer.

⁹¹ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.137.

Totem özelliğini tek bir varlık değil, ilgili türün bütün bireyleri içerir. Zaman zaman şenlikler düzenlenerek, totemdaşlar bir seremoni havası içinde dans eder, totemlerin özellik ve hareketlerini canlandırır ya da taklit eder.

Totem klan mensuplarına anneden ya da babadan geçer; başlangıçta bütün klanlarda anneden geçmekteyken, annenin yerini sonradan baba almaya başlar. Totem belirli bir bölgeye, yere bağlı değildir. Totemdaşlar birbirlerinden ayrı yerlerde başka totem mensuplarıyla rahat rahat bir arada yaşar.

Totemistik sistemin psikanalizmin ilgisini çeken özelliklerinden biri şöyledir: Eğer bir totem varsa orada bu toteme mensup kişilerin birbirleriyle cinsel ilişkiye girmelerini, dolayısıyla birbirleriyle evlenmelerini yasaklayan bir yasanın yürürlükte olduğunu gözlemlenir; bu durumun sebebi totemdir. Psikanalistler şimdiye kadar bildiğimiz hiçbir şeyle söz konusu yasağın nasıl olduğunu açıklayamamışlardır. Bu yasakların totemizmin içine neden girdiği bilinmemektedir. Fakat şu bir gerçektir ki totemizm ile dışevlilik arasında çok sağlam bir bağ vardır. Bu yasakların çiğnenmesi durumunda ise diğer totem yasaklarında, örneğin bir totem hayvanının öldürülmesinde görüldüğü gibi suçluyu cezalandırmak üzere bir mekanizma devreye girer. Söz gelimi, Avustralya’da yasak klandan biriyle evlenmenin cezası ölümdür. New South Wales’teki Ta- thi klanında ise erkek öldürülür kadın dayaktan geçirilir. Bunun sebebi, kadının ilişkiye zorlanmış olabileceği düşüncesidir. Bütün klan suçlunun peşine düşer. Aynı totemden gelen klan mensupları birbirleriyle kan akrabasıdır, hepsi bir aile oluşturur ve bu ailede en uzak akrabalık derecelerine mensup üyeler arasında bile cinsel ilişki kesinlikle yasaktır. Totem, dışevliliği aynı klanın üyeleri arasında cinsel ilişkinin yasaklanması grup enstestinin töredeki izi de kaybolmadan kalır buna yol açan nedenler ortadan kaybolduktan sonra da uzun zaman varlığını sürdürür. Kabilenin yasalarına aykırı davranmaksızın, annesi olabilecek kişilerin çocuklarına da oğlan ve kız kardeşleri gözüyle bakabilir. Bu sınıflandırma sisteminin bir örneğine çocukluk çağlarımızda rastlarız; çocuk anne ve babasının erkek olsun, kadın olsun her dostuna amca ya da teyze der. Hristiyanların mecazi anlamda Apollon’da erkek, İsa’da kız kardeşler olarak nitelendirilir. Bu durum aynı şekilde bir toteme mensup toplulukların çoğunda vardır. Westermarck “İnsan Evliliğinin Tarihçesi” adlı kitabında

sınıflandırıcı akrabalık isimlerinin grup evliliği döneminin kalıntısı olduğunu ileri sürer⁹².

Görüldüğü üzere totem sistemi etik sınırları ve kabiledaki sosyal yaşamı düzenleyen olayların temelini oluşturmuştur. Bu sebeple totemistik sistem psikanalizin ilgi alanına girer. Kabilenin yasaları gereğince bireyin annesi ya da babası olabilecek kişileri anne, baba olarak görmesi etik yasalara olan bağlılığın bir sonucudur. Gılgamış Destanı'nda Gılgamış'ın annesi olan Tanrıça Ninsun'u Enkidu kendi annesi yerine koyar.

I.tablet 20. sütun 260. Satırda yer alan Enkidu'nun geleceğini müjdeleyen rüyayı yorumlayan Tanrıça Ninsun şöyle der:

(20) 260 Sanki karınmış [gibi] okşadığın
Ve senden ayırt etmeden davrandığımı
[Nac]ak⁹³,
Sana güçlü bir arkadaş
Yardıma koşan bir dost [olacak]⁹⁴

21. Tabu

Tabu sözcüğü iki karşıt anlamı içermekte, birincisi kutsal, kutsanmış, ikincisi netameli, tehlikeli, yasak, temiz olmayan anlamına gelir. "Tabunun incelenmesi, tabunun altında yatan bu çift yönlü nefret ve sevgi (karşıt değerlilik) hareketini en açık bir biçimde gösterecektir. Tabu, "bir yandan kutsal, kutsanmış, öte yandan endişe veren, tehlikeli, yasak, kirli olan, hem çekici hem de kendisinden korkulan, "bilinçdışının çok güçlü bir eğilimle kendisine doğru itildiği yasaklanmış bir edinimdir.⁹⁵" Tabu kısıtlamaları, dinsel ve etik kısıtlamalarından daha farklıdır. Bu yasaklar bir tanrının buyruğundan kaynaklanmaz, kendilerinden vardır. Etik yasaklardan ayrıldıkları nokta, genel olarak kaçınmaları zorunlu görüp, bu zorunluluğu belli nedenlere dayandıran bir sistem kapsamında yer almamalıdır. Hiçbir

⁹² Sigmund Freud, Totem ve Tabu, İstanbul 2020, s.27...40.

⁹³ Burada sözü edilen "nacak" Enkidu'dur.

⁹⁴ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020, s.81.

⁹⁵ Enriquez Eugene, Sürüden Devlete, İstanbul 2004, s. 45-46.

neden içermeyen tabu yasaklarının kaynağı belli değildir; diğer bireylerin anlamakta zorlandığı bu yasaklar bu tabu yasağının egemenliği altında olan bireyler için çok doğal görülür. Wundt, ‘‘Toplum Psikolojisi’’ isimli kitabında tabuları insanlığın yazıya geçmemiş en eski kodeksi (yasalar topluluğu) olarak tanımlar. Freud, tabuların tanrılardan bile daha eski olduğunu ve varlığının dinlerin oluşumundan daha eski zamanlara kadar uzanacağını ileri sürer. Tabuları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Kişi ya da nesnedeki gizemsel gücün sağladığı doğal tabu.
2. Yine o gizemsel güçten kaynaklanan a)edimsel ya da b)bir rahip, bir reis ya da diğer bir kişi tarafından aktarılan dolaylı tabu ve son olarak diğer ikisi arasında yer alan her ikisini de kendisinde barındıran tabular olmak üzere birbirinden değişik tabular vardır.

Tabu sözcüğüne diğer ritüel sınırlamalar için de başvurulur, ama daha çok dinsel yasak olarak nitelendirilecek her şey de tabu kapsamına girmez. Tabuyla güdülen amaçlar çeşitlidir⁹⁶.

Destanın 4. Tabletinin bu dizelerinde Enlil’in tapınağına adak adanan bir kapıdan söz edilir. Ulu bir ağaçtan yapılmış olan bu kapı adak ritüelinde bir fetiş sembolüdür. Bu tabletin ilerleyen satırlarında Enkidu ulu ağaca zarar verir.

30’[Gözlerini]
[Kapı’ya (?) doğru] kaldırarak
Kapıyla k[onu]şuyordu Enkidu
[Bir insanla (?) konuşur gibi:
‘‘Ey kapı, sen ki ulu ağaçtan (yapıldın)
Bel[leğin] yok,
40’ Bulacağım diye keresteni
İki yüz kilometre (yol yürüdüm)de
Eriştim sedirlerin en yükseğine !
(Burada altı satır ağaçtan övgü ile söz ediyor.)

⁹⁶ Sigmund Freud, Totem ve Tabu, İstanbul 2020, s.53-70.

45' Seni yaptıktan (sonra)
Nippu'a [Enlil (?) Tapınağı'n]a taşıdım!
Ey kapı, bilseydim eğer
Senden böyle
Bir iyil[ik göreceğimi]
Baltamla paramparça ederdim seni
Ve [senin] par[çalarından (?)]
Bir sal yapardım!

Aynı tabletin II. sütununda Enkidu ağaca beddualar etmeye devam eder. Bir tanrı tarafından lanetlenmesini diler. Kapının üzerinden adının silinmesini diler. Geleneğe göre kapının üzerine bağışlayanın adı yazılır. Bu dönemden kalan adak adanmış her nesne üzerinde adayanın adı yazılmıştır. Destanın devamında Gılgamış bu sözlerinden dolayı Enkidu'ya kızar ve ağlar.

15' Gılgamış açtı ağzını, söze başladı
Ve şöyle dedi Enkidu'ya
'Uz[ak görü]şlü ve
Sağduyulu [dost]um,
Düşüncesizce [konuştun!]
[Ni]çin yüreğinden döküldü
Böylesine saçma sözler?

Gılgamış, dostu Enkidu için ağlar ve onun adına tanrıya yakarır. Ulu ağaçtan yapılan kapıya zarar veren Enkidu destanın ilerleyen bölümünde hastalanır ve hayatını kaybeder. Ulu ağaçtan yapılan kapı destanda uğur getireceğine inanılan bir fetiştir. Fetişe zarar veren Enkidu otomatik olarak cezalandırılır. Enkidu'yu cezalandıran diğer totemdaşlar değil tanrılardır. Fetişe zarar vermenin ardından hemen uygulanan ceza sistemi bir tabu olduğu anlamına gelir.

22. Gılgamış Destanı'nda Kutsal Kadınlar: Mabet Fahişeleri

Sümerlilerde kadının toplumdaki yerini İstanbul Arkeoloji Müzelerinde 33 yıl süren ve 74 bin tableti kapsayan çalışması ile Muazzez İlmiye Çığ ortaya koyar.

Sümerlilerde aile ataerkil bir yapıya sahiptir. Bir Sümer atasözü ‘‘Gönlünün seçtiği kadını al, istediğin çocuğu yetiştir.’’ bu durumu destekler niteliktedir. Evliliklerde seçim hakkının erkekte olduğu görülür. Buna karşın kadına da birçok hak tanınmış, kadına değer verilmiştir. Bazı Sümer atasözleri bu durumu açıklar niteliktedir: ‘‘Bir kadınla evlenen adam gücüne güç katar, baharatın hiçbir bir kadın kadar tatlı kokamaz, annene böbürlenerek konuşma ki senden nefret etmesin.’’.

Erkekler yalnızca bir kadınla evlenir. Eğer evlendiği kadının çocuğu olmazsa karısının izni ile başka bir kadın ile evlenebilir. Erkek bu durumda ilk karısı ölünceye ya da kendi isteği ile ayrılincaya kadar ona bakmak ile yükümlüdür. İkinci kadın birinciye her türlü saygıyı göstermek zorundadır. Aksi halde birinci kadın, ikinci kadını evden atabilir. Muazzez İlmiye Çığ İbrahim Peygamber’in cariyesi Hacer erkek evlat sahibi olunca şımarınca karısı Sara’nın onu çöle attırmasını bu Sümer geleneğine dayandırır.

Evlilikler karşılıklı antlaşma ya da mahkeme kararı ile yapılır. Eğer arada yazılı bir antlaşma yoksa boşanma halinde kadın tazminat alamaz. Boşanmalarda erkek haksız ise kadına tazminat verme mecburiyetindedir. Kadın haksız olduğu halde tazminat vermek istemeyen kocasına dava açabilir. Samilerde olduğu gibi Sümerlerde başlık parası yoktur, damat yalnızca düğün harcamalarını yapmakla sorumludur. Aile bireyleri arasında saygı ve sevgi ön plandadır. Sosyal düzenin koruyucusu olarak kabul edilen Tanrıça Nanşe, karılarına eziyet eden kocalara, annelerine kötü davranan çocuklara, çocuklarına haksızlık eden anne babalara karşı öfke duyar ve onları cezalandırır. Krallar yazıtlarında ‘‘Benim zamanımda çocuk annesine karşı gelmedi, anne çocuğunu azarlamadı, dullar ve yetimler korundu’’ şeklinde övünmüştür.

Sümer kanunlarında çocuk ve kadın hakları ile ilgili maddeler vardır. Fakat bu kanun metinlerini içeren tabletler çok kırık olduğu için açıkça okunamaz. İlk olarak Urukagina adlı Lagaş şehir beyliği kralının yaptığı vergi reformunda (İÖ 2300) çalışan kadınların erkeklerle aynı ücreti almaları zorunlu olmuştur. Daha önce kadınlar erkeklerin yarısı kadar ücret almaktaydı. Bu reform metninde yazan bir diğer kadın haklarını koruyan madde ise dul ve yetim kadınların zenginlere ezdirilmeyeceği yönündedir. Bu reform tarihin ilk kadın hakları belgesi olarak kabul edilir. Samilerin karışması ile Sümerlilerde kadına verilen önem azalır.

Mabetlerde çalışan kadınlar yirmiye yakın sınıfa ayrılır. Bunların başında mabet fahişeliği gelir. Sümerliler mabet fahişelerine kötü gözle bakmazlar. Yalnız diğer kadınlardan ayrılmaları için başlarını örtmeleri gerekir. Mabet fahişelerine uygulanan bu baş örtme geleneği daha sonra Orta Asur döneminde bir Asur kralının getirdiği bir kanunla dul ve evli kadınlar için de uygulanmıştır. Buna karşın kızlar, köleler ve sokak fahişelerinin örtünmesi yasaklanmıştır. Bu kutsal fahişeliğin Ortadoğu’da İsa Peygamber’in doğumuna kadar sürdüğünü Tevrat’taki bazı bölümler ortaya koyar. Bu mabetlerde kadınlarla birlikte eşcinsel insanlarda bulunur.⁹⁷

Gılgamış Destanı’nda da kadına övgü vardır. Gılgamış’ın annesi Ninsun her şeyi bilen olarak anılır. Gılgamış annesine hürmet gösterir onun düşüncelerini dikkate alır, zekasına ve sağduyusuna güvenir, rüyalarını annesine yorumlatır.

Üçüncü Tablet I. Sütun 15.Satır

Hadi dostum, gidelim

Yüce- Saray’a,

Ulu Kraliçe

Ninsuna’yı bulmaya

Gidilecek güvenli yolu

Söyleyecektir bize

Her şeyi bilen

Bilgi ve zeki Ninsuna⁹⁸

Fuhuş tarihin en eski çağlarından beri neredeyse her toplumda var olmuştur. Bu ticareti cinsel ilişkiyi gerçekleştirenler hemen hemen tüm kültürlerde toplumun dışına itilmiştir. Freud, fahişelerin biyolojik açıdan eksik bireyler olduğunu düşünür. Ona göre Oedipus kompleksini yenememeleri onların fahişe olmasına sebep olmuştur. Toplumdaki encest tabusu onları babaları ile birlikte olmaktan alıkoymuştur. Bu sebeple birçok kişi ile birlikte olurlar fakat bu boşluğu hiçbir zaman dolduramazlar. Freud, fahişeleri etik değerlerin dışında canlılar olarak değerlendirir. Ona göre fahişelik patolojik bir olgudur dolayısıyla tedavi gerektirir. Günümüz

⁹⁷ Muazzez İlmiye Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler 2*, İstanbul 2020, s.160-169.

⁹⁸ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020,s.93.

psikiyatristlerinin çoğunluğu Freud'un bu görüşlerini son derece ön yargılı bulur. Freud'un bu görüşlerini ileri sürerken ekonomik etkenleri, sosyolojik yapıyı dikkate almadığını düşünürler. Gılgamış Destanı'nda mabet rahibelerine (fahişelere) övgü vardır. Bekaretin önemli olduğu bir toplum yapısında aynı zamanda fahişeliğin kutsanması bir ambivalans içerir.

I. Tablet III. Sütun 110. Satır

Gılgamış [aşk tapınağından bir Yosma'yı]⁹⁹

Katacak yanına

Ve sen onunla birlikte

[Gideceksin ava]

23. Sayı Sembolizmi

Willi Hartner "Matematiksel ruh, kendisini insanların yaşadığı ya da eski yaşamlara ait maddi izlerin bulunduğu her yerde ortaya koyan başlangıçsal insani öge" olarak açıklar sayı sistemi ve sembolizmini. Schimmel, Willi Hartner'ın bu argümanını destekleyerek saymasını ve matematiksel ilişkilere dair hiçbir şey bilmeyen daha çok matematiksel güdeleri ile çalışmalarını ortaya koyan Taş Çağı sanatçısını örnek gösterir. Schimmel, "Sayıların Gizemi" isimli yapıtında farklı kültürlerin sayıları yorumlama konusunda şaşırtıcı bir benzerlik gösterdiğini öne sürer. Ona göre sayıların büyüğü bir yanı yoktur fakat ilk uygarlıklarda olduğu gibi sayıların çevrelerinde bir manyetik güç alanı olması gibi bir özelliği de vardır.

Pisagor tek sayılar ile çift sayılar arasındaki ilişkiyi ortaya koyar ve sayıların düzeni ile seslerin frekansı arasındaki ilişkiyi keşfeder. Tek ve çift sayılar arasındaki karşıtlıkla ifade edilen bir ve çok arasındaki karşıtlık daha sonra, özellikle gizemcilikte, bölünmemiş mutlak birliğin hedefi olarak gösterilir. Bu yaklaşımla birlikte özellikle tek sayılar popüler inançla ve teolojik spekülasyonlarda önemli rol oynar. Platon'a göre, bütün çift sayıların kötü kaderidir. Vergilius: "Tanrı tek sayı ile hoşnut oldu." der. Shakespeare, "Tek sayılarda tanrısallık vardır." görüşünü savunur. Tek sayılara duyulan bu inanç, tek sayılı bir zamanda yinelenen ayinlerden,

⁹⁹ Jean Bottero bu bölümden itibaren sözü edilen kişinin Akadçada fahişe manasına geldiğini öne sürer.

dualardan, sihirlerden oluşan bir geleneğin oluşmasına yol açar. Büyü ayinleri 3 ya da 7 defa yapılır ve bir dua üç defa yinelenir ya da üç defa amin denir. İlk dönemlerde hekimler, büyücüler hastalara tek sayıda hap verirler. Büyü düğümlerinin tek sayıda bağlanma zorunluluğu vardır. Cadılık ve kara büyü yapıldığı esnada tek sayıda kişinin bulunması gerekir. Bugün Avrupa’da hala tek sayıda çiçek yollama geleneği devam eder. Talmud tek sayıların kullanılması için çok defa örnek verir ve çift sayılardan kaçınılmasını tavsiye eder. İslam dininde de tek sayıların özellikle de üç sayısının kutsallığına dair bir inanç vardır, bir tespihte üç adet otuz üç sayıda boncuk bulunur. Kuran-ı Kerim üç kere öpülür ve başa konur¹⁰⁰.

23.1. 7 Rakamı

Mitolojinin hakim olduğu dönemde bireyler çevreyi ve kendilerini anlamlandırmaya çalışır ve bunun neticesinde doğaya yönelirler. Bu anlamlandırma çabası sayıların olduğu bir inanç sisteminin doğmasına sebep olur. Bazı sayıların olayları etkilediği inancı neredeyse bütün kültürlerde vardır. Bu inanç sistemi içine girmiş kutsal olarak kabul edilen sayılardan biri yedi rakamıdır. Hemen bütün kültürler de kutsallığa dair bir inanç vardır, yalnızca Yakın Doğu’da ‘‘yedi’’ rakamının kutsal olduğu inancı yoktur. Sümer uygarlığında da yedi rakamının kutsallığına inanılır. İnşa edilen ibadethanelerin yedi kapısı vardır. Bu ibadethaneler açıldıktan sonra yedi adak kurban kesilir.

Schimmel ‘‘Sayıların Gizemi’’ isimli yapıtında yedi rakamını açıklarken ‘‘bilgeliliğin sütunları’’ ifadesini kullanır. Ona göre yedi rakamı hava, su, toprak ve ateşi çevreleyen manevi unsurlar ateş: istenç, hava: zekâ, su: duygular, toprak: ahlak ;bunlarla birlikte aktif zekâ, işbirliği gücü ve pasif bilinçaltını barındırır. Endilüslü hekim, hukukçu ve filozof İbn Tufeyl , ‘‘yedi’’ rakamının bilgeliği çağrıştırdığına inanır. ‘‘Hay bin Yakzan Philosopohus Autodidactus isimli eserinde medeniyetten uzak bir ortamda büyüyen kahraman yedi yıl geçtikten sonra ahlaki olgunluğa erişir. Mısır mitolojisinde bu sayı ölümsüzlük ile ilişkilendirilir. Doğum- yaşam -ölüm – yeniden doğuşu anlatan ‘‘hayat ağacı’’ da yedi dalla sembolize edilir. Ölümsüzlük arayışında olan Gılgamış’ın bu uğurda çıktığı yolculukta 7 rakamı sıklıkla karşısına çıkar. Gılgamış’ın uyanma

¹⁰⁰ Annemarie Schimmel, Sayıların Gizemi, İstanbul 2000, s.24-25.

deneyimi yaşadığı, bilgelik kazandığı, nevrozlarından arındığı yolculuğu esnasında yedi rakamının sıklıkla geçtiği görülür. Destanda “yedi” rakamı bilgelikle ilişkilendirildiği ve özellikle yedinci günün uğuruna inanıldığı görülür. Gılgamış Destanı’nda 7 rakamının geçtiği bazı bölümler:

I.tablet I. sütun 15. satır

“15 Çıkıp Uruk’u çevreleyen sura

Dolaş üzerinde

Bir göz at temellerine

Seyreyle nasıl örülmüş olduğunu:

Pişirilmiş tuğladan yapılmamış mıydı (bunlar)

Ve yedi bilgenin (yedisi birden)”¹⁰¹

VI. tablet I.sütun 100. satır

100 Uruk ülkesi[nde]

Yedi yıl k[ıtlık] (olacak)!¹⁰²

XI.tablet I. sütun 60, 125.satırları¹⁰³

60 Alt ve üst güverteleri

Yedi (bölmeye) ayırdım.

125 Altı gün ve yedi gece boyunca

Yeryüzünü kasıp kavurdu

Boralar, şiddetli yağmurlar,

Kasırgalar ve tufan

Yedinci gün ağarınca

145 Yedinci gün

Bir güvercin salıverdim.

155 Her bir yana

Yedi şarap küpü yerleştirdim.

23.2. 3 Rakamı

¹⁰¹ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020,s.64.

¹⁰² Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020,s.130.

¹⁰³ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı*, İstanbul 2020,s. 192-197.

Üçlemenin yeni bir bütünleşmeye yol açtığı düşüncesi Prof. Dr. Ludwig Paneth tarafından ileri sürülür. Sözgelimi, anne ve baba çocuğun gelmesi ile bütünleşilir, aile olunur. Üç rakamının gizemi on altı yüzyılın ünlü Fransız düşünürü Du Barts'in şiirinde ifade edilir:

Teklerin en eskisi, Tanrıya yakışan sayı
Cennetin en sevgili sayısı ki merkezdedir
Her iki uçtan da eşit uzaklıktadır.
Başı sonu ve ortası olan iltir¹⁰⁴.

Çok eski zamanlardan beri düşünürler 3 rakamına özel göndermelerde bulunurlar. Bir rakamının çokluğa açılımını açıklamaya çalışırlar. Lao-tzu şöyle der: "Tao birliği oluşturur, birlik ikiliği, ikilik üçlüğü ve üçlük her şeyi oluşturur.". Pisagorcular da benzer şekilde uygun olmayan birliğin dünyayı yaratmak üzere iki karşıt güce ve sonra da yaşamı oluşturacak üç birliğe bölündüğünü varsayarlar. Üçün dinler tarihinde de önemli bir rolü vardır. Bu durum üçlemeli tanrıların oluşumuna yol açar. Sümer tanrıları Anu, Enlil ve Ea göğe, havaya ve yere karşılık gelir. Babil'de Sin (ay), Şamaş (güneş) ve İştâr (Venüs) astral üçlemesine tapılır bu en yüksek üçlemeye dört gezegensel tanrı daha eklendiğinde kutsal "yedi"ye ulaşılır. Yunan tanrıçası Hekate 3 farklı özellikte gözükür: Göklerde Selene veya Luna, ay ve yeryüzünde Diana ve ölümler diyarında Hekate. Benzer şekilde Hristiyan geleneğinde Meryem ilahilerde sırayla anne, bakire ve kraliçeden söz edilir. Dinsel binalar da çoğu kez üç parçalıdır sözgelimi Yahudi tapınakları, daha sonra Hristiyan mimarlar tarafından bu gelenek devam ettirilmiştir.

Platon'dan beri ideal, iyi, doğru ve güzelin bileşkesi olarak ele alınır. Augustine ise var olma, tanıma ve isteme kategorilerini kurar. Aynı şekilde Hint Chandogya Upanişad da işitme, anlama ve bilgi gibi çeşitli üçlüklerden söz eder ve daha sonraki Upanişadlar'da¹⁰⁵ ilahi bir varlığın kemale erişini açıklayan 3 temel değer sat, chit, ve anandadır (var olma, düşünme ve saadet).

¹⁰⁴ Annemarie Schimmel, Sayıların Gizemi, İstanbul 2000, s.69.

¹⁰⁵ Hinduizm felsefesini açıklayan mistik yapıdaki kutsal kitaptır.

Zahar'ın öğretisine göre dünyanın 3'ten yani atalar olarak kabul edilen İbrahim, İshak ve Yakup'ta dışa vuran bilgelik, akıl ve algılamadan yaratılmıştır. Maniheizm'de ise 3 yol vardır, Kutsal Kase Tapınağı'nın 3 kapısı bulunur bunlar: doğru inanç, iffet ve alçakgönüllülüktür. Hayatın üç niteliğine dair en çarpıcı geleneklerden biri ise El Farabi'nin (ö. 1950) öyküsünden hareketle Rückert tarafından şiir biçiminde yeniden anlatılmıştır. İslam filozofu ve müzik kuramcısı Farabi'nin udunu 3 farklı akortla çaldığı söylenir. Birinci akort dinleyenleri güldürür, ikinci akort dinleyenleri ağlatır ve üçüncü akort dinleyenleri uyutur.

Birçok gelenekte üç rakamı görülür. Örneğin, 3 çatallı mızrak ve üçlü yıldırım antikitenin tanrıları için büyüklük niteliğindedir. Mükemmellik ve büyüklük sayısı olarak 3 Eski Yunan ve Roma'da kurban ayinlerinde rol oynar. Özel günlerde tanrılara domuz, koyun ve öküz ya da domuz, geyik ve koç olmak üzere 3 hayvan sunulur. Tevrat'ta Tanrı'nın İbrahim'den her biri 3 yaşında 3 hayvan inek, keçi ve koç istemesi de aynı fikrin ortaya çıkışıdır. Yunus balinanın karnında 3 gün geçirmiştir, Mısır'a çöken karanlık üç gün sürmüştür. Adem'in ve Nuh'un üç oğlu vardır. İsa, yol, gerçeklik ve yaşam olmak üzere üç rolünden söz eder. Ayrıca dinsel yapıların üç parçalı olduğu görülür. Yahudi tapınakları üç parçalıdır daha sonra Hristiyan mimarlar aynı geleneği devam ettirmiştir. Kiliselerin uzun ve dar orta kısımları, haç şeklindeki kiliselerin iki kanadı ve yarım daire şeklinde çıkıntılı kısım olmak üzere üç parçaları vardır¹⁰⁶. Gılgamış Destanı'nda 3 rakamının geçtiği bazı bölümler:

I. Tablet 45. Sütun 140. Satır

Ve yola koyuldular

(Ve) üç günün sonunda

Vardılar belli yere

IV. Tablet I. Sütun I. Satır

Üç günün sonunda

... 'dunu [Da]ğı'na eriştiler.

IV. Tablet I. Sütun 45. Satır

¹⁰⁶ Annemarie Schimmel, Sayıların Gizemi, İstanbul 2000, s.70-75.

[Üç günün sonunda]

[Dağı'na eriştiler.

IV. Tablet III. Sütun 5. Satır

[Üç günün sonunda]

[Dağı'na eriştiler.]

Destanın IV. Tabletinin III. Sütununda üç yerde daha yukarıdaki dizeler aynı şekilde yinelenmiştir. Üç rakamı psikolojide ve Schopenhauer felsefesinde zaman mekan ve içindeki fenomenler bağlamında değerlendirilir. Zaman, mekan ve nedensellik üçlemesinde değerlendirildiği vakit yolculukların üç gün sürmesi anlam kazanır.

24. Sedir Ormanı

“Orman” Gılgamış Destanı'nda Enkidu'nun evi, ehlileştiği yer olarak karşımıza çıkar. Sonraki bölümlerde Enkidu ve Gılgamış'ın kahramanlıklarına ev sahipliği yapar. Sedir ormanına giren Enkidu ve Gılgamış burada Humbaba'yı öldürürler ve zaferle Uruk'a dönerler. Bruno Bettelheim masallarda, destanlarda yer alan ormanı kişinin iç dünyasının karanlığı ile yüzleştiği ve kendisi ile ilgili önemli kararlar aldığı bir yer olarak açıklar. Destanda toplumsal normlardan uzak kalan Enkidu'nun ehlileşip Uruk şehrine gitme kararı aldığı yer ormandır.

25. Hatalı Eylemler

İlk anlatılardan beri şu biçimsel kurgu kullanılmıştır: Kahraman daima kayıp bir nesneyi bulmak ümidiyle yola çıkar. Bu nesnenin bulunması için verilen mücadele edebi eseri doğurur. Utanapişti, Gılgamış'a sonsuz hayat için yaratılmadığını ispatlar. Gılgamış'ın içini büyük bir mutsuzluk kaplar. Utanapişti'nin karısı onun bu haline, çektiği zahmetlere çok üzülür. Gılgamış'a gençlik bitkisinden bahsederler. Bu bitkinin kökleri tere dikenine benzer dikenleri ise böğürtlen çalısı gibidir. Onu ele geçiren sonsuz bir hayat elde edemez fakat çok uzun yaşar. Gılgamış bitkiyi elde eder ve Uruk'a doğru yol alır. Yolculuk esnasında bitkiyi kaybeder.

Destanın 11. Tabletinin 285. sütunu bu hadiseyi anlatır.

İki yüz kilometre yürüdükten sonra
Azık yediler
Bir üç yüz metre (daha) yürüyüp
Konakladılar.
Ama serin bir gölet
Gören Gılgamış
Atladı suya
Ve bitkinin kokusunu alan
Bir yılan
[Giz]lice çıktı (yuvasından)
Ve bitkiyi kapar kapmaz
Deri değiştirdi.
Bunun [üzerine] Gılgamış
Oturup ağladı
Yanaklarından akıyordu gözyaşları.
[Tutup] Kayıkçı-Urşanabi'nin [elinden (?)]
Şöyle (dedi) ona:
‘‘Kim [için]
Yoruldu kollarım?
Kimin uğruna kanadı kalbim?
Bir iyiliğim
Dokunmadı kendime
Toprağın aslanına
Kaptırdım bitkiyi.

Freud ‘‘Her şeyi her şeye bağlayan bağlar sayesinde, (küçüğü büyüğe bağlayan) büyük problemleri inceleme yolu bulabiliriz’’¹⁰⁷ der. Freud, aşırı heyecan, yorgunluk, dikkat kayması, başka bir işle meşgul olunan durumlarda hatalı eylemlerin meydana geldiğini öne sürer. Bu tezini bir şeye dikkatimizi yoğunlaştırmaya çalıştığımız zaman hata yapmamızı buna karşın özel bir dikkat göstermediğimiz zaman daha başarılı olmamızı hatırlatarak destekler. Bu tezden şu sonucu çıkarabiliriz heyecan hatalı

¹⁰⁷Sigmund Freud, Psikanalize Giriş Hatalı Eylemler, İzmir 2020, s.22.

eylem meydana getirir. Lapsusun¹⁰⁸ oluşumunda da hastalık, yorgunluk, dolaşım sistemi bozukluğunun etkisi olduğunu düşünür.

Gılgamış'ın ölümsüzlüğü elde edebilmek için çok yol alır. Dağlar, denizler, ülkeler aşar. Bu yolculukta çok yorulduğu destanın on birinci tabletinin birinci sütununun 260. Satırında belirtilir.

(O sırada) karısı

Şöyle dedi uzaktaki- Utanapişti'ye:

“Gılgamış yorgun argın

Buraya kadar geldi.”

Gılgamış'ın ölümsüzlüğü elde etmek uğruna kendisini nasıl harap ettiği destanın on birinci tabletinin birinci sütununun 240. Satırında şöyle açıklanır:

(Gılgamış için)

“Karmakarışık saçları yüzünden

Yakışıklı olduğu fark edilmiyor.

Sırtındaki hayvan postu

Vücudunun güzelliğini göstermiyor.

Düş önüne de

Yıkanmaya götür onu!

(Bu) karmakarışık saçlarını

Bir güzel yıkasın.”

Bu bağlamda aşırı yorgunluk, heyecan yaşayan Gılgamış'ın ölümsüzlük otunu denize düşürür böyle bir vakada aşırı yorgunluk ve heyecanın hatalı eylem meydana getirdiği öne sürülebilir.

¹⁰⁸ Yazarken ya da konuşurken yapılan istemsiz hata.

SONUÇ

Bilinen en eski edebi metin olan Gılgamış Destanı kullanılan dilin sanatsallığı, konusunun seçkinliği ve evrenselliği ile her çağdan insanın kendinden bir parça bulmasını sağlamıştır. Tür olarak destan olmasının yanı sıra pek çok mitolojik arketipsel unsuru barındırır. Kahraman merkezci (heroic) bir destandır.

Destanın tamamı yaklaşık olarak üç bin dizedir fakat bugün üçte ikisinden daha az bir kısmı mevcuttur. Kalan parçalar metnin genelini anlamamız için yeterlidir. Bu kırık parçalar araştırmacılar tarafından uygun şekilde tamamlanmıştır. Destanın ilk olarak Babilcesi bulunur. Babiller Sümlerlilerin bu kahramana ait öykülerini bir araya getirerek bir bütün oluştururlar.

Psikanaliz, Sigmund Freud tarafından kurulmuştur. Psikolojik yöntem ve kuramları içinde barındırır. Bu kuram Freud'un ardılları tarafından geliştirilmiştir. Psikanalitik edebiyat kuramı sanatçının kimliği ve eserin ne olduğu konusu ile alakalı bir bakış açısı gelişmesini sağlar. Freud, edebi anlatıların daha iyi anlaşılabilmesi, karakterlerin analiz edilmesi için mitolojik anlatıları, destanları, masalları psikaliz ile incelemiştir. Kolektif yapının ürünleri ortak bir bilinçaltını ortaya koyar. Bu sebeple bu eserleri anlamak aynı zamanda toplumu anlamak demektir.

Gılgamış Destanı konu olarak bir ölüm anksiyetesini anlatır ve bize evrensel bir sırrı açıklar. Ölümsüzlük yalnızca tanrılara mahsustur. İnsanoğlu yaşadığı anın kıymetini bilmelidir.

Gılgamış'ın idealize edilmiş bir destan kahramanının aksine tüm nevrozları, anksiyeteleri ile gerçek bir insan olması psikanalitik edebiyat kuramı ile incelenmesi için çok önemli bir özellik olmuştur. Gılgamış Destanı'nı diğer destanlardan ayıran bir diğer unsur ise kahramanının rüyalarını ve bu rüyaların yorumlarını barındırmasıdır.

Rüyalar bilinçaltının bir yansımasıdır ve gerçekleşmemiş arzuların tatminidir görüşü Freud ve ardılları tarafından öne sürülmüştür. Gılgamış Destanı'nda rüyaların yer alması bize kahramanının dürtülerini, bastırılmış duygu ve arzularını daha iyi analiz edebilme imkânı sunar. Gılgamış'ın gördüğü rüyalar incelendiği vakit gerçekleşmemiş

arzularının tatmini olduğu ortaya çıkar. Rüyalar latent bir özellik taşır. Rüyalar bilindişından kaynaklanır, kavramlar yerine semboller kullanılır, yorumlanırken bu semboller açıklanmıştır, tanrısal bir güç tarafından gösterilir ve gelecekte haber verme zelliliğine sahiptir. Söz gelimi, destanın I. tabletinin 20.sütünün 260. satırında Gılgamış'ın rüyasında bir ‘‘nacak’’ gördüğü anlatılır. Burada sembolik bir anlatım vardır. Rüya latent bir özellik taşır. Rüyayı yorumlayan Tanrıça Ninsun rüyadaki sembolü açıklar, ‘‘nacak’’ olarak görülenin aslında Gılgamış'a gelecek olan güçlü erkek bir dost olduğunu söyler. Nacak, Freud'un sembol dilinde erkeklik organını sembolize eder.

Rüyaların tekrar tekrar anlatılması eski bir Mezopotamya geleneğini yansıtır. Bu anlatılar ritüellerde okunduğu için etkileyiciliği artırmak amacıyla zaman zaman tekrarlamalara gidilmiştir. Destanın genelinde metaforik bir zihniyet vardır. Her somut şeyde soyut bir karşılık aramışlardır.

Freud, anksiyetelerin zihinsel sorunların neredeyse tamamının sebebini bastırılmış cinsellik ile açıklar. Buna karşın diğer psikiyatristler bu görüşün çok dar olduğunu öne sürerler. Ölüm anksiyetesi üzerine çok değerli çalışmaları olan Irvın Yalom, zihinsel sorunların büyük bir kısmının bireyi ölüm anksiyetesine götürdüğünü savunur, hiçlikle ilgili anksiyeteler bile aslında ölüm anksiyetesidir hızla kendini somut bir şeye bağlar. Ölüm korkusu tıpkı parmak izi gibidir. Her birey kendi tarzında ölümden korkar. Ölüm anksiyetesi rüyalarda kendini gösterir. Ölümsüzlük arzusunun yansımalarını bireyin kişiliğinde de görebiliriz. Gılgamış'ın zengin olma, iktidar olma istekleri de aslında ölümsüzlüğü arzu etmesinden kaynaklanmaktadır.

Edebiyat tarihinin ilk büyük eseri olarak kabul edilen ve yaklaşık 4000 yıllık tarihe sahip olan Gılgamış Destanı aynı zamanda ölüm sorunsalına ait ilk yazılı metin olma zelliliği taşır. Gılgamış'ın destanın birinci tabletinden on ikinci tabletinde kadar geçirdiği değişim bir uyanma deneyimidir. Destanın ilk tabletlerinde psikonevrozları olan, iktidarında aşırı davranan Gılgamış bu bölümde dürtülerini kontrol edemeyen bir ocuk gibidir. Sedir Ormanı bölümünde ergenlik döneminde birey davranışları sergiler, kontrolsüz cesaret davranışları gösterir. Enkidu'nun ölümünden sonra yaşadığı uyanma deneyimi sonrası ise psikonevrozlarından arınmış olgun bir bireydir. Destanda bu değişim açıkça ortaya konulmuştur. 10. tabletin I. sütünün 40. satırında

Gılgamış'ın yolculuk esnasında karşılaştığı Tavernacı kadın akıllıca sorular sorarak Enkidu'nun kişisel alanına girer. Değişikliğin sebeplerini sorar.

Destan bir tekamül sürecini anlatır. Jung'ın yeniden doğuş biçimleri kuramı incelendiği vakit Gılgamış'ın geçirdiği dönüşüm çoğalma anlamında dönüşümdür.

Destanda Gılgamış bir tekamül sürecinin temsili iken Enkidu kültürlenme sürecinin sembolüdür. Gılgamış'ın ilk rüyasında bir göktaş sonrasınca nacak olarak görülen Enkidu daha sonra ilkel bir insan ve yosmanın ehlileştirmesi ile geleneksel denetimden ve toplumsal normlardan uzak bir insanken medeni bir birey halini alır.

Gılgamış'ın psikonevrozlarının sebebi incelendiği vakit Oedipus kompleksine ulaşılır. Freud, çözülemeyen Oedipus kompleksinin ileride pek çok nevroza sebep olacağını öne sürmüştür. Gılgamış'ın nevrozlarının sebebi çözülememiş Oedipus kompleksidir. Oedipus kompleksi simgesel bir komplekstir. Burada önemli olan babanın çocuğun hayatında olup olmaması değil babanın çocuğun hayatındaki sembolüdür. Baba kültürel yapının temsilcisidir. Gılgamış, destanın birinci tabletinde kültürel normların zıttı davranışlar sergiler, babanın ondaki sembolü olan güçlü erkek dostun varlığı ile bu davranışlarını azaltır.

Gılgamış özelinde Rollo May'in toplumsal cesaret olgusu üzerinde durulmuştur. Bu cesaret insanlarla iletişime geçme, yakınlık kurma cesareti olarak açıklar. Bu cesarete sahip bireyler anlamlı yakınlık kurma amacıyla kendilerini tehlikeye atarlar. Bu bağlamda Rollo May'in tehlike olarak bahsettiği şey bir kişi ile yakınlık kurduğumuzda onun psikolojimize olan etkisidir. Bir kişiyle yakınlık kurmadan önce bizde yaratacağı etkiyi bilmemiz mümkün değildir. Rollo May, her karşılaşmanın bizi bekleyen bilinmez bir yazgının habercisi olabileceği gibi, diğer kişiyi otantik biçimde tanımanın heyecan verici tadına doğru bir uyarıcı da olabileceğini söyler. May'e göre toplumsal cesaret beraberinde iki korkuyu getirir bunlar: ölüm korkusu ve yaşam korkusudur. Bu düalizte aslında her insanda var olan bağımlılık ve bağımsızlık çatışmasının bir sonucudur. Bilinmez bir kaderin habercisi olan karşılaşma destanda Gılgamış ve Enkidu'nun karşılaşmasıdır. Oedipus kompleksi yaşayan ve bir erkekle anlamlı bir yakınlık kurmak isteyen Gılgamış bu yakınlığı Enkidu ile kurar. Bu karşılaşma Gılgamış için hem bir gelişim hem de bir yıkım olur. Çünkü Gılgamış ve

Enkidu bu ilişkiyi tüm varlıkları ile kurarlar dolayısıyla bundan etkilenmeden çıkmaları mümkün olmaz. Gılgamış için bu karşılaşmanın gelişim olan kısmı uyanma deneyimi yaşaması ve bu deneyim sonunda bazı nevrozlarının ortadan kalkması olur. Enkidu için bu karşılaşmanın gelişim olan kısmı ise geleneksel denetimden ve toplumsal normlardan uzak efendisiz bir insanken ehlileşmesi, medenileşmesidir. Toplumsal cesaret gösterip Enkidu ile yakınlık kuran Gılgamış, Rolla May'in toplumsal cesaret devamında ölüm korkusunu getirir tezini gerçekleştirir nitelikte ileri düzeyde ölüm anksiyetesi yaşamıştır.

Gılgamış destanın ilk tabletlerinde kendi bedensel ve zihinsel benliğine aşırı hayranlık duyar ve başkalarının arzularını, hedeflerini umursamaz davranışlar sergiler. Dürtülerini kontrol etmekte zorlanır ve halkını rahatsız eden bir tavır takınır. Bunun üzerine halk Gılgamış'ı tanrılara şikayet eder. Enkidu'nun ölümü ile uyanma deneyimi yaşayan Gılgamış bu psikonevrozundan da arınmış halde uyanır.

Totemistik sistemin psikanalizin ilgi alanına giren yönü totemizm ve dışevlilik arasındaki ilişkidir. Totem sistemi etik kuralları ve kabiledaki sosyal yaşamı düzenleyen olayların temelini oluşturur. Kabilenin totem yasaları sonucunda kişi anne ya da babası olabilecek olgunluktaki kişileri anne, baba olarak görür. Westermarck sınıflandırıcı akrabalık isimlerinin totemizmin etkisi olduğunu söylemiştir. Enkidu'nun Gılgamış'ın annesini "anne" olarak kabul etmesinin sebebi budur.

İnsan ve nesne arasında büyümlü bir ilişkiyi içeren fetişizm psikanalistlerin ilgi odağında olmuştur. Fetişizmde, fetiş olarak kabul edilen nesneye insani özellikler ya da büyümlü bir anlam yüklenmiştir. Destanda fetiş olarak adlandırılan tütsü ve kutsal kapı majik bir özellik taşıyan nesnelerdir. Destanda fetiş olarak görülen obje kolektifin büyümlü olarak algıladığı bir nesnedir . Bu nesne somuttur fakat zamanla toplum ve nesne arasında özel bir bağ oluşmuştur. Bu içerisinde kutsal ruhun olduğuna inanılan bu objelerin iyi şans getireceğine dair inanç vardır. Bu nesnelere zarar verenler nesnenin kutsal ruhu tarafından cezalandırılır.

Gılgamış Destanı'nda kutsal kadınlar mabet fahişeleri yer alır. Destanda bu fahişelere övgü vardır. Freud, fahişelerin biyolojik açıdan eksik bireyler olduğunu

düşünür. Oedipus kompleksini aşamamaları fahişe olmalarına sebep olmuştur. Toplumdaki ensest tabusu sebebiyle babaları ile cinsel birliktelik kurmaktan kaçınmışlardır. Bu nedenle pek çok kişi ile cinsel birliktelik yaşarlar fakat hiçbir zaman bu kompleksi ortadan kaldıracak olan boşluğu dolduramazlar. Ona göre fahişeler etik değerlerin dışında yaşayan canlılardır. Fahişelik patolojik bir olgudur dolayısıyla tedavi gerektirir. Bekaretin tabu olduğu bir toplum yapısında fahişeliğin bu denli kutsanması bir ambivalans içerir.

Arketip kavramına psikolojik açıdan bakıldığı vakit bireylerin düşünceleri, davranışları, hisleri yalnızca kendi bilinçdışının ürünü değildir. Kolektif yapının oluşturduğu bilinçdışında var olan davranışlar, düşünceler ve duygular ile şekillenir. Bir toplum olumlu arketip sembolleri toplumu medenileştirir. Toplum olumlu arketipsel unsurlarını yitirdiği vakit kültürel değerlerde ve özgün toplum yapısında çölleşme görülür. Destanda anne arketipi dikkat çeker. Destanda “her şeyi bilen ana” olarak yer alan Tanrıça Ninsun sonsuz evrensel anne arketipinin yansımasıdır.

Mitolojinin hakim olduğu dönemde bireyler çevreyi, olayları anlamlandırmaya çalışır ve bunun neticesinde doğaya yönelirler. Bu anlamlandırma çabası büyümlü sayıların da bulunduğu bir inanç sistemi doğmasını sağlar. Sümerlerde 7 rakamının kutsallığına dair bir inanç vardır. Yedi rakamının bilgeliği çağrıştırdığına inanılır. Doğum- yaşam – ölüm ve yeniden doğuşu anlatan yaşam ağacı yedi dalla sembolize edilir. Gılgamış’ın doğumunu, yaşamını, ölüm anksiyetesini ve onun tüm psikonevrozlarından arınıp yeniden doğmasını sağlayan yolculuğu anlatan bölümlerde 7 rakamı sıklıkla geçer.

Destanda üç rakamı sıklıkla geçer özellikle yolculuklar üç gün sürer. Üç rakamı psikolojide ve Schopenhauer felsefesinde zaman, mekan ve içindeki fenomenler bağlamında değerlendirilir. Zaman, mekân ve nedensellik üçlemesinde değerlendirildiği zaman yolculukların üç gün sürmesi anlam kazanır.

“Orman” Gılgamış Destanı’nda Enkidu’nun evi, ehlileştiği yer olarak karşımıza çıkar. Sonraki bölümlerde Enkidu ve Gılgamış’ın kahramanlıklarına ev sahipliği yapar. Sedir ormanına giren Enkidu ve Gılgamış burada Humbaba’yı öldürürler ve zaferle Uruk’a dönerler. Bruno Bettelheim masallarda, destanlarda yer alan ormanı

kişinin iç dünyasının karanlığı ile yüzleştiği ve kendisi ile ilgili önemli kararlar aldığı bir yer olarak açıklar. Destanda toplumsal normlardan uzak kalan Enkidu'nun ehlileşip Uruk şehrine gitme kararı aldığı yer ormandır.

Destan, daha sonra hep birlikte anılacak olan ölüm-uyku metaforuna da öncülük eder. Sonrasında birçok mitolojik ve dini metinde ölüm- uyku kavramları bir arada kullanılmıştır. Bu eğretileninin sebebi Gılgamış'ın ölüm anksiyetesinden doğan bir ölüm inkarıdır.

Kadercilik ilahi bir güç tarafından önceden belirlendiğine ve insanoğlunun çaba harcayarak değiştirebilmesinin mümkün olmadığına inanılan bir düşüncedir. Destanda kadere imanın prototipi vardır. Bu satırlar bize insanoğlunun ölüm karşısında acılarını hafifletmek amacıyla takındığı kaderci yaklaşımında prototipini gösterir. Bu yaklaşım bireyin acı veren olaylarla başa çıkmasını kolaylaştırmıştır. İnsanoğlu kadere imanı travmatik olaylara karşı bir savunma stratejisi olarak görmüştür. Bunun ilk örneğini Gılgamış Destanı'nda okuruz.

Freud, aşırı heyecan, yorgunluk, dikkat kayması, başka bir işle meşgul olunan durumlarda hatalı eylemlerin meydana geldiğini öne sürer. Bu tezini bir şeye dikkatimizi yoğunlaştırmaya çalıştığımız zaman hata yapmamızı buna karşın özel bir dikkat göstermediğimiz zaman daha başarılı olmamızı hatırlatarak destekler. Bu tezden şu sonucu çıkarabiliriz heyecan hatalı eylem meydana getirir. Lapsusun¹⁰⁹ oluşumunda da hastalık, yorgunluk, dolaşım sistemi bozukluğunun etkisi olduğunu düşünür. Bu bağlamda aşırı yorgunluk, heyecan yaşayan Gılgamış'ın ölümsüzlük otunu denize düşürür böyle bir vakada aşırı yorgunluk ve heyecanın hatalı eylem meydana getirdiği öne sürülebilir.

¹⁰⁹ Yazarken ya da konuşurken yapılan istemsiz hata.

KAYNAKLAR

- ABRAHAM Karl, **Rüyalar ve Mitler**, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- BOTTERO Jean, **Gılgamış Destanı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.
- CAMPBELL Joseph, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017.
- CEBECİ Oğuz, **Psikanalitik Edebiyat Kuramı**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015.
- CRAİB Ian, **Psikanaliz Nedir?**, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- ÇİĞ Muazzez, **Gılgamesh**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2020.
- ÇİĞ Muazzez, **Uygarlığın Kökeni Sümerliler I**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2020.
- ÇİĞ Muazzez, **Uygarlığın Kökeni Sümerliler II**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2020.
- DURALI Teoman, **Gılgamış Destanı**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2014.
- ENRİQUEZ Eugene, **Sürüden Devlete**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
- FINK Bruce, **Psikanalitik Tekniğin Temelleri**, Axis Yayınları, İstanbul 2021.
- FREUD Sigmund, **Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası**, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.
- FREUD Sigmund, **Psikanalize Giriş Hatalı Eylemler**, Cem Yayınevi, İzmir, 2020.
- FREUD Sigmund, **Rüya Psikolojisi**, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2018.
- FREUD Sigmund, **Rüyaların Yorumu I**, Erasmus Yayınları, İstanbul, 2017.
- FREUD Sigmund, **Rüyaların Yorumu II**, Erasmus Yayınları, İstanbul, 2017.
- FREUD Sigmund, **Totem ve Tabu**, Say Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- FREUD Sigmund, **Yas ve Melankoli**, Cem Yayınevi, İzmir, 2020.
- FROMM Erich, **Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları**, Arıtan Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- FROMM Erich, **Rüyalar Masallar Mitler**, Say Yayınları, İstanbul, 2017.
- GEZGİN İsmail, **Gılgamış**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- JUNG Carl Gustav, **Dört Arketip**, Erasmus Yayınları, İstanbul, 2017.
- KÖSE Hüseyin, **Skolastik Fantazya**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.
- MACİT Mustafa, **Boyun Eğme- Başa Çıkma Sarkacında Kadercilik**, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- MEGEP, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
- MERTER Mustafa, **Nefs Psikolojisi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2014.

ÖRNEK Sedat Veyis, **İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.

PARMAKSIZ Aydın, **Freud Bana Masal Anlatsa**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2020.

RAMAZANOĞLU Muzaffer, **Gılgamış Destanı**, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul, 1998.

SAFRAN Jeremy, **Psikanaliz ve Psikanalitik Terapiler**, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2014

SCHIMMEL Annemarie, **Sayıların Gizemi**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

SARI Ahmet, ERCAN Cemile, **Masalların Psikanalizi**, Salkımsöğüt Yayıncılık, Ankara, 2008.

SAYDAM Bilgin, KIZILTAN Hakan, **Psikomitoloji**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2020.

YALOM Irvin, **Güneşe Bakmak**, Pegasus Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Elektronik Kaynaklar

[www.Dinlenen Ben Rüya ve Terapi Dergisi.com](http://www.DinlenenBenRüyaveTerapiDergisi.com) (Erişim Tarihi: 24.02.2022)

Özer Çetin, Dini Tecrübenin Anlaşılmasında Rüyanın Rolü: Yusuf Suresindeki Rüyalar Üzerine Psikolojik Bir Yorum, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/ 2 (2012): 95. (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

Kürşat Demirci Klasik Düşünce Okulu (Gılgamış Okumaları) Seminer III (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

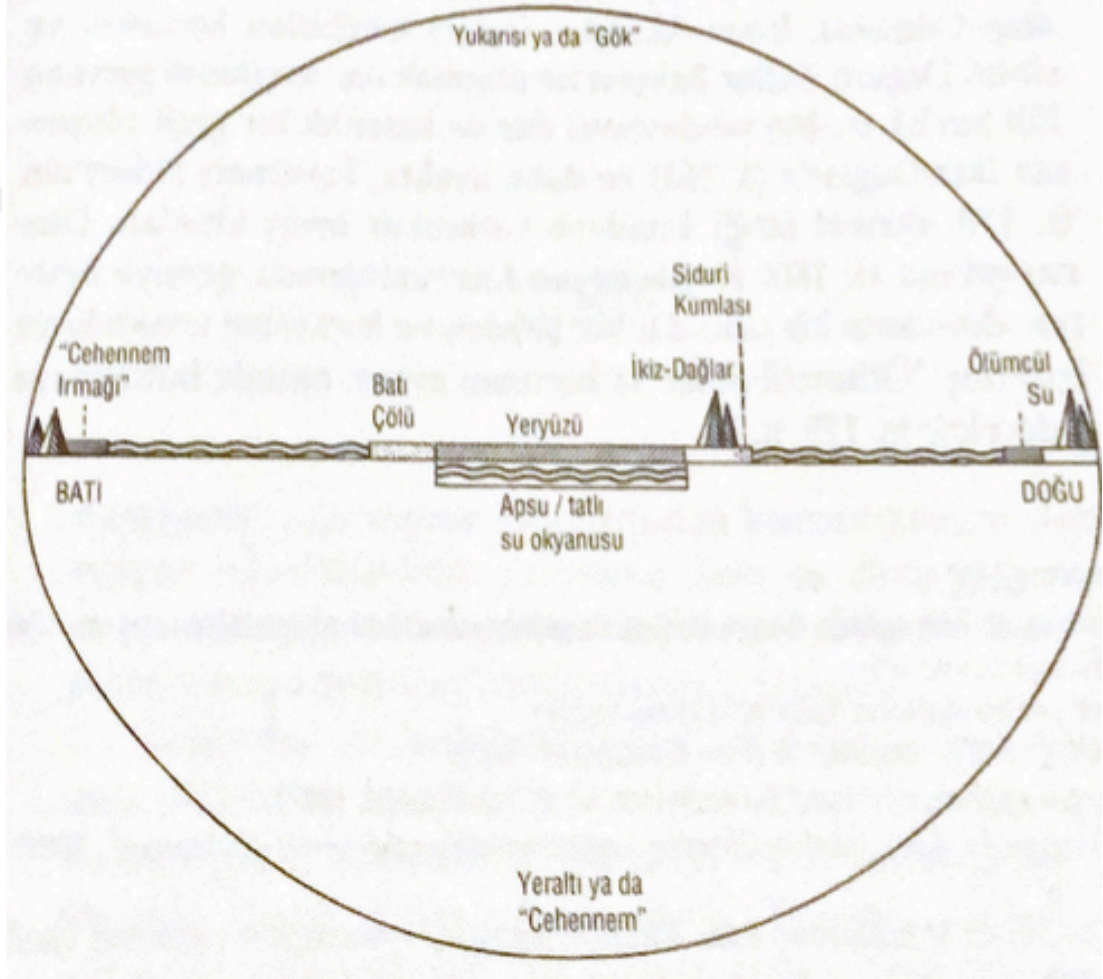
GÖRSELLER

110

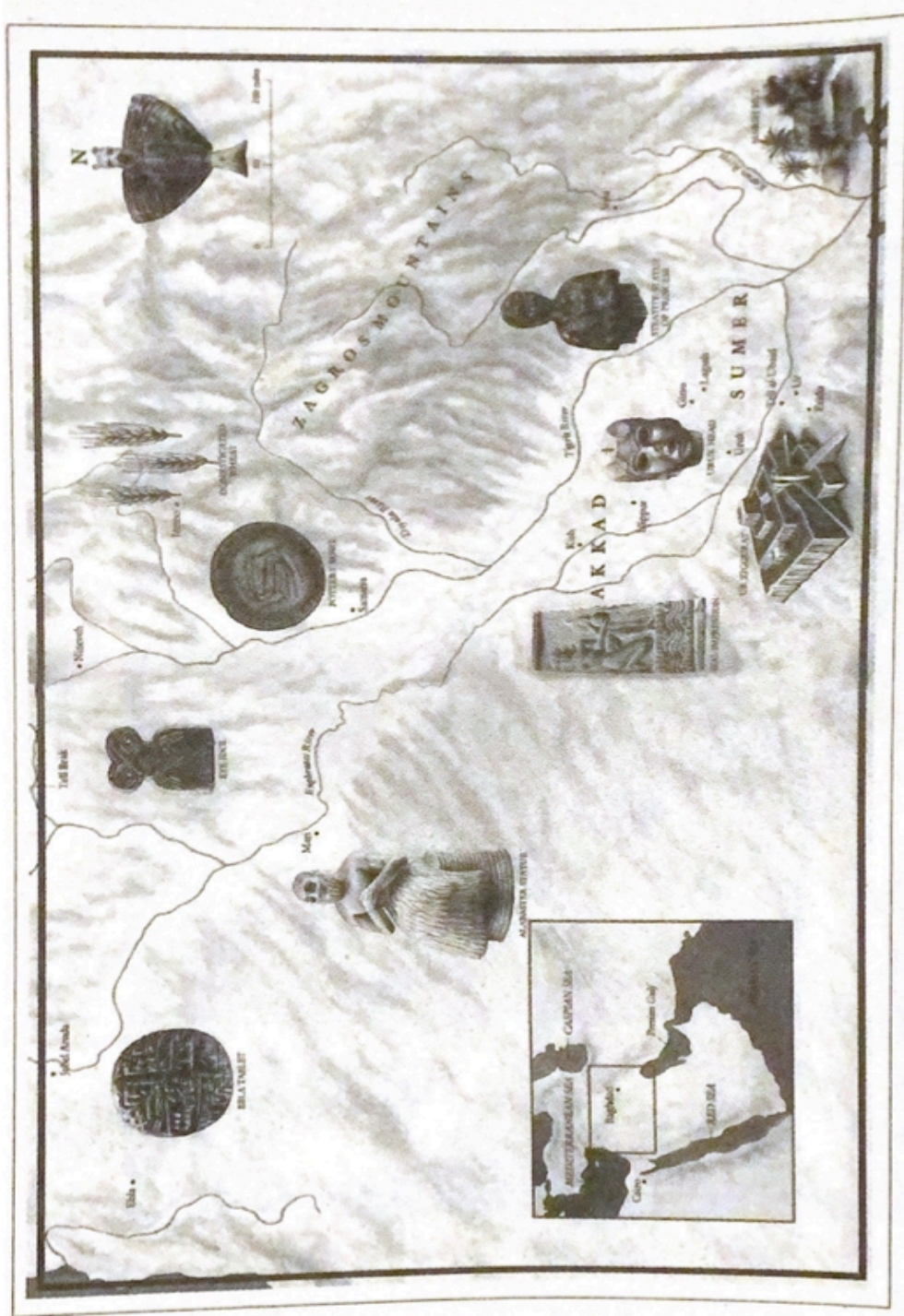
¹¹⁰ Jean Bottero, *Gilgamiş Destanı*, İstanbul 2020, s.13.

Mezopotamya kozmografyası

111

¹¹¹ Jean Bottero, *Gilgamiş Destanı*, İstanbul 2020, s.15.

Gilgamesh destanında geçen yer adlarını gösteren harita

¹¹² Muazzez İlmiye Çığ, Gilgamesh, İstanbul 2020, s. 95.

Gilgameş'in boğayla mücadelesini gösteren mühürlerdeki figürler

Gilgameş ve Enkidu'yu Gök Boğası'nı öldürürken gösteren yeni
Babil çağına ait bir figür
(British Museum, 89435)

¹¹⁴ Muazzez İlmiye Çığ, Gilgameş, İstanbul 2020, s. 98.

Akrep adamlar

Gilgameş ve Utanapiştım'ı sandalda gösteren bir figür

¹¹⁵ Muazzez İlmiye Çığ, Gilgameş, İstanbul 2020,s. 99.